

*Ricevuto in X^{ba} 1914.
L'empo utile revisione fino a maggio.*

(Schema Codicis Iuris Canonici)

(Sub secreto pontificio).

CODEX IURIS CANONICI

CUM NOTIS

PETRI CARD. GASPARRI

ROMAE

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

MDCCCXIV.

(Schema Codicis Iuris Canonici)
(Sub secreto pontificio).

CODEX IURIS CANONICI

CUM NOTIS

PETRI CARD. GASPARRI

ROMAE
TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS
—
MDCCCXIV.

SEDES APOSTOLICA SIBI VINDICAT CODICIS PROPRIETATEM

ET

PETRUS CARD. GASPARRI PROPRIETATEM ADNOTATIONUM
ET, SI QUA DEDERIT, COMMENTARIORUM

LIBER QUINTUS

DE IUDICIIS ECCLESIASTICIS

CAN. 1.

§ 1. Iudicium ecclesiasticum tunc habetur, quum de rebus, de quibus Ecclesia ius habet cognoscendi, coram tribunali ecclesiastico competenti, iuris forma servata, ea disceptantur quae ferendam sententiam respiciunt.

§ 2. Si agatur de iure vindicando vel de iure aut facto declarando, iudicium est mere *contentiosum*, si de delicto puniendo, *criminale*.

CAN. 2.

Ecclesia iure proprio et exclusivo cognoscit:

1.º De causis quae respiciunt res spirituales et spiritualibus adnexas;

2.º De violatione legum ecclesiasticarum deque omnibus in quibus intrat ratio peccati, quod attinet culpae definitionem et poenarum ecclesiasticarum irrogationem.

3.º De omnibus causis sive contentiosis sive criminalibus quae respiciunt personas privilegio fori gaudentes ad normam can. 32, 459, 503, *De personis*, nisi forte pro locis particularibus aliter fuerit legitimo modo provisum.

CAN. 3.

Salvo praescripto can. 28 § 2, Cardinales, Legati Sedis Apostolicae, Episcopi etiam mere titulares, Praelati po-

testatem episcopalem vel quasi-episcopalem habentes, supremi religionum iuris pontificii Moderatores apud iudicem laicum conveniri non possunt nisi permittente Sede Apostolica: item coeteri privilegiati nisi prius obtenta venia Ordinarii loci ubi causa peragitur; quam tamen veniam Ordinarius ne deneget sine iusta et gravi causa tum maxime cum controversiae inter partes conciliandae frustra operam dederit.

§ 2. Si nihilominus ab eo qui veniam non impetravit conveniantur, possunt, ratione necessitatis, ad vitanda maiora mala, comparere, certiore facto respective Romano Pontifice vel Ordinario.

CAN. 4.

In causis in quibus tum Ecclesia tum civilis potestas aequae competentes sunt, quaeque dicuntur mixti fori, est locus iuri praeventionis inter easdem.

CAN. 5.

§ 1. Exorta controversia, partes, si velint contentiones forenses evitare, possunt vel in arbitros convenire vel controversiam transigendo definire.

§ 2. Arbitri vel arbitrorum seu arbitratorum iudicium *laudum* seu *arbitramentum* appellatur; effectus autem transactionis dicitur *compositio* seu *concordia*.

CAN. 6.

§ 1. Cum valde optandum sit ut lites inter fideles evitentur, iudex, controversia sibi proposita iudicii forma dirimenda, curabit litem per transactionem componere, si spes aliqua affulgeat concordiae.

§ 2. Huic officio iudex satisfacere poterit sive antequam partes in iudicium evocentur, sive cum primum iudicio se stiterint sive denique quocumque tempore et efficacius et opportunius id tentari posse existimaverit.

§ 3. Convenit tamen dignitati iudicantis ne ipse per se, de regula saltem, hoc negotium suscipiat tractandum, sed ut illud alicui sacerdoti, praesertim ex iudicibus synodalibus, committat, qui ex bono et aequo transactionem suasurus ipsas partium personas, si fieri possit, convocabit.

CAN. 7.

In compromisso in arbitros et in transactione servantur normae statutae a legibus civilibus loci in quo compromissum aut transactio executioni mandatur, nisi iuri divino vel ecclesiastico adversentur et salvo praescripto canonum qui sequuntur.

CAN. 8.

§ 1. Nec compromissum nec transactio fieri valide possunt de matrimonio dissolvendo, neque de materia beneficiaria, si de ipso beneficii titulo agatur, nisi eius, qui ea conferre potest, interveniat auctoritas : nec de rebus spiritualibus aut quae extra commercium sunt, si interveniat solutio pretii aut cuiuscumque rei temporalis.

§ 2. Sed si quaestio fiat de bonis temporalibus ecclesiasticis et de iis rebus quae etsi spiritualibus sint adnexae, seorsim tamen a spiritualibus considerantur, compromissum aut transactio fieri possunt, servatis tamen, si materia id postulet, solemnitatibus a iure statutis pro alienatione rerum ecclesiasticarum.

CAN. 9.

Prohibentur ab arbitri munere minores, religiosi sine venia Superiorum, laici in causis mere spiritualibus, excommunicati et infames infamia iuris post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam.

CAN. 10.

§ 1. Tribunal S. Officii suo more institutoque procedit sibi que propriam consuetudinem retinet; et etiam inferiora tribunalia in causis quae ad S. Officii tribunal spectant, normas ab eodem traditas sequantur oportet.

§ 2. Cetera tribunalia servare debent praescripta canonum huius libri.

PARS PRIMA
DE IUDICIIS ECCLESIASTICIS IN GENERE

SECTIO I.
DE TRIBUNALIUM ECCLESIASTICORUM ORDINATIONE

TITULUS I.
De foro competenti.

CAN. 11.

§ 1. Apostolica Sedes a nemine iudicatur.

§ 2. Quod si quis pro re temporali actionem contra eam experiendam habere censeat, ad Romanum Pontificem per supplicem libellum recurrat, qui, si opportunum duxerit, et iudicem designabit et personam quae ipsius Pontificis nomine aget.

CAN. 12.

§ 1. Sedis Apostolicae dumtaxat ius esto iudicandi:

1.° Imperatores, Reges aliosque supremos rerum publicarum moderatores in causis ecclesiasticis ad eorum personam spectantibus;

2.° Patres Cardinales in omnibus causis etiam mere temporalibus;

3.° Personas morales ecclesiasticas quae superiorem infra Romanum Pontificem non habent, uti religiones exemptas, monasteria sui iuris etc.

4.º Legatos Sedis Apostolicae, Episcopos, etiam titulares, Praelatos locorum Ordinarios et supremos Moderatores religionem exemptarum in omnibus causis quae ad eorum personam vel gubernium ecclesiasticum spectant. Sed in causis de rebus aut iuribus temporalibus ipsius Ordinarii aut eius mensae vel curiae, aut cathedralis ecclesiae, quilibet Ordinarius, etiam dignitate cardinalitia praefulgens, conveniri in prima instantia potest coram tribunali collegiali eiusdem dioecesis, ad normam can. 42, § 1; coram quo personam constituet quae procuratorio nomine eum repraesentet.

§ 2. Alias quoque causas Sedes Apostolica potest ad suum avocare iudicium.

CAN. 13.

In causis de quibus in can. 11, 12, aliorum iudicium incompetentia et dicitur et est *absoluta*.

CAN. 14.

§ 1. Exceptis causis quae Sedi Apostolicae sunt ipso iure reservatae aut quas Sedes Apostolica ad suum avocaverit iudicium, ceterae omnes cognoscantur apud diversa tribuna-
lia, servatis gradibus qui infra statuuntur.

§ 2. Quodlibet tamen tribunal ecclesiasticum, quod attinet testium examen, documentorum inspectionem, decretorum intimationem aliaque huiusmodi, poterit aliud tribunal in subsidium rogare.

CAN. 15.

§ 1. Attamen ob primatum Romani Pontificis integrum est cuilibet fidei in toto orbe catholico causam suam sive contentiosam sive criminalem in quovis iudicii gradu, et in

quovis litis statu cognoscendam ad eundem deferre, licet penes tribunalia ordinaria nullum aliud supersit iuris remedium.

§ 2. Recursus ad Sedem Apostolicam interpositus non suspendit exercitium iurisdictionis in iudice qui causam iam cognoscere coepit; quique idcirco poterit, imo, si casus ferat, etiam debet iudicium peragere et sequi usque dum feratur definitiva sententia, nisi ex certis documentis sibi constiterit Sedem Apostolicam actorum processualium prosecutionem interdixisse et causam ad se advocasse.

CAN. 16.

§ 1. Salvo praescripto can. 11, 12, nemo in prima instantia conveniri potest, nisi coram iudice ecclesiastico qui competens sit ob unum ex titulis qui in can. 18-28 determinantur.

§ 2. Incompetentia iudicis cui nullus ex his titulis suffragetur, et dicitur et est *relativa*.

CAN. 17.

§ 1. Actor sequitur forum rei.

§ 2. Quod si reus multiplex forum habeat, optio fori actori conceditur.

CAPUT I.

De competentiae titulis.

CAN. 18.

§ 1. Ratione *domicilii* in paroecia aut in dioecesi quilibet conveniri potest coram Ordinario loci domicilii sui: et si quis in diversis dioecesibus plura et distincta habeat domicilia, coram quolibet horum locorum Ordinario.

§ 2. Hinc uxor forum proprium habet in loco domicilii viri, durante coniugio, nisi a viro legitime separata sit; minor in loco domicilii patris vel tutoris; qui gravi mentis vitio laborant, in loco domicilii curatoris; clericus beneficio residentiali investitus in loco sui beneficii.

§ 3. Ordinarius domicilii iurisdictionem in subditum, quamvis absentem, habet.

CAN. 19.

§ 1. Qui peregrinus est in Urbe, licet per breve tempus, poterit in ipsa tamquam in proprio domicilio citari; sed ius habet revocandi domum, idest petendi ut ad proprium Ordinarium remittatur.

§ 2. Qui vero annum integrum Romae commoratus sit, et adhuc in Urbe versetur, ius habet declinandi forum Ordinarii et instandi ut coram Urbis tribunalibus citetur, salvo praescripto can. 23.

CAN. 20.

Qui quasi domicilium in paroecia aut in dioecesi habeat, eo perdurante, ibidem conveniri potest, veluti in proprio domicilio.

CAN. 21.

Vagus proprium forum habet in loco ubi actu commoratur; religiosus in loco monasterii sui.

CAN. 22.

Ratione rei sitae pars conveniri potest coram Ordinario loci, ubi res litigiosa sita est, quoties actio in rem, vel in rem simul et in personam directa sit.

CAN. 23.

Sed forum necessarium habent :

1.º Actiones de spolio, coram Ordinario loci rei sitae.

2.º Causae respicientes beneficium, quamvis non residentiale, coram Ordinario loci beneficii.

3.º Causae quae versantur circa negotium vel administrationem, coram Ordinario loci gesti negotii aut administrationis.

4.º Causae quae respiciunt haereditates aut legata pia, coram Ordinario loci domicilii testatoris, nisi agatur de mera executione legati, quae videnda est iuxta ordinarias competentiae normas.

CAN. 24.

§ 1. Ratione *contractus* pars conveniri potest coram Ordinario loci in quo contractus initus est vel adimpleri debet.

§ 2. In actu autem contractus permittitur contrahentibus, obligationis declarandae, urgendae vel implendae gratia, locum eligere, in quo etiam absentes, etsi inviti, citari et conveniri possint.

CAN. 25.

§ 1. Ratione *delicti* reus forum sortitur in loco patrati delicti.

§ 2. Licet post delictum reus e loco discesserit, iudex loci ius habet illum citandi ad comparendum, et sententiam in eum ferendi.

CAN. 26.

§ 1. Ratione *connexionis* seu *continentiae* causae inter se connexae sive ratione personarum, sive ratione rei, sive ratione quaestionis praeiudicialis, sive ratione actionis generalis ab uno eodemque iudice cognoscendae sunt, nisi specialis quaedam ratio vel legis dispositio obstet.

§ 2. Hinc controversiae omnes de iudiciariis expensis, de honorariis procuratorum et advocatorum, et de pactis et conventionibus hac de re initis, sunt definiendae a iudice coram quo causa acta est vel agitur.

CAN. 27.

Ratione *praeventionis*, quum duo vel plures iudices aequae competentes sunt, ei ius est causam cognoscendi qui prius citatione reum legitime convenit.

CAN. 28.

§ 1. Iudex actionis est quoque iudex exceptionis et reconventionis.

§ 2. Ideoque laicus a clerico in foro civili citatus, potest clericum ipsum ibi legitime reconvenire, dummodo reconventio non cadat in rem quae iudicio Ecclesiae reservetur ad normam can. 2 n. 1, 2.

CAPUT II.

*De dubio, exceptione et conflictu competentiae
et de exceptione suspicionis.*

CAN. 29.

Iudicis est cognoscere an sua sit iurisdictio. Ideoque si dubium oriatur, aut exceptio proponatur contra iudicis competentiam, hac de re ipse iudex videre debet.

CAN. 30.

Exceptio seu dubium de incompetencia iudicis relativa proponi debet infra tempus decem dierum; de absoluta semper proponi et potest et debet.

CAN. 31.

§ 1. In casu dubii aut exceptionis de incompetencia relativa, resolutio iudicis qua se competentem declaret, etsi iuris errore vitiata, valet.

§ 2. Quod si iudex se incompetentem declaret, pars quae se gravatam reputat, potest infra decem dierum spatium recursum ad superius tribunal interponere, quod quidem, auditis partibus et promotore iustitiae, expeditissimo iudicio rem definiet, appellatione remota.

CAN. 32.

§ 1. Si inter duos pluresve iudices controversia oriatur quinam eorum ad aliquod negotium competens sit, res definienda est a tribunali immediate superiore.

§ 2. Quod si iudices inter quos existit competentiae conflictus, non subsint eidem tribunali superiori, controversiae definitio reservatur tribunali illius Ordinarii, qui antiquior est promotione; in pari promotionis causa ratio habebitur antiquioris sacerdotii, deinde provectioris aetatis, pari existente promotionis ac sacerdotii causa.

CAN. 33.

§ 1. Quando iudex, etsi competens, a parte recusatur, ut suspectus, haec exceptio, si proponatur contra iudicem in causa unicum, vel contra totum tribunal collegiale dioecesanum, definienda est a tribus iudicibus synodalibus seu pro-synodalibus eiusdem dioecesis, antiquioribus ratione nominationis, deinde sacerdotii, denique aetatis; si contra iudicem adsessorem vel auditorem, a iudice principali seu delegante; si contra coniudices vel iudicem relatores in tribunali collegiali, a tribunalis Praeside.

§ 2. Exceptio suspicionis contra ipsum tribunalis collegialis Praesidem coram ipso proponenda est, sed definienda per tribunal collegiale; cui praesidet in hoc casu vice-officialis, vel, si hic desit, designabitur ab Ordinario loci qui praesidis vices gerat.

CAN. 34.

§ 1. Si in iudicio, de quo in can. 33, unus vel alter, aut etiam omnes iudices qui tribunal constituunt, suspecti declarentur, personae mutari debent, non vero iudicii gradus.

§ 2. Ordinarii autem est in locum iudicum qui ut suspecti declarati sunt, alios a suspicione immunes subrogare.

CAN. 35.

§ 1. Si Sedes Apostolica plures in solidum vel collegialiter ad iudicandum in aliqua causa delegaverit, et exceptio suspicionis fiat contra unum vel alterum ex delegatis, res definienda est a ceteris iudicibus delegatis et non exceptis.

§ 2. Si exceptio fiat contra maiorem iudicum partem aut contra iudicem unicum a Sancta Sede delegatum, res ab ipsa Sancta Sede est definienda.

CAN. 36.

Quod si exceptio suspicionis opponatur contra promotorem iustitiae, defensorem vinculi aut alios tribunalis administratos, de hac exceptione videt Praeses in tribunali collegiali vel ipse iudex, si unicus sit.

CAN. 37.

Exceptio incompetentiae vel suspicionis expeditissimo iudicio definienda est; nec a sententia datur appellatio vel recursus, nisi agatur de exceptione ob incompetentiam iudicis absolutam et salvo praescripto can. 31 § 2.

TITULUS II.

De tribunali ordinario primae instantiae.

CAPUT I.

De Iudice.

CAN. 38.

In unaquaque dioecesi et pro omnibus causis a iure expresse non exceptis iudex primae instantiae est loci Ordinarius, qui iudiciariam potestatem exercere potest ipse per se, si gravis causa id exigat, sin minus per alios, secundum tamen canones qui sequuntur.

CAN. 39.

§ 1. Quilibet loci Ordinarius tenetur Officalem eligere cum potestate ordinaria iudicandi, a Vicario Generali distinctum, nisi parvitas dioecesis aut paucitas negotiorum suadeat hoc officium ipsi Vicario Generali committere.

§ 2. Officialis unum constituit tribunal cum Praelato loci Ordinario: sed vi mandati generalis quod ex ipso munere obtinet, nequit iudicare causas quas Praelatus sibi, aut ius Praelato reservat, quas tamen cognoscere potest ex speciali mandato; item nec causas quas ius tribunali collegiali reservat.

§ 3. Officiali dari possunt adiutores, quibus nomen erit vice-officialium.

§ 4. Tum Officialis tum Vice-officiales esse debent sacerdotes, integrae famae, doctores in iure canonico vel alias periti.

§ 5. Sunt amovibiles ad nutum Praelati: vacante sede a munere non cessant; nec a Vicario Capitulari amoveri possunt, nisi post annum a suscepto vicariatus munere; adveniente autem novo Episcopo, indigent confirmatione.

§ 6. Qui Vicarius Generalis est idemque Officialis, sede vacante, cessat quidem a Vicarii, non autem ab Officialis munere.

CAN. 40.

§ 1. In qualibet dioecesi presbyteri probatae vitae et in iure canonico periti, non ultra duodecim, ab Episcopo propositi, eligantur a Synodo ut in litibus iudicandis partem habeant; quibus proinde nomen esto *iudicum synodali*um.

§ 2. In locum demortuorum medio tempore inter unam et aliam synodum vel alia ratione a munere cessantium alios *prosynodales* infra bimestre Ordinarius substituat de consilio Capituli.

§ 3. Iudices synodales vel prosynodales post sexennium a nominatione vel etiam citius convocata nova synodo, officio cadunt; causam tamen per citationem iam forte coeptam vident et usque ad sententiam definitivam perducunt et rursus eligi possunt.

§ 4. Removeri autem ab Episcopo, durante sexennio nequeunt, nisi ex gravi causa et de consilio Capituli.

CAN. 41.

Unicus iudex, in quolibet iudicio duos adsessores consulentes, sibi adsciscere potest; quos tamen ex iudicibus synodalibus vel prosynodalibus eligere debet.

CAN. 42.

§ 1. Causas contentiosas de vinculo sacrae ordinationis, et matrimonii, vel de iuribus aut bonis temporalibus ipsius Ordinarii vel eius mensae aut cathedralis ecclesiae; itemque criminales, in quibus res est de privatione beneficii inamovibilis, tribunali collegiali trium saltem iudicum reservantur.

§ 2. Causae vero in quibus agitur de irroganda aut denuncianda excommunicatione, de depositione, vel degradatione, reservantur tribunali quinque iudicum.

§ 3. Loci Ordinarius tribunali collegiali trium vel quinque iudicum cognitionem committere potest etiam aliarum causarum, earum praesertim quae, attentis temporis, loci et personarum adiunctis et materia iudicii, difficiliore et maioris momenti existant.

CAN. 43.

Alios iudices qui una cum praeside tribunal collegiale constituunt, inter iudices synodales vel prosynodales eligat Ordinarius per turnum, nisi pro sua prudentia aliter opportunum existimaverit.

CAN. 44.

§ 1. Tribunal collegiale collegialiter procedere debet, et secundum maioritatem votorum decreta edere et sententias ferre.

§ 2. Eidem praeesse semper debet Officialis vel Vice-officialis, nisi Praelatus loci Ordinarius praesit ipse: quod quidem facere semper ei licebit, exclusis tantummodo causis quae bona temporalia ipsius Ordinarii vel eius mensae aut cathedralis ecclesiae respiciunt.

§ 3. Praesidis est processum dirigere, et decernere quae pro iustitiae administratione in causa quae agitur necessaria sunt.

CAN. 45.

§ 1. In religionibus clericorum exemptis pro omnibus causis a iure expresse non exceptis iudex primae instantiae est superior provincialis, aut si monasterium ad nullam provinciam pertinet, superior localis, ad normam constitutionum.

§ 2. Si res contentiosa agatur inter duas provincias, in prima instantia iudicabit supremus Moderator; si inter duo monasteria alicuius congregationis monachorum, Abbas generalis; si inter duo monasteria, quae ad nullam congregationem pertinent, causa cognoscenda est a Sancta Sede ad normam can. 12, § 1, n. 3.

CAPUT II.

De Auditoribus et Relatoribus.

CAN. 46.

§ 1. Potest loci Ordinarius unum aut plures Auditores, seu actorum instructores, sive stabiliter sive pro certa aliqua causa constituere.

§ 2. Iudex in causa Auditorem eligere potest tantummodo pro causa quam cognoscit.

CAN. 47.

Auditores assumendi sunt ex iudicibus synodalibus vel prosynodalibus.

CAN. 48.

Eorum est testes citare et audire, aliaque acta processualia instruere vel in totum, citra tamen sententiam definitivam, vel ex parte, iuxta tenorem mandati.

CAN. 49.

Auditor in quovis litis momento ab officio removeri potest ab eo qui eundem elegit, iusta tamen de causa, et citra partium praeiudicium.

CAN. 50.

§ 1. Tribunalis collegialis Praeses debet unum de iudicibus collegii Ponentem seu Relatorem designare qui in consilio iudicum de causa referat et sententiam in scriptis redigat; quique ab eodem Praeside potest ex iusta causa substitui.

§ 2. Nil obstat quominus ipse Praeses de causa referat.

§ 3. In criminalibus causae instructor, seu auditor relatoris munere fungi nequit.

CAPUT III.

De Promotore iustitiae ac vinculi Defensore.

CAN. 51.

Pro causis criminalibus tum etiam contentiosis in quibus bonum publicum in discrimen vocari potest vel quoties alicuius contumacia per poenam frangenda est, consti- quibus agitur de vinculo sacrae ordinationis, aut matrimonio, *vinculi defensor*; in causis beatificationis Servorum Dei et canonizationis Beatorum, *promotor fidei*.

CAN. 52.

Si dubium sit utrum in aliqua causa contentiosa bonum publicum in discrimen vocetur, necne, iudicis est dubium

definire; et contra decretum iudicis hoc praefinientis non datur remedium, nisi in appellatione ab eius sententia definitiva.

CAN. 53.

§ 1. Ordinarii est promotorem iustitiae eligere, qui sit sacerdos integrae famae, in iure canonico peritus, et quoad eius fieri potest, laurea doctorali aliove aequivalenti titulo in hac facultate insignitus, ac prudentia et iustitiae zelo probatus et pro tribunali religiosorum eiusdem religionis alumnus.

§ 2. Eidem dari potest adiutor nomine *sub-promotoris*.

CAN. 54.

§ 1. Promotor semel electus a munere non cessat, sede episcopali vacante; nec a Vicario Capitulari potest removeri, nisi post annum a suscepto vicariatus munere; adveniente autem novo Episcopo, indiget confirmatione.

§ 2. Iusta tamen intercedente causa, Ordinarius eum remove potest.

CAN. 55.

§ 1. Eadem persona officium Promotoris iustitiae, Defensoris vinculi, promotoris fidei gerere potest, si multiplicitas negotiorum et causarum id non prohibeat.

§ 2. Constitui possunt tum ad universitatem causarum tum pro singulis causis.

CAN. 56.

De promotore iustitiae, defensore vinculi, promotore fidei, servantur praescripta canonum in *Parte Altera*.

CAPUT IV.

De Notariis et Cancellariis.

CAN. 57.

§ 1. In qualibet Curia constituentur pariter unus vel plures notarii, quorum scriptura aut subscriptio publicam fidem faciat.

§ 2. Iidem constitui possunt aut ad quaelibet acta, aut ad acta iudicialia dumtaxat, aut ad acta certae tantummodo causae conficienda.

§ 3. Si clerici desint, possunt e laicis assumi; sed in causis criminalibus clericorum, notarii munus sacerdotibus dumtaxat reservetur.

§ 4. Sint autem integrae fama et omni suspicione maiores.

CAN. 58.

§ 1. Ordinariis locorum ius esto constituendi notarios.

§ 2. Etiam maiores superiores religiosi notarios constituere possunt, sed solummodo pro causis in sua religione agendis.

CAN. 59.

§ 1. Quilibet notarius scriptura authentica constituatur.

§ 2. Revocari autem aut suspendi potest iusta de causa ab eo qui illum elegit, aut ab eius successore.

CAN. 60.

§ 1. Cuilibet processui interesse oportet notarium, qui actuarii officio fungatur; adeo ut nulla habeantur acta, si actuarii manu non fuerint exarata, vel saltem ab eo subscripta.

§ 2. Unde iudex antequam causam cognoscere incipiat in actuarium assumere debet unum e notariis legitime constitutis, nisi ipse Ordinarius aliquem pro ea causa iam deputaverit.

CAN. 61.

Officium notariorum est pro suo cuiusque munere :

1.° Rogare acta seu instrumenta circa contractus, dispositiones, obligationes, citationes, et intimationes iudiciales, decreta, sententias aliave circa quae eius opera requiritur;

2.° In scriptis fideliter redigere quae geruntur circa rem de qua agitur, eaque cum significatione loci, diei, mensis et anni subsignare;

3.° Acta vel instrumenta de mandato iudicis, aut alias legitime petenti ex regesto exhibere, et eorum exemplaria cum autographo conformia declarare.

CAN. 62.

Rogare acta nequit notarius nisi in territorio illius Episcopi a quo est electus, aut pro causa ad quam legitime est constitutus.

CAN. 63.

§ 1. Ex notariis in qualibet Curia unus constituatur cancellarius qui sit sacerdos; cuius munus sit acta in archivio custodire, ordine chronologico disponere et de iisdem indicis tabulam conficere.

§ 2. Cancellario dari potest adiutor cum nomine vicecancellarii, seu tabularii.

CAPUT V.

De Cursoribus et Apparitoribus.

CAN. 64.

§ 1. Ad acta iudicialia intimanda constituentur quoque cursores sive pro omnibus causis sive pro causa peculiari; item apparitores ad sententias ac decreta iudicis, eo committente, executioni mandanda.

§ 2. Eadem persona utroque officio defungi potest.

CAN. 65.

Laici ipsi sint, nisi prudentia in aliqua causa suadeat ut ecclesiastici ad id muneris assumantur; quod attinet vero eorum nominationem, suspensionem et revocationem eadem servantur regulæ quæ superius pro notariis statutæ sunt.

CAN. 66.

Acta ab eis gesta, de quibus testimonium ipsi reddunt, publicam fidem faciunt.

TITULUS III.

De tribunali ordinario secundæ instantiæ.

CAN. 67.

§ 1. A tribunali Episcopi suffraganei appellatur ad Metropolitam.

§ 2. A causis in prima instantia pertractatis coram Metropolitâ erit appellatio ad alium Metropolitam vel Episcopum, quem ipse Metropolitâ, probante Sede Apostolica, infra annum a publicatione huius Codicis designaverit.

§ 3. Pro causis primum agitatis coram Archiepiscopo qui caret suffraganeis vel coram Ordinario immediate Sedi Apostolicae subiecto, erit appellatio ad Archiepiscopum, de quo in can. 168, *De personis*.

§ 4. Inter religiosos exemptos pro omnibus causis coram superiore provinciali actis tribunal secundae instantiae est penes supremum moderatorem, pro causis actis coram abbate locali, penes abbatem generalem, si monasterium ad aliquam congregationem pertinet, secus penes Sanctam Sedem. Appellationes autem religiosorum in alienis tribunalibus non recipiantur, nisi causa iam a supremo eorum moderatore cognita fuerit, salvo praescripto can. 15.

CAN. 68.

§ 1. Tribunal appellationis eodem modo quo tribunal primi gradus constitui debet.

§ 2. Officialis et Vice-officiales, iudices synodales, vel pro-synodales, aliique omnes iustitiae adiutores, qui in dioecesi metropolitana tribunal primae instantiae constituunt, fiunt iudices et ministri iustitiae in secunda instantia pro causis dioecesis suffraganeae.

TITULUS IV.

De Apostolicae Sedis tribunalibus.

CAN. 69.

In suprema instantia et pro toto orbe catholico iudex est Romanus Pontifex, qui vel ipse per se ius dicit, vel per tribunalia ab ipso constituta, vel per iudices a se delegatos.

CAPUT I.

De Sacra Romana Rota.

CAN. 70.

§ 1. Tribunal ordinarium a Sancta Sede constitutum pro appellationibus recipiendis est Sacra Rota Romana, quae est tribunal collegiale certo Auditorum numero constans, cui praesidet Decanus, qui primus est inter pares.

§ 2. Omnium Auditorum electio Romano Pontifici reservatur, qui inter eos eligit Decanum.

CAN. 71.

Sacra Rota ius dicit aut per singulos turnos trium Auditorum, aut videntibus omnibus, nisi aliter pro aliqua causa Summus Pontifex constituat.

CAN. 72.

§ 1. Sacra Rota iudicat:

1.° in prima instantia, quamvis sit appellationis tribunal, causas quas Romanus Pontifex sive motu proprio, sive ad instantiam partium ad suum tribunal avocaverit et Sacrae Rotae commiserit; easque, si opus sit, ac nisi aliter cautum sit in commissionis rescripto, Sacra Rota iudicat quoque in secunda et tertia instantia, ope turnorum qui sibi ad invicem succedunt;

2.° in secunda instantia causas quas a tribunali Eñi Urbis Vicarii et ab aliis Ordinariorum tribunalibus in primo gradu diiudicatae fuerint et ad Sanctam Sedem per appellationem legitimam deferuntur;

3.° in ultima instantia causas ab Ordinariis et ab aliis quibusvis tribunalibus in secunda vel ulteriori instantia iam cognitae, quae in rem iudicatam non transierint, si per legitimam appellationem ad Sanctam Sedem deferuntur.

§ 2. Videt quoque tam in forma quam in merito de recursibus pro restitutione in integrum a sententiis quibusvis quae transierint in rem iudicatam et remedium invenire non possunt apud iudicem secundae instantiae iuxta tit. *De restit. in integrum*; dummodo tamen non agatur de re iudicata ex sententia Sacrae Rotae.

CAN. 73.

Causae maiores, sive tales sint ratione obiecti, sive ratione personarum, excluduntur ab ambitu competentiae huius tribunalis.

CAN. 74.

Contra decreta Ordinariorum non datur appellatio seu recursus ad Sacram Rotam; sed eorum cognitio Sacris Congregationibus reservatur.

CAN. 75.

Defectus competentiae Sacrae Rotae in cognoscendis causis, de quibus in can. 73, 74, est absolutus, ita ut ne incidenter quidem de his iudicare queat, et sententia forte de iis prolata, ipso iure sit nulla.

CAPUT II.

De Signatura Apostolica.

CAN. 76.

Supremum Signaturae Apostolicae tribunal constat certo S. R. E. Cardinalium numero, quorum unus Praefecti munere fungitur.

CAN. 77.

Apostolica Signatura videt tamquam de re sibi propria:

1.° De exceptione suspicionis contra aliquem Sacrae Rotae Auditorem, ob quam ipse recusetur;

2.° De violatione secreti, ac de damnis ab Auditoribus Sacrae Rotae illatis;

3.° De querela nullitatis contra sententiam rotalem;

4.° De expostulatione pro restitutione in integrum adversus rotalem sententiam, quae in rem iudicatam transierit;

CAN. 78.

§ 1. In causa criminali, de qua in can. 77, n. 2, Apostolica Signatura regulas processuales servare tenetur, quae pro causis criminalibus in hoc codice praescribuntur.

§ 2. In aliis iudiciis de quibus in can. 77, n. 1, 3, 4, procedere potest sola rei veritate inspecta, citata tamen semper parte adversa, vel conventa, vel cuius intersit, et praefixo partibus congruo peremptorio termino ad iura sua deducenda.

§ 3. In casu suspicionis Apostolica Signatura inappellabili sententia definit utrum sit locus recusationi Auditoris; quo facto, iudicium ad Sacram Rotam remittit, ut, iuxta suas regulas ordinarias, procedat, admissio in suo turno, vel non, Auditore contra quem exceptio mota fuit.

§ 4. In casu quaerelae nullitatis de hoc tantum iudicat, utrum sit nulla rotalis sententia, et locus fiat eius circumscriptioni; quo facto, rem ad competens tribunal definendam remittit.

§ 5. In casu postulationis restitutionis in integrum adversus rotalem sententiam quae in rem iudicatam transierit, Apostolica Signatura, inappellabili sententia definit

utrum locus sit restitutioni in integrum; et restitutione concessa, rem remittit ad Sacram Rotam, ut, videntibus omnibus, de merito iudicet.

TITULUS V.

De iudice et tribunali delegato.

CAN. 79.

Delegati iudices servare tenentur regulas statutas in can. 98-114, *De personis*.

CAN. 80.

§ 1. Iudex a Sancta Sede delegatus uti potest ministris in Curia dioecesis, in qua iudicare debet, constitutis; sed potest etiam alios quoscumque sibi benevisos eligere et assumere, nisi in delegationis rescripto aliter cautum sit.

§ 2. Iudices vero ab Ordinariis locorum delegati uti debent ministris Curiae dioecesanae, nisi Episcopus in aliquo peculiari casu ob gravem causam proprios et extraordinarios ministros constituendos decreverit.

TITULUS VI.

De constitutione, iuramento et officio iudicum et tribunalis adiutorum.

CAN. 81.

§ 1. Si iudicandi potestas adnexa sit alicui beneficio, vel officio, iudex hanc potestatem obtinet a die susceptae canonicae possessionis beneficii vel acceptati officii.

§ 2. Secus iudex quis constituitur per delegationis rescriptum ab eo acceptatum.

§ 3. Idem valet pro ceteris tribunalis adiutoribus.

CAN. 82.

§ 1. Officialis et Vice-officiales, iudices synodales et pro-synodales, nec non adsessores, adiutores, promotor iustitiae et defensor vinculi, actuarii, notarii et cancellarius, itemque cursores et apparitores, iusiurandum de officio rite et fideliter implendo coram Ordinario vel coram iudice a quo electi sunt, vel coram viro ecclesiastico ab alterutro delegato, praestare debent: idque ab initio suscepti officii, si sint stabiles, aut antequam causa agatur, si pro speciali aliqua causa sint constituti.

§ 2. Etiam iudex a Sede Apostolica delegatus idem iusiurandum praestare tenetur cum primum tribunal constituitur, adstante ipsius tribunalis notario, qui de praestito iureiurando actum rogabit.

CAN. 83.

§ 1. Iudex antequam aliquem ad suum trahat tribunal et iudicaturus sedeat, videre debet saltem generatim utrum ipse sit competens, necne.

§ 2. Eodemque modo antequam aliquem ad agendum vel ad respondendum admittat, cognoscere tenetur utrum is iudicio possit iure consistere: et qui ad postulandum vel ad advocandum constituti sunt, num idonei existant et legitimo mandato praediti sint.

§ 3. Non est tamen necesse ut de his referatur in actis.

CAN. 84.

§ 1. Iudex nec cognoscendam nec iudicandam suscipiat causam, in qua ratione consanguinitatis vel affinitatis in quolibet gradu lineae rectae et in primo et secundo gradu lineae collateralis; vel ratione tutelae et curatelaе, intimae

vitae consuetudinis, magnae simultatis, vel lucri, aliquid ipsius intersit; vel in qua antea advocatum aut procuratorem egerit.

§ 2. In iisdem rerum adiunctis ab officio suo abstinere debent iustitiae promotor et defensor vinculi.

§ 3. Contra iudicem et promotorem iustitiae aut defenso-rem vinculi qui in supra memoratis adiunctis causae manum admoverunt, poterit pars exceptionem opponere suspicionis.

CAN. 85.

In negotiis quae privatorum solummodo intersunt, iudex procedere potest dumtaxat ad instantiam partis; sed in delictis, et in iis quae publicum Ecclesiae bonum aut animarum salutem respiciunt, etiam ex officio.

CAN. 86.

Si actor pro re sua probationes quas afferre posset, non afferat, vel reus exceptiones sibi competentes non opponat, iudex ne suppleat, nisi agatur vel de publico bono vel de animarum salute vel de minoribus aliisque qui minoribus aequiparantur.

CAN. 87.

§ 1. Iudices et tribunalia tenentur causas ad se delatas eo ordine cognoscere quo fuerunt propositae; nisi aliqua earum celerem prae ceteris expeditionem exigat, quod quidem a iudice seu a tribunali, auditis iis quorum interest, statuendum est peculiari decreto, contra quod non datur iuris remedium.

§ 2. Tenentur insuper curare ut causae omnes quamprimum, salva iustitia, terminentur; et in tribunali primae instantiae ultra biennium non protrahantur; in tribunali vero secundae instantiae non ultra annum.

CAN. 88.

§ 1. In iudicio criminali semper et in contentioso, si ex revelatione alicuius actus processualis praeiudicium partibus obvenire possit, iudices et tribunalis adiutores tenentur ad secretum officii.

§ 2. Tenentur etiam ad inviolabile secretum servandum de discussione quae in tribunali collegiali ante ferendam sententiam habetur, tum etiam de variis votis et opinionibus ibidem prolatis.

CAN. 89.

Iudex et omnes tribunalis administri occasione agendi iudicii munera quaevis acceptare prohibentur.

CAN. 90.

Si iudex praevideat actorem probabiliter spreturum esse sententiam ecclesiasticam, quatenus haec ipsi sit contraria et idcirco conventi iuribus non satis consultum iri, potest ad eius instantiam vel etiam ex officio, actorem ante litis initium adigere ad congruam cautionem praestandam pro ecclesiasticae sententiae observantia, vel eum invitare ut consentiat in iudicem ecclesiasticum tamquam in arbitrum, servatis solemnitatibus a civili loci iure praescriptis pro validitate compromissi in arbitrum.

TITULUS VII.

De disciplina in tribunalibus servanda.

CAPUT I.

De loco et tempore iudicii.

CAN. 91.

Quamvis Episcopi in quolibet suae dioecesis loco, dummodo non exempto, ius habeant erigendi tribunal, nihilominus penes suam sedem aulam statuant, quae sit ordinarius

iudiciorum locus: ibique crucifixi imago emineat, et adsit evangeliorum liber.

CAN. 92.

Iudex e territorio suo vi expulsus vel a iurisdictione ibi exercenda impeditus, potest extra territorium iurisdictionem suam exercere et sententiam ferre, certiore tamen hac de re facto loci Ordinario.

CAN. 93.

§ 1. In unaquaque dioecesi Ordinarius publico decreto dies et horas definire curet, pro loci ac temporum adiunctis opportunas, quibus tribunal adiri regulariter possit, et ab eo iustitiae administrationem exigi.

§ 2. Iusta tamen de causa, et quoties periculum sit in mora, fas est fidelibus quovis tempore iudicem adire, denunciationem facere, et iudicis ministerium in sui iuris vel boni publici tutelam invocare.

CAN. 94.

§ 1. Dies festivi de praecepto, et ultimi tres dies hebdomadae sanctae feriati habeantur; et in iis citationes intimare, audientias habere, partes et testes excutere, decreta et sententias ferre, denunciare et exequi vetitum est, nisi necessitas, christiana charitas, aut bonum publicum aliter postulent.

§ 2. Iudicis autem est in singulis casibus statuere et denunciare, an et quae acta praedictis diebus expleri debeant.

CAPUT II.

*De personis in iudicio admittendis
et de modo confectionis et conservationis actorum.*

CAN. 95.

Dum causae coram tribunali tractantur, extranei ab aula arceantur et ii tantummodo praeter partes admittantur, quos ad processum expediendum iudex necessarios esse iudicaverit.

CAN. 96.

Si alicui actui processuali interveniat persona linguae loci ignara, et iudices ac partes linguam huius personae propriam non intelligant, interpretes adhibeantur iurati, et a iudice probati, contra quem alia pars nihil exceperit.

CAN. 97.

§ 1. Acta iudicialia tum quae meritum quaestionis respiciunt, seu *acta causae*, tum quae ad formam procedendi pertinent, seu *acta processus*, scripto sunt redigenda.

§ 2. Et nisi iusta causa aliter suadeat, quoad eius fieri potest, lingua latina redigantur; sed interrogationes et responsiones testium aliaque similia, lingua vernacula confici debent.

CAN. 98.

§ 1. Singula folia numerentur; et actuarii subscriptio cum sigillo tribunalis apponatur in unoquoque folio.

§ 2. Singulis actis completis vel interruptis, dummodo non agatur de brevi suspensionis mora, apponatur subscriptio actuarii et iudicis, vel tribunalis Praesidis.

§ 3. Quoties in actis iudicialibus partium aut testium subscriptio requiritur, si pars aut testis hoc facere nequeat. vel nolit, id in ipsis actis adnotetur, simulque iudex et actuarius fidem faciant actum ipsum de verbo ad verbum parti aut testi perlectum fuisse, et partem aut testem vel non potuisse vel noluisse subscribere.

§ 4. Actis iudicialibus ita confectis publica fides tribuitur.

CAN. 99.

§ 1. In casu appellationis actorum exemplaria ad normam can. 96 conscripta et in fasciculum religata cum indice omnium actorum et documentorum et cum attestazione actuarii seu cancellarii de eorum fidei transcriptione et integritate, mittatur ad superius tribunal; si exemplaria mitti nequeant sine gravi incommodo, mittantur cum opportunis cautelis acta ipsa originalia.

§ 2. Si eo mittenda sint ubi vernacula lingua cognita non sit, acta ipsa in linguam latinam vertantur, adhibitis cautelis ut de fidei translatione constet.

§ 3. Si regulae superius statutae servatae non sint, acta ipsa, a iudice superiori ad quem missa fuerint, repelli possunt, ut debita forma et characterе conficiantur; quo in casu tribunal inferius vel actuarius seu cancellarius, quibus culpa imputanda est, acta suis impensis denuo conficere et mittere tenentur.

CAN. 100.

§ 1. Iudicio expleto, acta iudicialia cum omnibus documentis et scriptis ad eam spectantibus in archivo curiae reponantur et diligenter atque ordinate servantur.

§ 2. Quae vero lege aut natura sui secreta sunt, in secreto ipsius curiae archivo ponantur et custodiantur.

§ 3. Iudicis autem est statuere quae acta secreta manere debent, quaeque communicari possint; et nefas est notariis, actuariis et cancellario sine iudicis mandato tradere exemplar actuum iudicialium et documentorum quae sunt processui acquisita.

§ 4. Anonymae epistolae omnes et etiam subscriptae, quae sint certo calumniosae, comburantur.

CAN. 101.

§ 1. Documenta penes tribunal deposita, iis exceptis quae publica utilitas exigit ne restituantur, expleto iudicio, a deponentibus repeti possunt, relicto eorum exemplari nec non receptionis syngrapha cum indice documentorum restitutorum.

§ 2. Quae autem documenta restitui non debeant ob causam supra expressam, id iudex statuet.

SECTIO II.

DE PROCESSU IUDICIARIO GENERATIM

TITULUS I.

De partibus in causa.

CAPUT I.

De actore et reo convento.

CAN. 102.

§ 1. Quilibet, cuius intersit aliquod ius tueri, potest, nisi a sacris canonibus prohibeatur, iudicio consistere sive ut actor sive ut reus conventus.

§ 2. In causis autem contra vinculum sacrae ordinationis et matrimonii, non omnes quorum interest, admittuntur, sed ii dumtaxat quibus hoc ius a sacris canonibus tribuitur. Item ad accusandum vel denuntiandum nemo admitti potest nisi ad normam dispositionum tituli *De processu criminali*.

CAN. 103.

Quilibet potest in iudicio agere et respondere per se ipsum sine procuratoris et advocati opera et ministerio salvis praescriptis can. 104, 106, 110; in iudicio autem criminali reus aut a se electum, aut a iudice datum semper habere debet advocatum.

CAN. 104.

§ 1. Pro minoribus et iis qui rationis usu destituti sunt, agere et respondere tenentur eorum parentes, aut tutores vel curatores.

§ 2. Si, ita aestimante iudice, ipsorum iura sint in conflictu cum iuribus parentum aut tutorum aut curatorum, vel ipsi tam longe distent a parentibus aut tutoribus vel curatoribus, ut ad hos recursus aut fieri non possit aut valde difficulter possit, tunc stabunt in iudicio per curatorem a iudice datum.

§ 3. Sed in causis spiritualibus et cum spiritualibus connexis, si minores usum rationis assequuti sint, agere et respondere queunt sine patris vel tutoris consensu et quidem si aetatem quatuordecim annorum expleverint, etiam per seipsos absque tutore vel procuratore; secus per tutorem ab Ordinario datum, vel etiam per procuratorem a se cum Ordinarii auctoritate constitutum.

CAN. 105.

Nomine ecclesiarum et causarum piarum, quae minoribus aequiparantur, stant in iudicio ipsarum rectores.

CAN. 106.

Prodigi et interdicti, aliique qui minus firmæ mentis sunt, stare in iudicio per se ipsi possunt tantummodo ut de propriis delictis respondeant, aut ad præscriptum iudicis: in ceteris agere et respondere debent per suos curatores.

CAN. 107.

§ 1. Ut curator ab auctoritate civili alicui datus a iudice ecclesiastico admittatur, debet accedere consensus proprii illius Ordinarii.

§ 2. Ordinarius potest quoque aliam curatoris personam constituere pro foro ecclesiastico, si, omnibus mature perpensis, ac praesertim audita, si fieri possit, persona, accitis quoque, quatenus opus fuerit, peritis, visisque documentis ad rem facientibus, id statuendum esse prudenter censuerit.

CAN. 108.

Religiosi sine Superiorum consensu stare in iudicio nequeunt, exceptis casibus qui sequuntur:

1.° Si de vindicandis adversus monasterium iuribus sibi ex professione quaesitis agatur;

2.° Si iurium suorum tuitio urgeat et ipsi extra claustra legitime morentur.

3.° Si ob delictum in iudicium evocentur.

CAN. 109.

§ 1. Beneficiati sive saeculares sive religiosi, ecclesiarum rectores, et quilibet piarum causarum administratores, nequeunt nomine beneficii, ecclesiae aut piaae causae legitime se in iudicio sistere nisi prius Ordinarii consensum in scriptis reportaverint itemque Praelati ac Superiores Capitulorum, conventuum, sodalitatum et quorumlibet collegiorum stare in iudicio nequeunt nomine respectivae communitatis absque eius consensu, nisi agatur de iuribus minoris momenti aut de bonis valorem mille libellarum non excedentibus et salvis constitutionibus et statutis particularibus legitime recognitis quae aliter caveant.

§ 2. Si nihilominus iidem se sistant, ipsi personaliter, si sint capaces, non vero pia causa aut communitas obligantur; sed pars conventa contra actorem hoc consensu carentem declinare valet iudicium.

CAN. 110.

§ 1. Excommunicatis vitandis aut toleratis post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam permittitur per se ipsos agere tantummodo ad impugnandam iustitiam aut legitimitatem ipsius excommunicationis; per procuratorem, ad aliud quodvis animae suae praeiudicium avertendum; in reliquis ab agendo repelluntur.

§ 2. Alii excommunicati generatim stare in iudicio queunt, firmo praescripto can. 29, § 4, *De delictis et poenis*.

CAN. 111.

Nemo privatus agere et accusare cogitur invitus; sed qui iudicium instituit, post litis contestationem idem deserre nequit, nisi altera parte consentiente et iudice certiore facto.

CAPUT II.

De procuratoribus ad lites et advocatis.

CAN. 112.

Quandocumque et in qualibet causa, etiam criminali, procuratores et advocatos licet partibus constituere, firma tamen semper obligatione comparendi personaliter in criminali iudicio ad praescriptum iuris vel iudicis.

CAN. 113.

§ 1. Unicum quisque valet sibi eligere procuratorem, cui tamen tribuere potest facultatem sibi alium substituendi.

§ 2. Quod si, iusta causa suadente, plures ab eodem deputentur, hi ita constituentur, ut detur inter ipsos locus prae-ventioni.

§ 3. Advocati autem plures simul constitui queunt.

CAN. 114.

Utrumque munus, procuratoris et advocati, in eadem causa et pro eodem cliente eadem persona exercere potest.

CAN. 115.

§ 1. Procurator esse debet vir catholicus, aetate maior, bonae famae, et ad causam ab ipso pertractandam idoneus.

§ 2. Advocatus debet praeterea esse doctor aut prolyta in iure vel alias vere peritus, saltem in iure canonico.

§ 3. Aatholicus non admittitur nisi per exceptionem et ex necessitate, ubi catholici habiles desint.

CAN. 116.

§ 1. Quilibet pro lubitu a parte potest eligi et deputari procurator, dummodo iuxta praecedentem canonem idoneus sit, quin opus sit ut Ordinarii probatio praecedat.

§ 2. Advocatus autem, ut ad patrocinium admittatur, indiget approbatione Ordinarii, quae aut generalis erit ad omnes causas aut specialis pro certa causa.

§ 3. In iudicio coram Sanctae Sedis delegato, ipsius delegati est probare et admittere patronum, quo pars uti se velle ostenderit.

§ 4. Inter religiosos procurator et advocatus eligendi sunt ex eodem instituto et probandi ante patrocinii susceptionem a superiore, qui partes iudicis in causa agit.

CAN. 117.

§ 1. Advocatus et procurator non prius a iudice admittantur, quam mandatum scriptum, mandantis subscriptione munitum et locum, diem, mensem et annum referens in actis exhibuerint.

§ 2. Quod si mandans scribere nesciat, hoc ipsum ex scriptura constet necesse est, et parochus vel notarius curiae vel duo testes, loco mandantis, mandatum subsignent.

§ 3. Mandatum patrocinii seu procurationis, aut instrumentum quo mandatum suppletur, asservari debet in actis causae.

CAN. 118.

Mandatum generale ad negotia, *tametsi* liberam conferat agendi dispositionem, non sufficit ad agendum in iudicio; sed requiritur mandatum speciale ad lites.

CAN. 119.

Procurator a die initi officii debet certiozem reddere iudicem de loco, in quo suam residentiam eligit ad effectum recipiendi acta et decreta tribunalis.

CAN. 120.

Procurator, nisi habuerit speciale mandatum, non potest renunciare actioni vel instantiae vel actis iudicialibus, nec transigere, pacisci, compromittere in arbitros, praestare, deferre, aut referre iusiurandum, vel alia agere pro quibus ius requirit mandatum speciale.

CAN. 121.

§ 1. Tum procurator tum advocatus possunt a iudice repelli vel statim ab initio, vel durante causae decursu, et sive ex officio sive ad instantiam partis, iusta tamen de causa.

§ 2. Contra iudicis decretum, quo advocatus aut procurator excluditur, non datur appellatio.

CAN. 122.

Advocati et procuratores possunt a constituyente, solutis honorariis ipsis debitis, revocari; verum ut revocatio effe-

ctum sortiatur, necesse est ut ipsis intimetur, et, re non amplius integra, iudex ac adversa pars certiores facti sint de revocatione mandati.

CAN. 123.

Officium procuratoris et advocati cessat;

1.° Ipsorum morte, ita ut ad eorum haeredes mandatum non transeat;

2.° Renuntiatione, quae tamen procuratori, lite contestata, non permittitur, nisi ex causa a iudice approbanda;

3.° Morte mandantis sive ante sive post litem contestatam; minime tamen quoties iam conclusum sit in causa; quo casu mandatum perseverat, nisi ab haerede vel successore defuncti revocetur;

4.° Expleto negotio, aut instantia finita per sententiam, licet ius appellandi adhuc procuratori maneat.

CAN. 124.

§ 1. Tum procurator tum advocatus ius habent honoraria quae sibi ad normam can. 422-427 debentur, a constituyente expetendi.

§ 2. Vetatur utrique emere litem, aut de immodico emolumento, vel immodica rei litigiosae parte sibi vindicanda pacisci.

§ 3. Quae si fecerint, praeter nullitatem pactionis, a iudice vel ab Ordinario poterunt poena pecuniaria multari, suspendi, tum etiam, si recidivi sint, ab officio et titulo destitui.

TITULUS II.

De actionibus et exceptionibus.

CAN. 125.

Quodlibet ius, nisi a sacris canonibus aliter cautum sit, non solum actione sed etiam exceptione munitur: actione quidem, ad persequendum in iudicio quod actor sibi deberi contendit; exceptione, ad contrariae actionis vim submovendam.

CAN. 126.

§ 1. Qui ad rem sibi vindicandam, seu ad ius suum in iudicio persequendum titulo agit iuris auctoritate subnixo, actione dimicat quae *petitoria* dicitur.

§ 2. Si vero rei possessionem vel iuris quasi possessionem sibi tribui postulat, unice innixus possessionis facto, eius actio *possessoria* vocatur.

CAPUT I.

De actione adipiscendae possessionis.

CAN. 127.

§ 1. Qui ad possessionem alicuius rei adipiscendam, vel ad alicuius iuris exercitium, vel ad utendum aliqua gratia, munitur titulo certo, legitimo nec excluso iure praescriptionis, petere potest, ut in rei possessionem vel iuris exercitium aut usum gratiae iuxta titulum suum mittatur, adversus etiam simpliciter negative impedientes.

§ 2. Iudicium super huiusmodi actione expeditissime est perficiendum, vocatis tamen saltem per edictum illis quorum interesse potest.

CAN. 128.

§ 1. Si causa summatim cognita, neminem qui contradicat adesse constiterit aut ab eo ex adverso offerantur quae nihil ponderis habere noscantur, possessio rei, aut exercitium iuris, aut usus gratiae decernenda sunt ei qui titulum exhibeat; quo facto ipse iam turbari nequit, nisi petitoria actione.

§ 2. Si qui vero titulum minus idoneum temere, aut dolose exhibentes, sint alii impedimento quominus possessionem rei, vel usum gratiae vel exercitium iuris consequatur, ad expensas iudicii et ad refectionem damnorum tenebuntur.

CAPUT II.

De actionibus retinendae possessionis.

CAN. 129.

Non solum possessio sed etiam simplex detentio, nisi evidenter iniusta, praestat, ad normam canonum qui sequuntur, actionem vel exceptionem ad possessionem retinendam, donec proprietatis quaestio petitorio iudicio definitur.

CAN. 130.

§ 1. Qui annum integrum in possessione rei vel in quasi possessione iuris manserit, si molestiam patiatur quominus suam possessionem vel quasi possessionem retineat, habet actionem *retinendae possessionis*.

§ 2. Haec actio non admittitur nisi intra annum ab illata molestia adversus molestiae auctorem ut a molestiis desistat.

CAN. 131.

§ 1. Etiam qui *vi, clam et precario* possidet, actione *retinendae possessionis* uti potest adversus quemlibet deturbatorem: non autem contra personam a qua ipse rem *vi* vel *clam* surripuit vel *precario* accepit.

§ 2. In causis quae ad publicam utilitatem spectant, iustitiae promotori ius esto opponendi vitium possessionis adversus eum qui *vi, clam et precario* possidet.

CAN. 132.

§ 1. Si inter duos controversia oriatur uter eorum possideat, ille in possessione praeferendus est qui intra annum frequentiores et potiores possessionis actus exercuit.

§ 2. In dubio iudex possessionem *pro indiviso* utrique parti attribuat, sed quatenus fieri possit, sententia definiet statum possessionis utrique proprium.

§ 3. Si rei vel iuris indoles aut contentionum et rixarum periculum non patiantur ut litigantibus *pro indiviso* possessio interim attribuat, iudex rem apud sequestrem deponi, aut iuris quasi possessionem suspendi iubebit usque ad iudicii petitorii exitum.

CAPUT III.

*De actionibus recuperandae possessionis
seu de spolio.*

CAN. 133.

§ 1. Qui *vi*, aut *clam* quomodolibet a possessione rei vel quasi possessione iuris deiectus est, adversus quemcumque

spolii auctorem vel rei detentorem habet actionem *recupera-
randae possessionis* seu de spolio.

§ 2. Haec actio non admittitur praeterlapso anno quo possessor spolium passus est.

CAN. 134.

§ 1. Si is qui alterum spoliavit, agat adversus spoliatum actione retinendae possessionis vel actione petitoria, non audietur, nisi antea spoliatus restituatur.

§ 2. Spoliatus ut in possessionem redintegretur, nil aliud probare debet, nisi spoliationem ipsam.

§ 3. Sed si in restitutione rei vel exercitii iuris aliquod occurrat periculum, (e. g. saevitiarum, quum vir contra uxorem postulet restitutionem coniugalis consortii) iudex, ad instantiam partis vel Promotoris iustitiae, varie pro personis causisque constituat aut restitutionem suspendi, aut rem apud sequestrem custodiri donec causa petitorio iudicio definiatur.

CAN. 135.

Iudicia de spolio expeditissimo processu absolvenda sunt citata dumtaxat adversa parte, et spoliatione tantum probata.

CAPUT IV.

De sequestratione et inhibitione exercitii iuris.

CAN. 136.

§ 1. Qui super aliqua re ius se habere sibi que damnum imminere, nisi res ipsa sequestri custodienda tradatur, ostenderit, ius habet obtinendi a iudice eiusdem rei sequestrationem.

§ 2. In similibus rerum adiunctis obtinere potest ut iuris exercitium alicui inhibeat.

§ 3. Sequestratio rei et inhibitio exercitii iuris a iudice decerni potest instante Promotore iustitiae aut Defensore vinculi vel etiam ex officio quoties bonum publicum aut salus animarum id postulare videatur.

CAN. 137.

§ 1. Ad crediti quoque securitatem sequestratio rei admittitur, dummodo de creditoris iure liquido constet et salvo praescripto can. 134 § 3.

§ 2. Sequestratio extenditur ad res debitoris quae depositi causa aut quolibet alio titulo apud alias personas reperiantur.

CAN. 138.

Sequestratio rei et suspensio exercitii iuris decerni nullatenus possunt, si damnum quod timetur, reparari possit et idonea cautio de eo reparando offeratur.

CAN. 139.

§ 1. Ad custodiam rei sequestrationi subiectae idonea persona a iudice designabitur quae sequester dicitur.

§ 2. Sequester in re custodienda curanda et servanda non minorem diligentiam adhibere debet quam suis adhibet rebus eamque postea cui iudex decreverit reddere tenetur cum omni causa.

§ 3. Iudex sequestri congruam decernet mercedem, si eam petat.

CAN. 140.

Si sequestrationis causa in aliquod iudicium incidat et litigantes de sequestre designando inter se non convenient, iudex ex officio sequestrem eliget.

CAPUT V.

*De actionibus ex novi operis nunciatione
et damno infecto.*

CAN. 141.

§ 1. Qui ex quolibet opere rei suae damnum obventurum timet, potest novum opus, dummodo nondum sit absolutum, iudici nuntiare ut opus interrumpatur, donec utriusque partis iura iudicis sententia definiantur.

§ 2. Is cui intimata fuerit prohibitio, continuo ab opere cessabit, sed si idonee caveat se in pristinum omnia restitutum si absoluto iudicio victus discesserit, poterit a iudice continuationem impetrare.

§ 3. Nuntianti novum opus ad ius suum demonstrandum duo menses praefiniuntur; qui ex iusta et necessaria causa a iudice, audita altera parte, prorogari vel reduci poterunt.

CAN. 142.

Si vetus opus magna ex parte immutetur, idem ius esto quod de novo opere supra constitutum est.

CAN. 143.

Qui grave dmanum rei suae imminere pertimescat ex alieno aedificio quod ruinam minatur, ex arbore aut ex alia re quacumque, actionem habet *de damno infecto* ad obtinendam periculi remotionem, aut cautionem de damno avertendo, aut compensando, si forte evenierit.

CAPUT VI.

De actionibus ob nullitatem actorum.

CAN. 144.

Si actus aut contractus sit ipso iure nullus, datur ei, cuius interest, actio ad obtinendam a iudice declarationem nullitatis, salvo praescripto can. 102 § 2.

CAN. 145.

§ 1. Non potest nullitas actus declarari, nisi ea deficiant quae actum ipsum essentialiter constituunt, aut solemnia seu conditiones desiderentur a sacris canonibus requisitae sub poena nullitatis.

§ 2. Nullitas actus non importat nullitatem actorum qui praecedunt aut subsequuntur, ab actu, nullitate vitiato, independentium.

CAN. 146.

Qui actum posuit nullitatis vitio infectum tenetur de damnis et expensis erga partem laesam.

CAN. 147.

Nullitas actus a iudice declarari non potest ex officio, nisi aut publice id intersit, aut agatur de pauperibus aut de minoribus aliisve qui minorum iure censentur.

CAN. 148.

Si Romanus Pontifex acta aut instrumenta quaelibet confirmaverit sive in forma specifica sive in forma communi, acta ipsa vel instrumenta impugnari non possunt, nisi fuerint obreptitia vel subreptitia vel nisi prius obtenta fuerit facultas *aperitionis oris*.

CAPUT VII.

De actionibus rescissoriis.

CAN. 149.

Si quis ex metu gravi, iniuste incusso, vel ex dolo circumventus actus celebraverit vel inierit contractum qui ipso iure non sit nullus, poterit, metu vel dolo probato, obtinere actus vel contractus rescissionem actione quae vocatur *rescissoria*.

CAN. 150.

Haec actio et haeredibus competit et in haereres datur.

CAN. 151.

Haec actio institui potest.

1.º Contra eum qui metum intulit aut dolum patravit, quamvis ipse non in suum, sed in alterius commodum talia peregerit;

2.º Contra quemlibet malae fidei et etiam bonae fidei possessorem, qui res metu vel dolo extortas possidet, salva huic actione regressoria usque ad ipsum metus vel doli auctorem.

CAN. 152.

Si is qui metum intulit aut dolum patravit, urgeat actus vel contractus executionem, parti lesae seu deceptae eiusque haeredibus competit tum exceptio metus vel doli, tum actio rescissoria, refutis utroque casu a parte iudicii expensis.

CAN. 153.

Quod ad rescissionem contractus vel actus ob laesionem standum praescriptis iuris civilis in loco vigentis ad normam can. 809 *De rebus*.

CAPUT VIII.

De actionibus reconventionalibus.

CAN. 154.

§ 1. Actio qua reus coram eodem iudice in eodem iudicio actionem instituit contra actorem ad submovendam vel minuendam eius petitionem, dicitur *reconventio*.

§ 2. Reconventio reconventionis non admittitur.

CAN. 155.

§ 1. Cuilibet convento in iudicio competit actio reconventionalis.

§ 2. Quod si persona conventa, iuxta sacros canones iure careat standi in iudicio, reconventio ipsi concessa non egredietur fines necessariae defensionis.

CAN. 156.

§ 1. Actio reconventionalis locum habere potest in omnibus causis contentiosis, exceptis causis spoli; in criminalibus vero non admittitur, nisi ad normam can. 447.

§ 2. Proponenda est iudici coram quo actio principalis proposita est, licet ad unam causam dumtaxat delegato vel alias incompetenti, nisi sit absolute incompetens.

CAPUT IX.

De cumulo actionum.

CAN. 157.

§ 1. Actor pluribus simul actionibus, quae tamen secum ipsae non confligant, sive de eadem re, sive de diversis, reum convenire potest, si contra eundem reum dirigantur, et aditi tribunalis competentiam non egrediantur.

§ 2. Reus non prohibetur pluribus exceptionibus etiam contrariis uti.

CAN. 158.

§ 1. Actor potest una instantia cumulare actiones possessorias et petitorias, nisi ex adverso spoli exceptioni opponatur.

§ 2. Pariter fas est reo convento in petitorio, actorem reconvenire in possessorio; et viceversa, nisi res sit de spolio.

CAN. 159.

Item, causa in primo gradu versante et nondum conclusionibus prolatis, fas est actori, instituto iudicio petitorio, regredi ad possessorium.

CAN. 160.

Iudicis erit, attentis partium allegationibus, aut utramque quaestionem unica sententia definire, aut prius uni, postea alteri satisfacere, prouti magis expedire ipsi videatur ad celeriolem et pleniolem iurium tuitionem.

CAPUT X.

De extinctione actionum.

CAN. 161.

In contentiosis actiones tum reales tum personales extinguuntur praescriptione ad normam can. 785 789, *De rebus*; actiones autem de statu personarum, quae in iure divino sacrae ordinationis et matrimonii fundantur, numquam extinguuntur.

CAN. 162.

Omnis criminalis actio perimitur morte rei, condonatione legitimae potestatis, reiudicata, et lapsu temporis utilis ad actionem criminalem proponendam.

CAN. 163.

Tempus utile ad actionem criminalem proponendam est triennium, nisi agatur:

- 1.º De actione iniuriarum, quae uno anno perimitur;
- 2.º De actione ob delicta qualificata contra VI et VII divinum praeceptum, quae quinquennio perimuntur;
- 3.º De actionibus ob apostasiam, haeresim, schisma, simoniam, magiam, homicidium, contra quae actio criminalis decennio perdurat.

CAN. 164.

Sublata per praescriptionem actione criminali:

- 1.º Non est hoc ipso sublata actio contentiosa, forte ex delicto orta, ad damna sarcienda;
- 2.º Permanet ius et officium Ordinarii non promovendi clericum quem ob praeteritum crimen iudicat indignum

qui ad superiores ordines promoveatur, vel minus aptum ad animarum curam vel ad aliquod ecclesiasticum officium gerendum; et removendi ab officio, servatis servandis, illum qui reus criminis detectus, actione criminali iam perempta, propter diffamationem et populi aversionem ministerium suum utiliter exercere non valet aut eum prohibendi ab exercitio sacri ministerii, donec per vitae emendationem infamia purgata non fuerit ad normam can. 99, *De delictis et poenis*.

CAN. 165.

Ius, factum, aut crimen, quod ad actionem iudicalem instituendam proponi non potest, ad defensionem semper opponi potest.

CAN. 166.

§ 1. Praescriptio in contentiosis currit ex quo actio primum potuit iure proponi; in criminalibus, a die patrati delicti.

§ 2. Si delictum habeat tractum, ut vocant, successivum non currit praescriptio, nisi a die qua delicti tractus cessaverit.

§ 3. In delicto habituali vel continuato praescriptio non decurrît nisi post ultimum actum; et conventus ob aliquem criminosum actum non praescriptum, tenebitur de antiquioribus, qui cum eodem actu connectuntur, etiamsi singulatim sumpti praescriptione excluderentur.

CAPUT XI.

De interruptione et peremptione instantiarum.

CAN. 167.

§ 1. Si pars litigans moriatur, causa nondum conclusa, instantia interruptitur, donec haeres defuncti aut eius successor, qui se talem probaverit, litem instauret.

§ 2. Quod si haeres seu successor id facere negligat, iudex, adversa parte instante, liti instaurandae tempus suo arbitrio praefiniat; nisi haeres seu successor praecepto iudicis paruerit, intelligatur instantiae renuntiasse.

§ 3. Si conclusionibus iam in causa propositis, litigator moriatur, instantia non interruptitur, sed iudex procedere debet ad ulteriora, citato procuratore, si adsit, secus defuncti haerede vel successore.

CAN. 168.

§ 1. Si controvertatur ad quem ex clericis litigantibus spectat beneficium, et unus, lite pendente, moriatur, aut beneficio renunciaret, instantia non interruptitur, sed contra superstitem aut superstitibus eam prosequitur Promotor iustitiae.

§ 2. Unico tantummodo ex litigantibus superstite, si pro eo iam se declaraverit Promotor, iudex, causa diligenter perpensa, poterit eam ut victam superstiti adiudicare, aut Ordinarium rogare ut defensorem constituat, qui pro beneficii aut ecclesiae libertate dimicet.

CAN. 169.

§ 1. Morte procuratoris vel curatoris tamdiu interrupta manet instantia quamdiu pars aut ii ad quos pertinet, no-

vum procuratorem vel curatorem nominaverint aut per se ipsos in posterum agere se velle professi fuerint.

§ 2. Quod si ii hoc agere negligent, aut moras nectant, iudex ad instantiam alterius partis, aut etiam ex officio, si bonum publicum id exigat, tempus ad id peragendum prae-
finiet; quo inutiliter elapso, ad ulteriora procedere debebit ad tramitem iuris.

CAN. 170.

Si nullus actus processualis ponatur in tribunali primae instantiae per biennium aut in gradu appellationis per annum, instantia perimitur et in altero casu sententia per appellationem oppugnata transit in rem iudicatam.

CAN. 171.

§ 1. Effectus peremptionis obtinent ipso iure et adversus omnes, minores quoque aliosve minoribus aequiparatos.

§ 2. Hi tamen ut indemnes ex peremptione praestentur, iure agent adversus tutores, administratores, aliosque qui culpa se caruisse non probabunt.

CAN. 172.

Peremptio extinguit acta processus, non vero acta causae; imo haec vim habere possunt etiam in alia instantia, dummodo inter easdem personas et super eadem re intercedat; sed extraneos quod attinet, non aliam vim obtinent nisi documentorum.

CAN. 173.

In casu peremptionis quas quisque ex litigatoribus fecerit, has ipse feret expensas perempti iudicii.

CAPUT XII.

De renunciatione instantiae vel actibus processus.

CAN. 174.

In quolibet statu et gradu iudicii potest quis instantiae vel processus actibus renuntiare et sive omnibus sive nonnullis tantum.

CAN. 175.

Renuntiatio ut valeat, peragenda est in scriptis, et a parte vel ab eius procuratore, speciali tamen mandato munito, debet subscribi, alteri parti communicari, ab eaque acceptari, vel saltem non impugnari, et a iudice admitti.

CAN. 176.

Admissa, pro actibus quibus renuntiatum est, eosdem parit effectus ac peremptio instantiae: et obligat renuntiantem ad solvendas expensas actorum, quibus renuntiatum fuit.

TITULUS III.

De causae introductione.

CAN. 177.

Qui aliquem convenire vult, debet libellum competenti iudici exhibere, in quo controversiae obiectum proponatur, et ministerium iudicis ad deducta iura vindicanda expostuletur.

CAN. 178.

§ 1. Qui scribere nescit, aut legitime impeditur quominus libellum exhibeat, oretenus instantiam suam coram tribunali proponere potest.

§ 2. Item in causis facilioris indaginis et minoris momenti ac propterea cito expediendis, iudicis arbitrio relinquitur instantiae admissio oretenus sibi facta.

§ 3. Utroque tamen casu iudex notarium iubebit scriptis actum redigere.

CAN. 179.

Libellus quo lis introducitur debet:

1.° Expressere coram quo iudice causa introducatur, quid petatur, et a quo petatur;

2.° Indicare generatim saltem quo iure innitatur actor ad comprobanda ea quae allegantur et asseruntur;

3.° Subscriptionem referre actoris vel eius procuratoris speciali tamen mandato muniti, cum die, mense et anno, nec non loco in quo actor vel eius procurator habitant, aut residere se dixerint actorum recipiendorum gratia.

CAN. 180.

Iudex vel tribunal, examinata sua competentia, nec non actoris idoneitate standi in iudicio, ad normam can. 102-110, debet quantocius instantiam aut admittere aut reiicere, adiectis tum admissionis tum reiectionis causis.

CAN. 181.

Si iudex continuo mense ab exhibito libello siluerit, pars potest recursum ab Ordinarium loci vel ad superius tribunal interponere ut vel iudex ad definiendam causam adigatur vel alius eius loco subrogetur.

CAN. 182.

§ 1. Si instantia ideo reiecta fuerit, quod rationibus destitueretur, libellus rite confectus potest eidem iudici de novo exhiberi.

§ 2. Si autem reiectionis ratio ipsum, ut aiunt, causae meritum attingat, vel si iudex se incompetentem dixerit, pars intra tempus utile decem dierum recursum interponere potest ad superius tribunal: a quo, audita parte, et, si opus sit, Promotore iustitiae aut vinculi Defensore res, ad normam can. 31 § 2, expeditissimo iudicio definietur, appellatione remota.

TITULUS IV.

De citatione et intimatione actorum iudicialium.

CAPUT I.

De citatione, eiusque effectibus.

CAN. 183.

§ 1. Instantia facta per libellum vel oretenus admissa, locus est vocationi in ius seu citationi alterius partis.

§ 2. Quod si partes litigantes sponte coram iudice se sistant ad causam agendam, nihil opus erit citatione, notata tantummodo per actuarium in actis spontanea partium comparitione.

§ 3. Si quando personarum qualitas vel causae indoles id suadeat, licebit iudici invitare partes potiusquam eas citare.

CAN. 184.

§ 1. Citatio aut invitatio ad comparendum fit a iudice, et libello litis introductivo inscribitur aut adiungitur.

§ 2. Intimatur autem reo, et si sint plures, singulis, ad normam can. 191-200.

§ 3. Debet insuper actori nota fieri, ut statuta die et hora ipse coram iudice se sistat.

CAN. 185.

Si lis intentetur ei qui non habet liberam administrationem rerum, de quibus disceptatur, citatio intimabitur ei qui ipsius nomine iudicium suscipere tenetur ad normam 104-110.

CAN. 186.

§ 1. Si is qui citatur iudicis iurisdictioni non subsit aut certo constet rem controversam iudicis competentiam excedere, citatio nullius momenti est.

§ 2. Hoc casu pars citata scripto poterit excipere nullitatem citationis nec ei imponitur necessitas iudicio se sistendi.

CAN. 187.

Quaelibet citatio seu invitatio ad comparendum est peremptoria; nec iteretur necesse est, nisi in casibus et iuxta modum qui statuti sunt in titulo *De contumacia*.

CAN. 188.

Citationis intimatione vel invitatione ad comparendum, aut spontanea partium comparitione coram iudice :

- 1.° Res desinit esse integra;
- 2.° Causa fit propria illius iudicis aut tribunalis, coram quo actio instituta est ad normam can. 27;
- 3.° Coram eodem tribunali aut iudice locus est reconventioni.
- 4.° Haud amplius licet actori libellum mutare, nisi reo consentiente vel ex decreto iudicis, qui iustis de causis censeat mutationem esse admittendam, salva semper reo refusione damnorum et expensarum.

CAN. 189.

Non tamen libellus censebitur mutatus:

- 1.° Si coarctetur aut mutetur probationis modus;
- 2.° Si minuantur petitio, aut accessoria petitionis;
- 3.° Si facti adiuncta in libello pridem posita ita elu-
cidentur, compleantur, aut emendentur, ut controversiae
obiectum in sua substantia mutatum dici non possit.
- 4.° Si in locum rei pretium petatur, valor, fenus aut
aliquid aequivalens.

CAN. 190.

Citatione decreta eaque intimata:

- 1.° Interrumpitur praescriptio;
- 2.° Lis pendere incipit;
- 3.° Statimque locum habet principium « *lite pendente*,
nihil innovetur »; quod ita accipitur ut nefas sit in praei-
udicium partium, ipsisque dissentientibus, aliquid innovare
sive in praesenti statu rei litigiosae, salvis tamen praescri-
ptis de sequestratione, sive in terminis a iure statutis, vel a
iudice assignatis ad ponendos certos actus iudiciales, ut
puta ad comparandum, ad probationes producendas, ad ex-
ceptiones opponendas aliaque huiusmodi.

CAPUT II.

De modo intimandi citationes aliaque acta iudicialia.

CAN. 191.

§ 1. Citatio intimatur per schedam; quae praeceptum
iudicis parti conventae factum ad comparandum exprimat,
hoc est a quo iudice, ob quam causam, quo actore, reus, no-
mine et cognomine rite designatus, conveniatur; nec non

locum, diem et horam comparitioni assignatam perspicue indicet.

§ 2. In determinanda autem comparitionis die et hora tale temporis spatium praefiniatur, quod, attentis tum distantia aut difficultate locorum tum gravitate negotii congruum habeatur.

§ 3. Subscribenda est a iudice vel ab eius auditore, diei et loci facta mentione.

CAN. 192.

Citatio duplici scheda conficiatur, quarum una intimabitur reo convento, altera asservabitur in actis.

CAN. 193.

§ 1. Citationis scheda regulariter, si fieri poterit, per curiae cursorem tradenda est ipsi convento ubicumque is invenitur.

§ 2. Ad hoc cursor etiam fines alterius dioecesis ingredi potest, si iudex id expedire censuerit, et in mandatis eidem cursori dederit.

§ 3. Si cursor personam conventam non invenerit in loco ubi commoratur aut sedem elegit, relinquere poterit citatoriam schedam alicui de eius familia aut famulatu, si hic eam recipere paratus sit ac spondeat se reo convento quamprimum schedam acceptam traditurum.

§ 4. Sin minus eam ad iudicem referet, ut transmittatur ad normam can. 194, 195.

CAN. 194.

Si ob distantiam, aut ob aliam causam difficile per cursorem tradi possit reo convento scheda citatoria, poterit iussu iudicis transmitti per tabellarios publicos, dummodo commendata et cum syngrapha receptionis, vel alio modo qui iuxta locorum leges et conditiones tutissimus sit.

CAN. 195.

Quoties, diligenti inquisitione praehabita, adhuc ignoretur ubi reus commoretur, locus erit citationi per edictum; qui citationis modus tunc quoque permitti potest a iudice, cum citatoriam schedam reus recipere recuset.

§ 2. Perficitur autem affigendo per cursorem ad fores Curiae seu ecclesiae cathedralis citationis schedam ad modum edicti per tempus prudenti iudicis arbitrio determinandum. Insuper notitia eiusdem citationis in ephemeridibus publicis quam primum inseratur oportet.

CAN. 196.

§ 1. Cursor, cum in manu rei conventi citationis schedam relinquit, debet eam subsignare, adnotatis die et hora qua reo tradita est.

§ 2. Idem peragat si eam relinquat in manibus alicuius de familia aut famulatu rei conventi addito insuper nomine personae cui schedam tradidit.

§ 3. Si citatio fiat per edictum, cursor in edicti calce signet qua die et hora affixio facta fuerit.

CAN. 197.

§ 1. Cursor a se peracta iudici referet in calce schedae citatoriae in actis asservandae, adiecta diei et horae indicatione et manu propria subsignatione.

§ 2. Si per tabellariorum officium citatio transmittatur, asservabitur in actis fides eiusdem officii.

CAN. 198.

§ 1. Ut citatoria scheda tutius parti perferatur, licebit iudicii rogare auxilium alterius Curiae ad normam can. 14 § 2.

§ 2. Quod si fiat, eadem regulae a Curia rogata quae a iudice rogante servandae sunt in citatione decernenda.

CAN. 199.

§ 1. Si ea omittantur quae in can. 191 praescribuntur, ut reus conventus cognoscat a quo iudice quove actore, quamve ob causam, quibusve die, hora et loco adire iudicem debeat, nullius momenti est citatio.

§ 2. Vitia citationis sanantur, si conventus, hisce non obstantibus, coram iudice se sistat.

CAN. 200.

Regulae superius statutae pro rei citatione, ceteris quoque iudicii actibus, pro diversa tamen eorum natura, accommodandae et applicandae sunt, ut citationi, decretorum vel sententiarum intimationi aliisque huiusmodi.

TITULUS V.

De dilationum terminis et fatalibus.

CAN. 201.

Si dies in citationibus indicta sit feriata in ipsaque citatione non dicatur expresse vacaturum nihilominus ex iudicis decreto tribunal causis cognoscendis, terminus intelligitur prorogatus ad primam sequentem diem non feriatam.

CAN. 202.

§ 1. *Fatalia legis* quae dicuntur, idest termini perimendis iuribus a lege constituti, prorogari non possunt.

§ 2. Termini autem iudiciales et conventionales, ante eorum lapsum, poterunt, iusta intercedente causa, vel a

iudice, auditis partibus, vel a partibus, iudice consentiente, prorogari.

§ 3. Caveat tamen iudex ne nimis diuturna lis fiat ex prorogatione.

CAN. 203.

In computandis temporis terminis servantur regulae praescriptae can. 31-35, *Normae Generales*.

TITULUS VI.

De ordine cognitionum.

CAN. 204.

§ 1. Si die constituta utraque vel alterutra pars iudicio abfuerit, iudex de contumacia cognoscet, iuxta regulas in can. 347-357 statutas.

§ 2. Praesentibus autem partibus, iudex primum omnium dispiciet an actor maneat in petitis tum etiam an et qua ratione conventus contradicat, salvis ceteroquin quae statuta sunt in can. 81-87.

CAN. 205.

Lite prosequente, non ante iudex de merito, ut aiunt, statuet, quam cognoverit de exceptionibus, si quae opponantur, circa incompetentiam aut suspicionem tribunalis, idoneitatem in iudicio consistendi, legitimum procuratorum mandatum, cautiones pro expensis iudicialibus praestandas, aut concessionem gratuiti patrocinii, iuxta normas suis quasque titulis positas.

CAN. 206.

§ 1. Exceptiones fori declinatoriae, ob incompetentiam iudicis relativam proponendae et definiendae sunt ante litis contestationem; postea vero, si proponantur, reiici debent.

§ 2. At exceptiones ob incompetentiam iudicis absolutam, non solum a partibus proponi possunt in quovis statu et gradu causae, sed etiam opponi debent ex officio.

CAN. 207.

Exceptiones, quae ad causae meritum referuntur, opponendae sunt post litis contestationem, et suo tempore tractandae secundum regulas circa quaestiones incidentes.

CAN. 208.

Si forte de spolio incidat quaestio, haec ante omnia est definienda.

CAN. 209.

Quoties, proposita principali controversia, quaestio praeiudicialis suboriatur, id est eiusmodi ex cuius solutione pendeat solutio quaestionis principalis, illa ante omnia a iudice cognoscenda est.

CAN. 210.

§ 1. Si ex principali controversia, quaestiones incidentes nascantur, eae prius cognoscantur, quarum solutio viam sternat ad aliarum solutionem.

§ 2. Quod si nullo nexu logico inter se cohaereant, illae quae prius ab alterutra parte propositae sunt, definiantur.

CAN. 211.

§ 1. Actiones reconventionales satius statim post litis contestationem, utiliter quandocumque, ante sententiam tamen, proponi possunt.

§ 2. Cognosci autem possunt vel simul cum conventionali actione, hoc est pari gradu cum ea, vel aliter, secundum prudens iudicis arbitrium.

CAN. 212.

§ 1. Qui ad impediendum certum iudicii actum non utitur exceptionibus tempore utili, iuri suo renunciasse censetur, nisi agatur de exceptionibus quae auctoritate iuris operentur aut ex officio sint proponendae.

§ 2. Quod si quis, tempore utili iam elapso, exceptionem aliquam proponat, non audietur, nisi probaverit exceptionis fundamentum sibi post temporis lapsum innotuisse, salvo praescripto can. 206, § 2.

TITULUS VII.

De litis contestatione.

CAN. 213.

Obiectum seu materies iudicii constituitur ex litis contestatione, seu formali contradictione conventi contra petitionem actoris, facta animo litigandi coram iudice.

CAN. 214.

Ad litis contestationem nulla necessaria est solemnitas, sed sufficit ut partibus coram iudice comparentibus, ibi in actis inseratur petitio actoris et contradictio conventi, unde *qua de re agatur seu de variis controversiae articulis constet*.

CAN. 215.

§ 1. In causis tamen implicationibus, ubi petitio actoris nec perspicua sit nec simplex, vel contradictio conventi difficultatibus scateat, iudex ex officio aut ad instantiam actoris vel conventi, potest partes citare ad rite definiendos controversiae articulos, idest ad causae dubia, ut dicitur, *concordanda*.

§ 2. Pars instans debet *articulos* litis indicare seu *dubia* proponere super quibus tribunalis sententia petitur; articuli vero seu *dubia* adversae parti nota fiant oportet libello quo citatur ad *dubia* concordanda.

CAN. 216.

§ 1. Si die dubiis seu articulis concordandis praestituta, pars in ius vocata non compareat, nec iustam absentiae excusationem afferat, contumax declarabitur, et dubiorum formula statuatur ex officio, parte quae praesens erit, id postulante. Parti autem contumaci statim id notum fiet ex officio ut quas velit exceptiones contra dubiorum seu articulorum formulam, possit proponere et a contumacia se purgare, intra tempus quod iudici congruum videbitur.

§ 2. Partibus praesentibus et in formula dubiorum seu articulorum concordibus, si iudex, quod ad se attinet, nil excipiendum putaverit, eius rei fiet mentio in decreto quo formula firmabitur.

§ 3. Partibus vero discordibus aut ipsarum partium conclusionibus iudici displicentibus, tribunal, incidentis quaestionis discussione praehabita, controversiam dirimet decreto, appellatione remota.

§ 4. Dubiorum seu articulorum formula utcumque statuta mutari non potest, nisi ex gravi causa, ad instantiam partis, vel Promotoris iustitiae, vel Defensoris vinculi, audita altera parte eiusque rationibus perpensis, novo Ponentis vel tribunalis decreto prout fuerit vel a Ponente vel a tribunali statuta.

CAN. 217.

Antequam litis contestatio locum habuerit aut antequam controversiae *capitula* seu *dubia* perspicue fuerint determi-

nata, iudex ad testium aliarumve probationum receptionem non procedet, nisi in casu contumaciae, aut nisi necessitas urgeat procedendi ad ulteriora, et testium depositionem recipere oporteat ne ipsa ob probabilem testis mortem, ob discessum eiusdem aut ob aliam iustam causam recipi nequeat, aut difficulter possit.

CAN. 218.

Lite contestata :

1.º Iudex congruum tempus partibus praestituet probationibus proponendis et explendis; quod quidem poterit, instantibus partibus, arbitrio iudicis, prorogari, dummodo ne lis ultra quam aequum sit protrahatur;

2.º Possessor desinit esse bonae fidei; quapropter damnatus rem restituere, non solum rem ipsam, sed et rei fructus a litis contestatae tempore restituere tenetur et damna praeterea sarcire quae inde sequuta fuerint.

TITULUS VIII.

De probationibus generatim.

CAN. 219.

Non indigent probatione :

1.º Facta notoria, ad normam can. 3, *De delictis et poenis*;

2.º Facta quae ab ipsa lege praesumuntur;

3.º Facta ab uno ex contendentibus asserta et ab altero admissa, nisi a iure vel a iudice probatio nihilominus exigatur.

CAN. 220.

§ 1. Necessitas probandi incumbit ei qui agit.

§ 2. Actore non probante, reus absolvitur.

§ 3. Nullius assertum in iudicio admittitur, nisi qui asserit, sive actor sit sive reus, assertum suum probaverit.

CAN. 221.

§ 1. Non debent a iudice admitti probationes quae ad rem non pertinent, vel nullius momenti esse noscuntur.

§ 2. Item ne admittat iudex probationes quae ad moras iudicio nectendas postulari videntur, ceu examen testis longe dissiti, cuius domicilium nescitur, vel cognitio documenti quod cito haberi non potest. Potest tamen iudex, deficientibus ceteris probationibus, incidentaliter sententia, praescribere, ut hae quoque probationes assumantur, si necessariae videantur.

§ 3. Post conclusionem in causa iudex eas tantum probationes assumere potest, quae antea ex legitima causa assumi non potuerunt, quasque, incidentaliter sententia, audita altera parte, admittendas censeat.

CAN. 222.

Quidquid extra iudicium actum fuerit, vim probationis non habet, nisi a tribunali fuerit postea admissum.

CAN. 223.

Partes vel ipsae per se vel per suos procuratores interesse possunt probationum assumptioni, nisi lex id expresse prohibeat, aut iudex ad vitandas contentiones vel ad veritatem melius cognoscendam aliter decernat.

CAN. 224.

Contra decreta iudicis in executionem eorum, quae disposita sunt in can. 221-223 non dantur iuris remedia, praeterquam in appellatione a sententia definitiva vel vim definitivae habente, in qua de actis quoque et decretis a iudice in assumptione probationum partes queri possunt.

CAN. 225.

§ 1. Si lex aliquid expresse statuatur de efficacia alicuius probationis, iudex in aestimatione eiusdem probationis sequi tenetur sensum legis, et secundum ipsum sententiam ferre.

§ 2. Quod si lex nihil hac de re caveat, iudex in probationibus aestimandis sequetur animi sui convictionem et secundum eam sententiam feret.

TITULUS IX.

De confessione, examine et iuramento partium.

CAN. 226.

Assertio de aliquo iure, re, vel facto in scriptis vel ore tenus ab una parte contra se coram iudice sive sponte, sive iudice interrogante peracta, dicitur confessio iudicialis.

CAN. 227.

Si agatur de negotio aliquo privato et in causa non sit bonum publicum, confessio unius partis, dummodo libere et considerate nec in commodum confitentis facta, relevat alteram ab onere probandi.

CAN. 228.

Pars, aliquid confessa in iudicio, non potest contra confessionem suam venire, nisi aut incontinenti hoc faciat, aut probet confessionem ipsam carere conditionibus in can. 227 expressis, aut ex errore facti eam esse repetendam et esse reipsa falsam.

CAN. 229.

Confessio sive scriptis, sive oretenus, ipsimet adversario aut aliis extra iudicium facta, dicitur extraiudicialis: ea-que in iudicium deducta, iudicis est, perpensis omnibus rerum adiunctis, aestimare quanti facienda sit.

CAN. 230.

§ 1. Iudex sive ex officio, sive ad instantiam partis, vel promotoris iustitiae, vel defensoris vinculi, potest partem alteram alicuius rei probandae causa examini subiicere, quoties:

1.º Ius, res, factum, de quibus agitur, saltem aliquatenus probata iam sint;

2.º Alia sufficiens probatio aliunde peti nequeat;

3.º Boni publici intersit ut plena probatio habeatur.

§ 2. Quando autem haec omnia concurrant iudicis est aestimare.

§ 3. Contra iudicis decretum examen iubentis vel negantis non datur remedium, nisi in appellatione a sententia definitiva vel vim definitivae habente.

CAN. 231.

§ 1. Iudici legitime interroganti partes respondere tenentur et fateri veritatem.

§ 2. Qui ad normam can. 278, § 2 eximitur ab hac obligatione, si hac exemptione uti debeat aut, cum possit, velit, potest id iudici denunciare sive scriptis ante audientiam, sive coram et oretenus.

§ 3. Quanti autem facienda sit haec recusatio, utrum iusta sit, vel confessioni aequiparanda, iudicis erit existimare.

§ 4. Pars quae respondere debet, si postquam respondit

mendax reperiatur, tenetur poenis falsi testimonii de quibus in can. 170, *De delictis et poenis*, eoque magis si ante responsionem iusiurandum praestiterit quod falsum probetur.

CAN. 232.

§ 1. Tum actor tum reus ad invicem, itemque Promotor iustitiae et Defensor vinculi possunt iudici exhibere articulos, seu quaesita, super quibus pars interrogetur quae vulgo *positiones* dicuntur.

§ 2. In positionibus exarandis, admittendis et parti proponendis regulae cum proportionem serventur quae in titulo *De testibus et attestationibus* statutae sunt.

CAN. 233.

Qui respondere et veritatem fateri tenentur, poterunt adigi ad iusiurandum veritatis dicendae secundum regulas quae sequuntur.

CAN. 234.

Si habeatur semiplena tantum probatio et iudex aut iubeat aut admittat iusiurandum ad supplendum probationum defectum, iusiurandum dicitur *suppletorium*.

CAN. 235.

§ 1. Huic iuriurando vel maxime locus erit quum adiuncta quae civilem vel religiosum personae statum respiciunt, aliter nota haberi nequeunt.

§ 2. Sed suppletorio iureiurando abstinebit iudex si de iure vel re magni pretii agatur aut de facto nimii momenti, aut si ius, res, factum non sit proprium personae cui iusiurandum esset deferendum.

§ 3. Deferri autem hoc iusiurandum potest sive ex officio, sive ad instantiam alterius partis, vel Promotoris iustitiae, vel Defensoris vinculi.

§ 4. Regulariter deferetur ei qui pleniores attulit probationes; et in pari conditione ei pro quo stat praesumptio.

§ 5. Iudicis autem erit aestimare an et quando adiuncta concurrant, in quibus iusiurandum suppletorium deferri debeat; nec contra eius decretum datur remedium, nisi in appellatione a sententia definitiva vel vim definitivae habente.

CAN. 236.

§ 1. Pars cui iusiurandum suppletorium delatum est in rebus quae ad eius statum civilem vel religiosum non pertinent, potest illud recusare vel in adversarium referre.

§ 2. Quanti autem haec recusatio facienda sit, utrum iusta sit, vel potius confessioni aequipolleat, iudicis erit aestimare.

§ 3. Iusiurandum suppletorium, ab una parte praestitum potest ab altera impugnari quatenus falsum vel erroneum.

CAN. 237.

Si de iure ad damni reparationem certo constet, sed quantitas damni aestimari certe non possit, iudex potest alterutram partem examini subiicere, eique iusiurandum deferre, quod *aestimatorium* dicitur.

CAN. 238.

§ 1. Huiusmodi iusiurandum iudex deferre potest sive ex officio sive ad instantiam partis aut Promotoris iustitiae vel Defensoris vinculi, si hi iudicio intersint.

§ 2. Si praestetur, potest ab altera parte impugnari quia falsum vel erroneum.

§ 3. Numquam tamen iudex de causa statuere tenebitur iuxta conclusionem partis iureiurando firmatam; sed in indemnitate taxanda, seu in pretio rei petitaе definiendo, prae

oculis habeat oportet omnia indicia et argumenta ab usu comprobata, adhibitis etiam, si opus erit, peritis, quo magis veritati et iustitiae consulatur.

§ 4. Parte hoc iusiurandum recusante, iudicis itidem erit aestimare quanti haec recusatio sit facienda.

CAN. 239.

§ 1. Pendente iudicio, partes convenire possunt ut quaestio iureiurando ab alterutra earum praestito dirimatur.

§ 2. Sed et citra conventionem inita lite, una pars potest alteri iusiurandum deferre, ea conditione ut quaestio sive principalis sive incidens, secundum iusiurandum decisa habeatur; quod si pars cui delatum est iusiurandum, neque iuret, neque legitime se excuset aut iusiurandum ipsum in adversarium non referat, habeatur pro confessa.

§ 3. Iusiurandum huiusmodi dicitur *decisorium*.

CAN. 240.

Iusiurandum decisorium deferri nequit, nisi:

1.° De re, in qua cessio et transactio admittitur, et quae pro litigantium personis non sit nimii momenti seu pretii;

2.° Ab eo, qui cedere aut transigere potest, et praeterea asserti sui probationem aliquam, sed non plenam, attulerit, vel pro se habeat iuris praesumptionem;

3.° Ei, qui cedere vel transigere valet, quique pariter pro se non habeat plenam probationem;

4.° Et dumtaxat de mera notitia facti aut de facto, quod proprium sit illius, cui iusiurandum deferretur, etiamsi hic qua superior aut administrator alicuius pii operis aut universitatis in causa versetur.

CAN. 241.

Deferri potest in quolibet momento et statu causae.

CAN. 242.

Utrum iurisiurandi delatio iure facta sit tum etiam an, quando et qua formula iurandum sit, iudicis est decernere.

CAN. 243.

§ 1. Iusiurandum decisorium a parte delatum et a iudice probatum et admissum, potest ab altera parte acceptari et praestari, vel minus aut referri in adversarium.

§ 2. Praestito iureiurando, quaestio iuxta iuratam formulam finita est, perinde ac si cessio aut transactio iudicialis intercessisset.

§ 3. Si iusiurandum recusetur, iudicis est aestimare quanti facienda sit recusatio, utrum iustis innitatur causis vel potius confessioni sit aequiparanda.

§ 4. Ut hoc iusiurandum in adversarium referri possit, eadem illae concurrant conditiones necesse est, quae in delatione requiruntur, atque idem intercedat iudicis ministerium.

TITULUS X.

De testibus et attestationibus.

CAN. 244.

Probatio per testes in quibuscumque causis admittitur, sub iudicis tamen moderatione, secundum modum praefinitum in canonibus qui sequuntur.

CAPUT I.

Qui testes esse possunt.

CAN. 245.

Omnes possunt esse testes nisi expresse repellantur vel in totum, vel ex parte ad normam canonum qui sequuntur.

CAN. 246.

Repelluntur a testimonio dicendo utpote incapaces :

1.° Qui partes sunt in causa, aut partium vice funguntur, veluti tutor in causa pupilli, Superior aut procurator in causa suae communitatis aut piaae causae, cuius nomine iudicio consistit.

2.° Ii qui natura sunt incapaces testimonii ferendi, vel tales erant tempore, quo factum accidit, de quo testes adhibentur.

3.° Sacerdotes quod attinet ea omnia, quae ipsis ex confessione sacramentali innotuerunt, etsi a vinculo secreti soluti sint, quin imo audita utcumque occasione confessionis ne ut indicium quidem veritatis recipi possunt.

4.° Coniux in causa sui coniugis, consanguineus et affinis in causa consanguinei vel affinis, in quocumque gradu lineae rectae et in primo gradu collateralis, sponsus in causa sponsae et vicissim, sed hi omnes uti testes induci possunt, si agatur de adiunctis quae statum civilem et religiosum personae spectant, quorum notitia aliunde haberi nequit, et publice intersit ut habeatur.

CAN. 247.

§ 1. A testimonio ferendo, utpote suspecti, excluduntur :

1.° Post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam excommunicati periurii, infames infamia iuris;

2.° Qui ita abiectis sunt moribus ut fide digni non habeantur;

3.° Publici gravesque partis inimici.

§ 2. Hi tamen per exceptionem audiri poterunt ex decreto iudicis, quo id expedire declaretur; sed eorum testimonium valebit tantummodo ut indicium et probationis adminiculum.

CAN. 248.

Impuberes et debiles mente pariter a testimonio ferendo, utpote inidonei, excluduntur; sed si necessitas urgeat, poterunt ex decreto iudicis examinari ut ex eorum testificatione indicia atque adminicula plenioris et solidioris probationis peti possint.

CAPUT II.

*A quibus, quomodo, et quot testes induci
et qui excludi possint.*

CAN. 249.

§ 1. Testes a partibus proponuntur.

§ 2. Possunt quoque induci a Promotore iustitiae et Defensore vinculi, si causae intersint.

§ 3. Sed et ipse iudex, quoties agatur de minoribus aliisve qui minoribus aequiparantur, et generatim quoties publice intersit, potest testes ex officio inducere.

§ 4. Pars, quae testem induxit, potest eius examini renunciare; sed adversarius postulare potest ut, hac non obstante renunciatione, testis examini subiiciatur.

CAN. 250.

§ 1. Si quis sponte compareat testimonii reddendi gratia, iudex ad eius testimonium recipiendum notarium deputare potest qui mandato obtemperabit, servatis, quoad eius fieri potest, regulis pro testium examine statutis.

§ 2. Sed potest etiam ultroneum testem repellere non solum si hic incapax, suspectus vel inidoneus existat, sed etiam quum sese obtulisse iudici videbitur moras iudicio nectendi causa vel iustitiae et veritati quomodolibet offi-
ciendi.

CAN. 251.

§ 1. Quum probatio per testes postulatur, eorum nomina et domicilium sive scriptis sive oretenus tribunali indicentur oportet; praeterea exhibeantur positiones seu puncta super quibus testes erunt interrogandi.

§ 2. Si huic praescripto ne intra diem quidem peremptorium a iudice praestitutum, obtemperatum erit, postulatio deserta censebitur.

CAN. 252.

§ 1. Regulariter testes non plures quam septem super singulis probationum articulis proponi possunt.

§ 2. Curabit autem iudex, ut, quoties plures sint in aliqua causa articuli probandi, non diversi pro singulis articulis, sed iidem, quantum causa patitur, testes proponantur.

§ 3. Sed testium numerus ut augeri potest a iudice, si causae gravitas hoc suadeat, ita et diminui, si supervacaneus appareat, etsi iustum non excedat.

CAN. 253.

§1. Partes debent sibi invicem nota facere testium nomina in causis quidem in quibus testium examini adsistunt, antequam examen ipsum inchoatur, in ceteris vero saltem ante attestationum publicationem, salvo praescripto can. 279.

§ 2. Quoties nomina testium secreto servantur, poterunt partes quos testes suspectos habeant, denunciare, additis suspicionis rationibus, qui si inter testes excussos revera reperiantur, iudicis est suspicionis rationes attente perpendere.

CAN. 254.

§ 1. Testes quos partes proponunt, debent ex officio excludi, si iudici liquido constet eos a testimonio ferendo prohiberi ex praescripto can. 246-248.

§ 2. Ast etiam, postulante adversario, testes excludendi erunt, si iusta exclusionis causa demonstrabitur; quae exclusio dicitur *reprobatio personae testium*.

§ 3. Haec quidem in causis in quibus partes testium examini adsistunt, facienda est antequam examen ipsum inchoetur, in ceteris vero ante attestationum publicationem.

§ 4. Postea facta non admittatur, nisi a parte demonstretur defectum testis dumtaxat post redditum testimonium vel post attestationum publicationem sibi innotuisse.

CAPUT III.

De citatione testium.

CAN. 255.

§ 1. Citatio testium fit ministerio iudicis, decreto interveniente, et intimanda est testibus ad normam can. 191-200.

§ 2. Si is qui vel parte postulante vel ex officio ad testificandum esset vocandus, forte versetur praesens in tribunalis auditorio, poterit iudex illico eum invitare ad reddendum testimonium.

CAN. 256.

§ 1. Testis rite citatus parere debet aut causam suae absentiae iudici notam facere.

§ 2. Testis inobediens qui nempe sine legitima absentiae causa aut citatus non comparuit, aut, dum comparuit, renuit respondere vel iusiurandum de quo in can. 261 § 1 praestare vel attestationi subscribere, a iudice potest coer-

ceri ecclesiasticis poenis et insuper mulctari pro rata damni quod ex eius inobedientia partibus obvenit.

CAN. 257.

Si citatio testis frustranea evaserit, iudex parte postulante, vel etiam ex officio, praetermisso illius examine, debet ad ulteriora procedere, et curabit supplere per aliorum testimonium qui de relato vel alia ratione noverint id quod exquiritur.

CAN. 258.

§ 1. Reges, iique, qui supremam in civili societate potestatem obtinent, non sunt citationibus ad testificandum evocandi sed, si postulentur testes, et iudex eorum testimonium necessarium ducat, eos rogabit ut auditorem et notarium benigne domi recipere dignentur, excepturos eorum testificationes, actis causae inserendas.

§ 2. Eodem privilegio fruuntur S. R. E. Patres Cardinales.

CAPUT IV.

De iureiurando testium.

CAN. 259.

§ 1. Testis, antequam testimonium reddat, iusiurandum praestare debet de veritate dicenda.

§ 2. Haec regula has patitur exceptiones:

1.º Testificatio eorum de quibus in can. 258, ab eisdem subscripta, ob insignem eorum dignitatem habetur ut iurata;

2.º Suspecti aut inidonei ad testificandum, de quibus in can. 247, 248, si nihilominus excutiantur, generatim iniurati audiantur;

3.º Testibus qui secus iurare tenerentur. si nulla publicae utilitatis ratio obstet, poterit iusiurandum, utraque parte consentiente, remitti.

CAN. 260.

Recusatio iurisiurandi cum quis ad illud praestandum tenetur, aequivalet recusationi testificationis.

CAN. 261.

§ 1. Quamvis iusiurandum praestari plerumque debet ante testificationem, iustis tamen de causis, potest iudex sive iurisiurandi praestationem ad finem examinis differre, sive illam coarctare ad aliquem dumtaxat positionum articulum.

§ 2. Testes, tametsi iusiurandum praestiterint de veritate dicenda, poterunt nihilominus pro prudenti iudicis arbitrio, absoluto examine, adigi ad iusiurandum de *veritate dictorum* sive quoad omnes positionum articulos sive quoad aliquos tantum, quoties gravitas negotii et redditaestestationis adiuncta id postulare videantur.

CAN. 262.

Iudex, antequam testem ad iusiurandum invitet et admittat, eum de regula commonefaciat sanctitatis actus, et sceleris gravissimi quod committunt iurisiurandi violatores tum etiam poenarum quibus obnoxii fiunt qui falsum testimonium dicunt.

CAN. 263.

§ 1. Quando iudex non statim initio deferendum, sed reservandum existimet iusiurandum, huius reservationis

testem admonebit, ut is ad sincerum testimonium dicendum excitetur.

§ 2. Sed et quum iusiurandum a teste non exigitur, iudex testem commonefaciet gravis obligationis qua semper tenetur, veritatem dicendi.

CAN. 264.

In causis spiritualibus et iis quae ad publicam spectant utilitatem, testes iureiurando adigi possunt ad secreto servandas propositas interrogationes dataque interrogationibus responsa usque dum acta et allegata publici iuris fiant; imo etiam perpetuo si natura causae id requirat, quoties scilicet periculum sit ne scandala, diffamationes, dissidia aliaque eiusmodi incommoda ex evulgatione oriantur.

CAN. 265.

Iusiurandum praestari debet praemissa semper divini nominis invocatione et a sacerdotibus quidem tacto pectore; a ceteris fidelibus, sacro Evangeliorum libro.

CAPUT V.

De loco et modo examinis.

CAN. 266.

Testes sunt examini subiiciendi in ipsa tribunalis sede. Excipiuntur:

1.º Episcopi et personae illustres quae suae civitatis iure eximuntur ab obligatione comparendi coram iudice testificandi causa, qui omnes eligere ipsi possunt locum ubi testificentur, de quo iudicem qui eos citavit certiore facere debent.

2.º Qui morbo aliove corporis vel animi impedimento

tribunalis sedem adire nequeunt; ii domi audiendi sunt a iudice vel ab eius delegato, adsistente actuario prout de iure.

3.º Qui extra dioecesim degentes, in dioecesim reverti et ad tribunalis sedes accedere sine gravi incommodo nequeunt. Quod si accidat, iudex subsidium iuris ab Ordinario illius dioecesis exquiret ad normam can. 14 § 2, transmissis rogatoriis litteris una cum interrogationibus testibus deferendis, datisque instructionibus opportunis;

4.º Qui in dioecesi quidem commorantur, sed in locis ita dissitis a tribunalis sede, ut sine gravibus impensis neque ipsi iudicem adire, neque a iudici adiri possint. Hoc in casu iudex debet proximiores aliquem sacerdotem dignum et idoneum deputare, ut cum adsistentia alicuius, qui actuarii munere fungatur, examen horum testium perficiat, transmissis pariter eidem interrogationibus faciendis, datisque opportunis instructionibus.

CAN. 267.

§ 1. In causis privatis aut mere pecuniariis, minoris praesertim momenti et celeris expeditionis, permitti potest a iudice, dummodo cuiuslibet incommodi absit periculum, ut partes vel earum procuratores intersint testium examini.

§ 2. In ceteris causis partes examini testium interesse prohibentur.

§ 3. Vinculi Defensor in causis sacri vinculi semper tenetur adesse; ideoque semper monendus seu citandus est.

§ 4. Promotor vero iustitiae interveniet testium examini in causis in quibus agitur de minoribus aliisque qui minoribus aequiparantur, et generaliter quoties publice intersit, si iudex eum ad interveniendum citet aut invitet.

CAN. 268.

§ 1. Testes, seorsim singuli et ceteris remotis, examinandi sunt.

§ 2. Prudenti tamen iudicis arbitrio relinquitur post redita testimonia testes inter se aut cum parte conferre, seu, ut dicitur, *confrontare*.

§ 3. Id autem fieri licebit si haec omnia simul concurrant, scilicet :

1.° Si testes inter se aut cum parte in re gravi et causae substantiam attingente dissentiant;

2.° Si nulla alia faciliior ad veritatem detegendam suppetat viat;

3.° Si scandali vel dissidiorum periculum non sit ex confrontatione pertimescendum.

CAN. 269.

§ 1. Examen fit a iudice, vel ab eius delegato aut auditore cui adsistat oportet notarius.

§ 2. In examine interrogationes non ab alio quam a iudice vel ei qui iudicis locum tenet, testibus dirigendae sunt. Quapropter si partes, vel Promotor iustitiae, vel Defensor vinculi examini intersint et novas interrogationes testi faciendas habeant, has non testi, sed iudici vel eius locum tenenti proponere debent, ut eas ipse deferat.

CAN. 270.

Testis primo loco interrogari debet de generalibus personae adiunctis, hoc est, de nomine, cognomine, aetate, religione, conditione, domicilio tum etiam quo patre sit natus et quae ipsi cum partibus in causa sit necessitudo; deinde deferendae eidem sunt positiones seu interrogatio-

nes quae causam ipsam respiciunt et sciscitandum unde et quomodo ea quae asserit, habeat cognita.

CAN. 271.

§ 1. Interrogationes breves sunt, non plura simul complectentes, non captiosae, non subdolae, non suggerentes responsionem, remotae a cuiusvis offensione et pertinentes ad causam quae agitur.

§ 2. Interrogationes a partibus vel a Defensore vinculi vel a Promotore iustitiae propositas, iudex examini subiiciet, et, quatenus opus fuerit, emendabit, ordine digeret, complebit aut etiam minus pertinentes respuet; et si nullae propositae fuerint, iudex ipse super positionum argumento interrogationes efformabit.

CAN. 272.

§ 1. Interrogationes non sunt testibus antea communicandae.

§ 2. Attamen si ea quae testificanda sunt ita a memoria sint remota, ut nisi prius recolantur, certo adfirmari nequeant, poterit iudex nonnulla testem praemonere, si sine periculo fieri posse censeat.

CAN. 273.

Testes oretenus testimonium dicent, non scriptum legent, nisi de calculo et rationibus agatur; tunc enim adnotationes quas secum attulerunt, poterunt consulere.

CAN. 274.

Responsio ex continente redigenda est scriptis ab actuario non solum quod attinet substantiam, sed etiam ipsa reddituri testimonii verba, si iudex id necessarium ducat, aut testis vel pars id postulent.

CAN. 275.

Actuarius in actis mentionem faciet de praestito, remisso aut recusato iuramento, de partium aliorumque praesentia et de interrogationibus ab iisdem additis et generaliter de omnibus quae forte acciderint quum testes excutiebantur, dummodo memoria digna videantur.

CAN. 276.

§ 1. Testi, antequam ab auditorio discedat, debent tradi inspicienda aut legi quae actuarius de iis quae ipse voce testatus est, scriptis redegit, data eidem testi facultate addendi, supprimendi et corrigendi, variandi, si quid minus rectum acceptum vel exscriptum fuerit.

§ 2. Denique actui subscribi debet a teste, a iudice et ab actuario, ad normam can. 98.

CAN. 277.

Testes, tametsi iam excussi, poterunt parte postulante aut ex officio, antequam acta seu testificationes publici iuris fiant, denuo ad examen vocari, si iudex id necessarium vel utile ducat quo clarius vel firmitus asserantur, quae subobscura vel non plane constare videantur, dummodo tamen omne collusionis vel corruptelae absit periculum.

CAPUT VI.

Quae testes reticere et quae secreta servari possint vel debeant.

CAN. 278.

§ 1. Sicut partes ita et testes iudici legitime interroganti respondere et veritatem fateri debent.

§ 2. Salvo semper praescripto can. 246, n. 3, ab hac obligatione eximuntur:

1.° Parochi aliique sacerdotes quod attinet ea quae ipsis manifestata sunt ratione sacri ministerii extra sacramentalem confessionem, civitatum magistratus. medici, obstetrices, advocati, notarii aliique qui ad secretum officii etiam ratione praestiti consilii tenentur, quod attinet negotia huic secreto obnoxia, nisi ex eorum omnium silentio gravissimum malum communitati impendat.

2.° Qui ex testificatione sua sibi vel consanguineis vel affinibus in quocumque gradu lineae rectae et in primo gradu lineae collateralis, infamiam, periculosas vexationes, aliave mala valde gravia obventura timent, nisi huic incommodo occurri possit ex cautela, de qua in can. 279.

CAN. 279.

§ 1. Iudicis erit ob graves causas testem admittere ad testimonium dicendum, obligata ipsi fide eius nomen reticendum iri eiusque testimonio vel aliqua ipsius parte iudicem ita tantum usurum ut a quo prolatum sit nunquam appareat.

§ 2. Admissa a iudice testificatione sub hac conditione, secretum semper et ubique etiam penes superiora tribunalia religiose servandum est, reticendo testium nomina praecavendoque ne indicia erumpant ex quibus manifesta fieri possit testis persona, firmo praescripto can. 368.

§ 3. Imo in criminalibus causis vel quae societatis bonum respiciunt si probabile adsit periculum vexationis, vindictae alteriusve mali contra testes, iudex debet ex se testium nomina secreto tegere.

§ 4. In casibus de quibus sermo est in paragraphis praecedentibus potest iudex praecipere ut testimonium vel testimonii pars conscribatur in folio secreto servando.

CAN. 280.

§ 1. Iisdem in casibus de quibus in can. 279, iudex debet testem ipsum iureiurando obstringere ad secretum cum omnibus servandum de interrogationibus sibi factis et de responsionibus praestitis, usque dum ab hac obligatione legitime solvatur.

§ 2. Quod si testis contra iusiurandum faciat, et gravibus subiacebit poenis ob violatam iurisiurandi religionem et tribunal ab obligatione liberabit secretum servandi.

CAPUT VII.

De testimoniorum evulgatione deque reprobatione testimonium quod dicta attinet tum quod examen.

CAN. 281.

§ 1. Quum partes aut earum procuratores examini interfuerunt, testificata statim post absolutum omnium testimonium examen poterunt iussu iudicis evulgari, salvo praescripto can. 279.

§ 2. Sed poterit iudex differre testimoniorum evulgationem in tempus quo cetera probationum capitula fuerint absoluta, si id e re existimet ad ansam exceptionibus tollendam expediendamque litem celerius.

CAN. 282.

Post testificationum evulgationem :

1.º Cessat facultas reprobandi testis personam, excepto casu de quo in can. 254 § 4.

2.° Relinquitur ius reprobandi testes sive quod attinet modum examinis, quum scilicet obiiciuntur solemnitates et regulae iuris in examine peragendo neglectae, sive quod attinet dicta, quum nempe testimonia impugnantur de falso aut de variatione, contradictione, singularitate, obscuritate, defectu scientiae et similibus.

CAN. 283.

§ 1. In causis minoris momenti aut cito expediendis non admittitur reprobatio testium, si causa propter reprobationem incidens requirat iudicis interlocutionem cum examine probationum reprobatoriarum.

§ 2. Item non admittitur, si iudex futili inniti fundamento et ad retardandum iudicium moveri animadvertat aut quoties praetermissis testibus, contra quos reprobatio postulatur, suppetant probationes ad causam decidendam.

CAN. 284.

Si iudicium reprobationis admittatur, iudex brevem terminum parti postulanti praestituet testibus vel probationibus testium reprobatoriis afferendis et deinde procedet uti in aliis incidentalibus iudiciis.

CAN. 285.

Post evulgatas testificationes, testes iam auditi denuo super iisdem articulis ne interrogentur, neve novi testes admittantur, nisi caute et ex gravi ratione in causis quae numquam transeunt in rem iudicatam; ex gravissima ratione in ceteris; et in quolibet casu, omni fraudis et subornationis periculo remoto, altera parte audita, et requisito voto Promotoris iustitiae vel Defensoris vinculi, si hi iudicio intersint.

CAPUT VIII.

De indemnitate testium.

CAN. 286.

§ 1. Testis ius habet ad refusionem expensarum ratione itineris et commorationis in loco iudicii, et ad congruam indemnitatem pro interruptione negotii vel operis.

§ 2. Iudicis est, auditis parte ac teste, et, si opus sit, etiam peritis, taxare indemnitatem et expensas testi solvendas.

CAN. 287.

Si iudex praevideat indemnitatem probabiliter a testibus petitum iri, non ante eos citari mandabit, quam intra praestitutum peremptorium diem apud tribunalis actuarium congrua pecuniae quantitas deposita sit; quo inutiliter elapso, qui testium citationem postulavit, examini renunciasse censebitur.

CAN. 288.

Contra decreta iudicis expensas et indemnitatem taxantis non datur legis remedium.

CAPUT IX.

De testimoniorum fide.

CAN. 289.

In aestimandis testimoniis iudex prae oculis habeat:

1.º Quae conditio sit personae, quaeve honestas et an aliqua dignitate praefulgeat;

2.º Utrum de scientia propria, praesertim de visu et

auditu proprio testificetur an de credulitate, de fama, et de auditu ab aliis;

3.º Utrum constans sit et firmiter sibi cohaereat; an varius, incertus, vel vacillans;

4.º Denique utrum testimonii socios habeat an sit singularis.

CAN. 290.

Si testes inter se discrepent, iudex perpendat utrum reddita ab eis testimonia sibi invicem adversentur, an sint dumtaxat diversa vel adminiculativa.

CAN. 291.

Si duae vel tres personae, omni exceptione maiores, sibi firmiter cohaerentes, de aliqua re vel facto in iudicio testificentur de scientia propria, sufficiens probatio habetur; nisi in aliqua causa aut ius requirat, aut iudex ob maximam negotii gravitatem, vel ob indicia quae aliquod dubium de veritate asserti ingerunt, necessariam censeat plenior probationem.

CAN. 292.

Unde tandem iudicis est aestimare quanta fides habenda sit testibus an et quaenam probatio ex eorum testimoniis erui possit, ad normam can. 225.

TITULUS IX.

De peritis.

CAN. 293.

Peritorum opera utendum est quoties ex iuris vel iudicis praescripto eorum examen et votum requiritur ad factum aliquod certius comprobandum vel ad sinceram alicuius rei naturam dignoscendam.

CAN. 294.

Quum iura peritorum operam non praescribunt, iudex poterit nihilominus sive parte postulante sive ex officio iubere ut periti adhibeantur.

CAN. 295.

§ 1. Iudicis est peritos eligere vel designare.

§ 2. Hinc in causis mere privatis iudex ad iudicialis periti munus potest admittere personas in quas partes consenserint.

§ 3. In publicis vero causis vel rem spiritualem responentibus peritorum electio vel designatio fieri debet auditis Promotore iustitiae aut vinculi Defensore.

CAN. 296.

Prudenti iudicis arbitrio relinquitur unum pluresve peritos eligere pro causae natura, et rei difficultate, nisi lex ipsa numerum peritorum praefiniat.

CAN. 297.

Ad periti munus, ceteris paribus, deligantur, qui competentis magistratus auctoritate idonei habeantur et in peritorum album relati inveniantur.

CAN. 298.

Qui a testimonio ferendo excluduntur ad normam can. 246-248, nec ad peritorum officium assumi possunt.

CAN. 299.

§ 1. Eisdem ob causas quibus testes, possunt et periti recusari.

§ 2. Iudex sententia a qua non datur appellatio, decernet an sit admittenda recusatio et, recusatione admissa, in locum periti recusati alium sufficiet.

CAN. 300.

§ 1. Periti, si demandatum munus suscipiant, non ante incumbunt executioni, quam iusiurandum de munere fideliter implendo coram iudice, adstante notario, praestiterint.

§ 2. Partes non solum interesse possunt iurisiurandi praestationi, sed et executioni muneris perito demandati, nisi aliter rei natura vel honestas exigat, aut lex vel iudex statuatur.

CAN. 301.

Post mandatum acceptum et iusiurandum praestitum, si intra praefinitum tempus periti mandato non paruerint aut sine iusta causa executionem defugiant, tenebuntur damnorum atque ad ea resarcienda, si liquido constent damnari poterunt statim.

CAN. 302.

§ 1. Iudex, attentis iis quae a litigantibus forte deducantur, omnia et singula capita decreto suo definiet circa quae periti opera versari debebit.

§ 2. Tempus infra quod examen perficiendum est et votum proferendum, si necessarium vel opportunum iudici videatur, potest ante definiri aut etiam, auditis partibus, prorogari.

CAN. 303.

§ 1. Si dubitetur quis scriptum aliquod exaraverit, iudex praeter scripturam quaestioni obnoxiam assignabit perito, proponentibus partibus, scripturas cum quibus illa comparari et conferri debeat.

§ 2. Si de scripturis comparisonis non conveniat inter partes, iudex seliget, comparisonis gratia, eas, quas pars ipsa alias recognovit aut non respuit, aut quas qui accusatur auctor scripturae controversae, scripsit ut persona publica et in archivis aut alio publico tabulario custodiuntur; aut eius subscriptiones quas ex fide notarii vel personae publicae constet coram ipsis fuisse exaratas.

§ 3. Quod si scripturae a partibus et a iudice pro comparisonem designatae, peritorum iudicio, indagini non sufficiant, et is cui scriptura controversa tribuitur, in vivis sit, iudex ad instantiam partis aut etiam ex officio eum citabit, ut manu propria coram iudice vel eius delegato scribat quidquid periti, iudex ipse, eiusve delegatus dictabunt.

§ 4. Recusatio scribendi habebitur ut confessio genuinitatis scripturae controversae in praeiudicium recusantis.

CAN. 304.

§ 1. Periti votum suum vel in scriptis proferre possunt, vel oretenus coram iudice; sed quum ore profertur, statim in scriptis redigi debet a notario.

§ 2. Peritus autem, qui sententiam suam in scriptis protulit, accersiri potest a iudice ut explicationes, quae ulterius necessariae videantur, suppeditet.

§ 3. Periti debent indicare perspicue qua via et ratione processerint in explendo munere sibi demandato et quibus potissimum argumentis sententia ab ipsis prolata nitatur.

CAN. 305.

Periti suam quisque relationem a ceteris distinctam conficiant, nisi iudex unam ex omnibus a singulis subscribendam fieri iubeat; quod si fiat, sententiarum discrimina, si qua erunt, diligenter adnotabuntur.

CAN. 306.

§ 1. Si periti inter se discrepent, licebit iudici aut peritioris votum super relatis a primis peritis exquirere aut novos de integro peritos adhibere.

§ 2. Eadem facultas iudici est quoties periti, etsi in relatis concordēs, tamen post electionem ut suspecti perhiberi coepti sint aut iusta dubitatio suboriatur ipsos non ex fide mandato obtemperavisse vel impares atque inidoneos fuisse muneri fungendo.

CAN. 307.

§ 1. Iudex non peritorum tantum conclusiones, etsi concordēs, sed cetera quoque causae adiuncta attente perpendet; et iuxta suam conscientiam causam definiat.

§ 2. Sed cum reddit rationes decidendi, exprimere debet quibus motus argumentis peritorum conclusiones aut admitterit aut reiecerit.

CAN. 308.

Peritorum expensas et honoraria iudex, receptam uniuscuiusque loci consuetudinem prae oculis habens, ex bono et aequo taxabit; ad solutionis autem securitatem, apud nummariam Tribunalis arcam congruam pecuniae quantitatem deponi antea iubebit ab eo qui peritiam postulavit, vel si peritia ex officio praescripta fuerit, ab actore, salvo praescripto can. 425.

TITULUS XII.

De accessu et recognitione iudiciali.

CAN. 309.

Si ad controversiae locum iudex accedere atque ipsam rem controversam inspicere necessarium existimet, decreto id praestituet, quo ea quae ex accessu praestanda erunt, auditis partibus, summatim describet.

CAN. 310.

Iudex recognitionem peragere potest vel ipse per se vel per auditorem aut iudicem delegatum, vel etiam per Ordinarium loci ubi locus vel res recognoscenda inveniuntur.

CAN. 311.

§ 1. Iudex, rem vel locum recognoscens, peritos adhibere potest, si ipsorum opera necessaria vel utilis videatur.

§ 2. Si periti adhibeantur, servanda erunt, quantum fieri potest, quae de peritorum designatione et usu praescripta sunt can. 293-308.

CAN. 312.

Si nullum iurgii et altercationis periculum pertimescendum iudici videatur, poterit ipse permittere ut partes vel earum advocati iudiciali recognitioni intersint.

CAN. 313.

Iudex testes vel ex officio accitos vel a partibus ante recognitionem rite productos, potest in ipso iudiciali accessu examini subiicere, si id expedire videatur ad pleniorē probationem aut ad removenda dubia quae in causa fuerunt ut recognitio decerneretur.

CAN. 314.

Notarius qua die et hora recognitio facta sit, quae personae interfuerint, quaeque aut dicta, aut peracta, aut a iudice decreta sint, recognitione durante, diligenter curabit ut constet ex actis.

CAN. 315.

Peractae recognitionis instrumenta tum iudex tum notarius subscribet.

CAN. 316.

Ad expensas quod attinet, servantur praescripta in can. 308.

TITULUS XIII.

De probatione per instrumenta.

CAPUT I.

De natura et fide instrumentorum.

CAN. 317.

In quolibet iudicii genere admittitur probatio per documenta tum publica tum privata.

CAN. 318.

§ 1. Praecipua documenta publica ecclesiastica haec sunt:

1.º Acta Summi Pontificis et Curiae Romanae et Ordinariorum in exercitio suorum munerum tum etiam attestations de iisdem actibus datae ab illis vel eorum notariis;

2.º Instrumenta a notariis ecclesiasticis confecta;

3.º Acta iudicialia ecclesiastica;

4.º Inscriptiones baptismi, confirmationis, ordinationis, professionis religiosae, matrimonii, funeris quae habentur in registis Curiae vel parochiae, vel religionis et attestations scriptae ex iisdem desumptae et a parochis, vel Ordinariis, vel notariis ecclesiasticis confectae vel earum exemplaria authentica.

§ 2. Documenta publica civilia ea sunt quae iuxta uniuscuiusque loci leges hoc iure censentur.

§ 3. Litterae, contractus, testamenta et scripta quaelibet a privatis confecta, privatorum documentorum numero habentur.

CAN. 319.

Huiusmodi documenta, ut habeant vim probandi in iudicio ecclesiastico originalia sint oportet aut in exemplari legitimo exhibita et penes tribunalis cancellariam deposita, nisi agatur de documentis quae publici iuris sunt, ceu leges, decreta et apostolicae constitutiones, rite promulgata.

CAN. 320.

§ 1. Documenta publica sive ecclesiastica sive civilia genuina habenda sunt, donec contrarium evidentibus argumentis evincatur.

§ 2. Si documenta privata genuina negentur, genuina ea esse probare debet qui ea exhibet.

CAN. 321.

Non solum partes in causa, sed etiam Promotor iustitiae et vinculi Defensor ius habent impugnandi documenta, quae genuina esse dubitant.

CAN. 322.

Si privata scriptura negetur exarata aut subscripta ab eo qui scripturae auctor praedicatur et defenditur, iudex, parte cuius interest postulante, potest decernere ut fiat iudicialis genuinitatis recognitio sive per testes sive per alia documenta scripta, sive per calligraphi peritiam.

CAN. 323.

§ 1. Recognitio aut impugnatio scripturae proponi potest in iudicio tum incidenter, tum ad instar causae principalis.

§ 2. In utroque casu iudex, expletis probationibus, sententia sua statuet utrum de genuinitate constet, necne.

CAN. 324.

Documenta publica ecclesiastica fidem in iudicio faciunt de iis quae directe et principaliter in eisdem affirmantur.

CAN. 325.

Documentum privatum sive agnitum a parte sive recognitum a iudice, probat adversus auctorem vel subscriptorem et causam ab eis habentes, perinde ac confessio extra iudicium facta; sed non habet vim probandi adversus extraneos.

CAN. 326.

Documenta publica civilia exhiberi et actis ecclesiastici iudicii, parte postulante, inseri possunt, dummodo tamen

altera pars rite citetur et nihil ex adverso obiiciatur quod ad convellendam horum documentorum auctoritatem et fidem valeat; exhibita autem si fuerint, facta tantummodo probabunt et relationes iuridicas quae in sensu legis civilis ibidem positive et principaliter invenientur asserta.

CAN. 327.

Si abrasa, correcta, interpolata aliove vitio documenta infecta demonstrentur, iudex pro suo prudenti arbitrio existimabit quanti huiusmodi documenta facienda sint.

CAPUT II.

De productione documentorum et actione ad exhibendum.

CAN. 328.

§ 1. Documenta ne recipiantur post conclusionem in causa, nisi probentur reperta post exhibitas conclusiones.

§ 2. Quo probato, et admissis a iudice novis documentis, causa ex decreto iudicis comperendinanda est, et assignari alteri parti debet congruus temporis terminus, ut super documentis de novo repertis deducat iura sua; aliter nullum erit iudicium.

CAN. 329.

Si is, cuius interest, documentum in aliquo archivo aut alio loco custoditum exhibere aut non possit omnino aut valde difficulter, iudex potest auditorem delegare aut loci Ordinarium rogare pro examine et collatione documenti, praescribens quibus de articulis et quemadmodum fieri debeat collatio; collationi vero utraque pars adstistere potest.

CAN. 330.

§ 1. Non frustula documentorum, sed integra documenta sunt in iure exhibenda et deponenda, ut ibi a iudice et ab adversario examinari possint.

§ 2. Quod si causae quae agitur pars tantum alicuius documenti suffectura existimetur, iudex, praemisso examine integri documenti, potest, parte postulante, decernere ut particula documenti quae ad rem facit, una cum initio, fine, die et subscriptione aut subscriptionibus ipsius documenti in exemplari legitimo exhibeatur et deponatur.

CAN. 331.

§ 1. Utrum fideliter exscriptum sit exemplar an non si dubium excitetur, iudex ad instantiam partis vel etiam ex officio decernere potest, ut ipsum documentum exhibeatur, unde exemplar est desumptum.

§ 2. Quatenus non possit aut valde difficulter possit genuinum documentum exhiberi tum etiam an et quae fides sit eius exemplari adhibenda, iudicis est pro sua prudentia aestimare.

CAN. 332.

§ 1. Documenta communia quaeve de communi agunt negotio, ut testamenta et instrumenta, quae respiciunt successiones, bonorum partitiones, contractus aliaque huiusmodi de quibus lis est inter partes, quilibet ex litigantibus potest postulare ut in iure exhibeantur ab ea parte quae illa possidere dicitur.

§ 2. Documenta quoque non communia imo et ea quae penes extraneam iudicio personam, detineantur, petere potest ut exhibeantur, dummodo :

1.° Specimen aliquod vel substantialem saltem ipsius documenti tenorem altera pars exhibeat;

2.° Aliquam suppeditet probationem documentum illud sua interesse et penes collitigantem vel personam extraneam detineri.

CAN. 333.

§ 1. Nemo tamen exhibere tenetur documenta, etsi communia, quae communicari nequeunt sine periculo damni ad normam can. 278, § 2, n. 2 aut sine periculo violationis secreti servandi.

§ 2. Attamen si aliqua saltem documenti particula cuius intersit, describi possit, et in exemplari exhiberi sine memoratis incommodis, iudex decernere potest ut haec exhibeatur.

§ 3. Potest pars, loco originalis documenti, authenticum eius exemplar exhibere.

CAN. 334.

§ 1. Si pars exhibere recuset documentum de iure producendum, quod ipsa fertur possidere, iudex altera parte postulante, auditoque, si opus sit, Promotore iustitiae vel vinculi Defensore, incidentaliter sententia statuet, an et quomodo eiusdem documenti exhibitio facienda sit.

§ 2. Partem latae ad exhibendum sententiae parere recusantem, iudex arbitraria poena quae e re esse videbitur, poterit coercere.

§ 3. Quod si pars documentum apud se esse neget, iudex poterit, eam examini subiicere et ad iusiurandum de ea re praestandum adigere, ad normam can. 233 sequi.

CAN. 335.

§ 1. Documenta quae in paroeciarum et curiarum archivis non asservantur secreto, fit partibus inspiciendi potestas, si id causae poscat utilitas; itemque postulandi ut sua impensa sibi legitimum eorum exemplar exscribatur et tradatur.

§ 2. Cancellarii autem Curiarum, parochi alique archivorum custodes in communicandis documentis et eorum exemplaribus describendis tradendisque, regulas servabunt ad rem a iure vel a legitima auctoritate ecclesiastica pro singulis locis datas, et in casibus dubiis iudicem aut Ordinarium adibunt et eorum iussum expectabunt.

TITULUS XIV.

De praesumptionibus.

CAN. 336.

§ 1. Praesumptiones vel a iure statuuntur, vel a iudice deducuntur ex indiciis notis ad probandum factum ignotum.

§ 2. Praesumptio iuris alia est iuris simpliciter; alia iuris et de iure.

CAN. 337.

Contra praesumptionem iuris simpliciter admittitur probatio tum directa tum indirecta; contra praesumptionem iuris et de iure, tantum indirecta, hoc est contra factum quod est praesumptionis fundamentum.

CAN. 338.

Qui habet pro se iuris praesumptionem, liberatur ab onere probandi, quod recidit in partem adversam; qua non probante, sententia ferri debet pro parte pro qua stat praesumptio.

CAN. 339.

Praesumptiones, quae non statuuntur a iure, iudex ne deducat, nisi ex facto certo et determinato, quod cum eo, de quo controversia est, directo cohaereat.

TITULUS XV.

De causis incidentibus in genere.

CAN. 340.

Causa incidens habetur, quoties, incepto saltem per citationem iudicio, ab una ex partibus aut a Promotore iustitiae vel vinculi Defensore, si iudicio intersint, quaestio proponitur quae tametsi libello quo lis introducitur, non contineatur expresse, nihilominus ita ad causam pertinet ut resolvi plerumque debeat ante quaestionem principalem, summaria saltem iudicii forma servata.

CAN. 341.

Causa incidens proponitur vel oretenus vel per libellum, indicato nexu qui intercedit inter incidentem et causam principalem, servatis, quoad eius fieri poterit, regulis in titulo *De causae introductione et citatione rei* statutis.

CAN. 342.

Iudex, libello vel instantia verbali receptis, auditis partibus, et, si opus sit, Promotore iustitiae, vel vinculi Defensore, secum deliberabit num proposita incidentalis quae-

stio futilis sit et ad retardandum principale iudicium unice excitata; itemque an causa incidens talis sit naturae et tali nexu cum causa principali cohaereat, ut antea resolvi debeat. Si ita se res habeat, libellum vel instantiam admittet; aliter decreto suo eam reiiciet.

CAN. 343.

In causa incidente pertractanda regulae servandae sunt, quae in ordinariis iudiciis obtinent; curabit tamen iudex ut dilationum termini sint quam maxime breves.

CAN. 344.

Utrum incidens quae excitetur quaestio, pertractanda sit iudicii forma saltem substantiali servata, an mero iudicis decreto, iudex pro sua prudentia aestimabit; sed si decreto res expediatur, non vera causa incidentalis habebitur, sed potius incidentis resolutio imperio magistratus.

CAN. 345.

A decreto iudicis, quo admittitur vel reiicitur instantia pro causa incidente interposita, vel ab eius sententia quae causam incidentem terminat, non datur remedium, nisi in appellatione a sententia quae causam principalem definit.

CAN. 346.

Antequam finiatur causa principalis, iudex qui sententiam incidentalem tulit, potest, iusta intercedente causa, eam corrigere aut revocare sive ex se, auditis partibus, sive ad instantiam unius partis, audita altera parte, et requisito semper voto Promotoris iustitiae, aut Defensoris vinculi.

TITULUS XVI.

De quibusdam specialibus causis incidentibus.

CAPUT I.

De contumacia.

CAN. 347.

Cum quaelibet citatio vel invitatio in ius a iudice facta, sit peremptoria, si reus, citatus vel invitatus, nulla iusta de causa comparere renuat, contumax habebitur.

CAN. 348.

§ 1. Non potest tamen iudex reum contumacem declarare nisi prius costiterit :

1.° Citationem tempore utili ad rei notitiam pervenisse aut saltem pervenire potuisse, publice facta denuntiatione;

2.° Neglexisse reum absentiae a iudicio excusationem afferre aut non iustam attulisse.

§ 2. Duo articuli supra relati comprobari possunt sive per novam citationem reo factam ut contumaciam suam, si possit, excuset, sive alio modo.

CAN. 349.

Rei contumaciam iudex declarare potest sive ex officio, sive ad instantiam partis vel Promotoris iustitiae vel vinculi Defensoris.

CAN. 350.

Declarata rei contumacia, iudex ad instantiam actoris procedere potest ad sententiam definitivam; eaque reo rite intimata, ad ipsius sententiae executionem.

CAN. 351.

§ 1. Sed potest quoque iudex ad frangendam rei contumaciam comminari ecclesiasticas poenas.

§ 2. Quod si fiat, iteranda est rei citatio, cum comminatione poenarum; nec iam licebit aut contumaciam declarare aut poenas irrogare, nisi haec quoque secunda citatio irrita evasisse probetur.

CAN. 352.

§ 1. Rei a contumacia recedentis seque iudicio sistentis antequam causa definiatur, conclusiones probationesque, si quas afferat, admittentur.

§ 2. Post latam vero sententiam, contumax beneficium restitutionis in integrum adversus sententiam contumacialem ab ipso iudice, qui eam tulit, petere potest non ultra tamen semestre ab ipsius sententiae intimatione, nisi agatur de causis quae non transeunt in rem iudicatam.

§ 3. Restitutionis beneficium non impetrabit, nisi iustum morae impedimentum probaverit.

CAN. 353.

Regulis superius traditis locus erit etiam tum quum reus, etsi primae citationi obtemperaverit, fit tamen postea, progressu iudicii, contumax.

CAN. 354.

Si die et hora, qua reus coram iudice primum se sistit, actor non adsit, nullamque absentiae excusationem attulerit, vel postea iudicium inchoare vel inchoatum prosecui

negligat, instante reo convento, contumax a iudice declarabitur iisdem servatis regulis quae supra traditae sunt pro rei contumacia.

CAN. 355.

§ 1. Actoris contumacia a iudice declarata parit peremptionem instantiae.

§ 2. Permittitur tamen Promotori iustitiae vel vinculi Defensori instantiam actoris perentam suam facere eamque prosecui, quoties publica utilitas vel res sacra id postulare videatur.

CAN. 356.

Quod si actor simulque reus iudici citanti non pareant, contumaces declarari poterunt iisdem servatis regulis quae supra scriptae sunt; et instantia perempta declarari a iudice poterit, salvo praescripto can. 355, § 2.

CAN. 357.

Qui contumax declaratus a contumacia se purgare negligat, sive actor sit sive reus, praeter poenas superius constitutas aliasve prudenti iudicis arbitrio remissas, damnabitur ad litis expensas, quae ob suam contumaciam factae sunt tum etiam, si opus sit, ad indemnitatem alteri parti praestandam.

§ Si tum actor tum reus sint contumaces, ad expensas litis damnabuntur in solidum.

CAPUT II.

De interventu tertii in causa.

CAN. 358.

§ 1. Is cuius interest, admitti potest ad interveniendum in causa in quacumque litis instantia, salvo praescripto can. 102, § 2.

§ 2. Sed ut admittatur, debet ante conclusionem in causa libellum iudici exhibere, in quo breviter de iure interveniendi ipsum doceat, et intra triduum probationes suas exhibere.

CAN. 359.

Si tertii interventus appareat necessarius, iudex ad instantiam partis vel etiam ex officio debet interventum in causa iubere.

CAPUT III.

De attentatis lite pendente.

CAN. 360.

Attentatum est quidquid aut una pars adversus alteram, aut ipse iudex adversus alterutram vel utramque partem innovare pertentat, parte dissentiente et in eius praeiudicium; sive innovatio respiciat litis materiam, salvo tamen praescripto can. 136, 137 circa sequestrem, sive respiciat ter-

minos partibus a iure vel a iudice assignatos ad ponendos certos actus iudiciales, ut, puta, ad comparandum vel ad documentum exhibendum et similia.

CAN. 361.

§ 1. Attentata sunt ipso iure nulla.

§ 2. Idcirco parti ex attentato laesae competit actio ad obtinendam declarationem nullitatis.

§ 3. Actio haec instituenda est coram ipso iudice causae principalis; sed si ob attentatum pars laesa iudicem suspectum habeat, exceptionem suspicionis potest opponere, ut alius iudex, sed in eadem iudicii sede, sibi detur ad normam can. 33-37.

§ 4. Ordinarii autem loci est aut novum, in locum remoti, probata suspicionis causa, iudicem subrogare, aut, reprobata causa, actionem ipsam repellere.

CAN. 362.

§ 1. Pendente quaestione de attentato, cursus causae principalis de regula suspenditur, sed si attentatum in dubium revocetur, quaestio de attentato potest una cum causa principali pertractari et simul resolvi.

§ 2. Quaestiones de attentatis expeditissime sunt pertractandae, auditis partibus et Promotore iustitiae vel Defensore vinculi, si hi iudicio intersint.

CAN. 363.

§ 1. Demonstrato attentato, iudex decernere debet eius revocationem seu purgationem.

§ 2. Haec revocatio secumfert declarationem nullitatis omnium actorum in partis praeiudicium.

§ 3. Quod si attentatum vi vel dolo patratum sit, attentans tenetur etiam de damnis et fructibus erga partem laesam.

CAN. 364.

Si appellatio interponatur, servetur praescriptum can. 345.

TITULUS XVII

**De processus publicatione, de conclusione in causa
et de causae discussione.**

CAN. 365.

§ 1. Ante causae discussionem et sententiam omnes probationes quae sunt in actis et quae adhuc secretae permanserunt, sunt publicandae, salvo praescripto can. 279.

§ 2. Publicatio facta intelligitur, concessa partibus earumque advocatis facultate acta processualia inspiciendi petendique eorum exemplar, iuxta regulas huius tituli.

CAN. 366.

Evulgatis actis causae, quamvis regulariter non fiat amplius locus novae testium inductioni super iisdem articulis, ad normam can. 285; attamen nova documenta exhiberi, itemque interrogationes et iusiurandum ab una parte alteri deferri possunt usque ad conclusionem in causa.

CAN. 367.

Quoties causae vel probationum natura talis sit ut ex actorum vel probationum evulgatione alterius fama periclitetur, vel praebeatur ansa dissidiis, aut scandalum aliudve id genus incommodum oriatur, iudex poterit partes earumque patronos iureiurando adstringere de secreto servando.

CAN. 368.

§ 1. Si secreto nomine testium servato, is cuius interest contendat contra testes sibi ignotos se tueri non posse, iudex potest duos vel tres prudentes viros eligere, a studio partium alienos et omni exceptione maiores, quibus, sub arctissimi secreti iurati vinculo, testium nomina patefiant, ut ipsi stuant super testium idoneitate.

§ 2. Virorum prudentum nomina parti sunt communicanda, ut ipsa excipere contra eos possit, si quos suspectos habeat.

§ 3. Sententiae ipsorum standum est quasi arbitrorum laudo.

CAN. 369.

§ 1. Expletis omnibus quae ad probationum productionem pertinent, aut elapso tempore utili ad id a iudice praestituto, clauditur *periodus probatoria*, hoc est *conclusio in causa* habetur.

§ 2. Haec conclusio poterit a iudice etiam ex officio pronuntiari formali decreto, si iudex instructam satis causam perspiciat et ceteroquin unam alteramve partem aut etiam utramque probatorii termini dilatione abuti sentiat.

§ 3. Sed habebitur peraeque clausa *periodus probatoria*, quin opus sit decreto, quoties partes a iudice interrogatae declarent se nil aliud deducendum habere aut utile proponendis probationibus tempus elapsum sit.

CAN. 370.

§ 1. Post conclusionem in causa novae probationes inhibentur, nisi a parte instante probetur agi de documentis nunc primum repertis, aut de testibus qui antea ob legitimum impedimentum tempore utili induci non potuerunt.

§ 2. Iis vero admissis, iudex debet alteri parti congruum tempus concedere ut novas probationes cognoscere et se defendere possit; aliter iudicium nullius erit momenti.

CAN. 371.

§ 1. Facta conclusione in causa, iudex, pro suo prudenti arbitrio, partibus congruum temporis spatium praestituet ad defensiones suas sive per se sive per advocatum exhibendas.

§ 2. Hic terminus prorogari a iudice potest instante una parte, audita altera; vel etiam coarctari, utraque consentiente.

CAN. 372.

§ 1. Defensio in scriptis est conficienda, et regulariter tot exemplaribus conscribenda quot sunt iudices ut singula singulis iudicibus possint exemplaria distribui.

§ 2. Sed etiam Promotori iustitiae et Defensori vinculi, si iudicio intersint, debet exemplar tradi et praeterea partes inter se exemplaria commutabunt.

§ 3. Tribunalis praeses, quoties pro suo prudenti iudicio necessarium censeat, et sine nimio partium gravamine fieri animadvertat, mandare potest ut defensio typis imprimatur una cum documentis principalibus in fasciculo deinde coniungendis, actorum et documentorum summarium praeseferre.

§ 4. Quo in casu iubeat ne quidquam imprimatur, nisi prius exhibito manuscripto et venia illud publicandi obtenta; et insuper sedulo caveat de secreto, si quod sit in causa servandum.

CAN. 373.

Iudicis et in tribunali collegiali Praesidis est moderari, pro sua prudentia, nimiam defensionum extensionem, nisi de hoc cautum sit speciali lege tribunalis.

CAN. 374.

In eisdem causis, communicatis vicissim inter partes defensionum scripturis, utrique parti, sed semel tantum, responsiones exhibere licebit, intra breve tempus a iudice praestitutum, et servatis regulis et cautelis pro defensionis scriptura exhibenda superius statutis.

CAN. 375.

§ 1. Quae dicuntur *informationes orales* ad iudices in tribunalibus ecclesiasticis prohibentur.

§ 2. Admittitur tamen moderata disputatio coram iudice pro tribunali sedente ad aliquid elucidandum, si alterutra vel utraque parte postulante, iudex eam utilem censeat atque admittat.

§ 3. Ad disputationem obtinendam partes exhibere debent in scriptis quaestionum capita cum altera parte discutienda, paucis verbis expressa; iudicis autem est ea moderari et cum partibus hinc inde communicare, ac diem et horam disputationi assignare.

§ 4. Disputationi adsistet unus ex notariis tribunalis ad hoc ut, si aliqua pars postulet et tribunal consentiat, possit de disceptatis, confessis aut conclusis, adnotationem ad tramitem iuris ex continenti assumere.

§ 5. Qui in disputatione iniurias proferat, aut reverentiam et obedientiam tribunali debitam non servet, ulterius loquendi iure privetur, et si agatur de procuratore vel avvocato, etiam suspensione aut privatione officii pro casus gravitate puniri potest.

CAN. 376.

In causis contentiosis, si partes parare sibi tempore utili defensionem negligant, aut se remittant iudicis scientiae et

conscientiae, iudex, si ex actis et probatis rem habeat plane perspectam, poterit statim sententiam pronuntiare; sed si dubium aliquod habeat praesertim in causis minorum aliorumque qui minorum iure censentur aut in quibus publica vertatur utilitas, defensorem ex officio parti attribuet.

CAN. 377.

Contra decreta iudicis quod attinet actorum publicationem, alicuius testis reprobationem, novorum vel admissionem vel exclusionem, conclusionem in causa et causae discussionem, et generaliter quod attinet ea omnia quae in hoc titulo disponuntur, non datur appellatio separata ab appellatione contra sententiam qua causa terminatur.

TITULUS XVIII.

De sententia.

CAN. 378.

§ 1. Legitima pronuntiatio qua iudex causam a litigantibus propositam, et iudiciali modo pertractatam definit, sententia est: eaque *interlocutoria* dicitur, si dirimat incidentalem causam; *definitiva*, si principalem.

§ 2. Ceterae iudicis pronuntiationes *decreta* vocantur.

CAN. 379.

Ad pronuntiationem cuiuslibet sententiae praerequiruntur in iudicis animo moralis certitudo circa rem sententia definiendam; qua certitudine deficiente, iudex declarabit non constare de actoris iure, et reum dimittet.

CAN. 380.

Sententia ferri a iudice debet, expleta causae disceptatione, et si causa sit implicatior et contentionum vel docu-

mentorū mole difficilior, interponetur congruum temporis intervallum quo maturius et plenius possit causa deliberari.

CAN. 381.

§ 1. Iudex singularis adsessores quos sibi forte adiunxerit, poterit quidem consulere, sed causam solus deliberabit, nemine adhibito.

§ 2. In tribunali autem collegiali debent intervenire ii omnes et soli ex quibus tribunal coalescit.

§ 3. Quod si quis, durante causae processu, valetudinis causa aut alia qualibet ratione loco cedere debuit, non ipse, sed qui in eius locum ab Ordinario suffectus fuit, sententiae prolationi intervenire debet.

CAN. 382.

§ 1. In tribunali collegiali qua die et hora iudices ad deliberandum conveniant, collegii Praeses constituet; et nisi specialis causa aliter suadeat, in ipsa tribunalis sede conventus habebitur.

§ 2. Assignata conventui die, singuli iudices scriptas afferent conclusiones suas in merito causae, et rationes tam in facto quam in iure, quibus ad conclusionem suam venerunt: quae conclusiones actis causae adiungentur et secreto servabuntur.

§ 3. Prolatis ex ordine, iuxta praecedentiam, incipiendo tamen semper a causae Ponente seu relatore, singulorum conclusionibus, locus fiet moderatae discussioni sub tribunalis Praesidis moderamine, praesertim ut constabiliatur quid statuendum sit in parte dispositiva sententiae.

§ 4. In discussione autem fas unicuique erit a pristina sua conclusione recedere.

§ 5. Ea demum erit sententia in quam conveniet pars absolute maior iudicum.

§ 6. Quod si iudices in prima discussione ad hanc sententiam devenire aut nolint aut nequeant, differri poterit decisio ad novum conventum; qui tamen ultra hebdomadam comperendinari non debet.

CAN. 383.

§ 1. Sententia scripto et latina lingua est redigenda.

§ 2. Et si unicus sit iudex, ipsius tantum erit eam exarare; in tribunali vero collegiali, Ponentis, si ipse saltem in parte dispositiva cum maioriata iudicum consentiat; sin minus, Praesidis, seu alterius iudicis a Praeside designandi.

CAN. 384.

§ 1. Sententia debet :

1.° Definire totum et solum ius coram tribunali controversum; hoc est debet reum absolvere vel condemnare quod attinet omnes et solas petitiones adversus eum prolatas singulis dubiis, seu controversiae articulis congrua data responsione.

2.° Determinare (saltem quatenus fas sit et materia patiat), quid pars, quae forte damnata fuit, dare, facere, praestare, aut pati debeat, aut a quo abstinere; nec non modum et adiuncta loci vel temporis obligationis implendae.

3.° Continere rationes seu *motiva* quae dicuntur, tam in facto quam in iure quibus dispositiva sententiae pars innititur.

4.° Statuere de litis expensis et honorariis ad normam can. 422-427.

§ 2. In tribunali collegiali *motiva* ab extensore desumi poterunt ex iis quae singuli iudices in discussione attulerunt, nisi ab ipsa iudicum maioriata praefinitum fuerit quatenam sint *motiva* proferenda.

CAN. 385.

§ 1. Sententia ferri debet, divino nomine ab initio semper invocato.

§ 2. Dein exprimat oportet ex ordine qui sit iudex aut tribunal; qui sit actor et reus, nominibus et domicilio rite designatis, una cum nomine et domicilio procuratorum et advocatorum, si interfuerunt; et cum designatione Promotoris iustitiae et Defensoris vinculi, si partem in iudicio habuerunt.

§ 3. Referre postea debet breviter facti speciem cum partium conclusionibus.

§ 4. Hisce subsequatur iudicis pronuntiatio seu pars dispositiva sententiae una cum rationibus quibus innitur.

§ 5. Denique claudatur actus cum indicatione diei et loci in quibus exaratus est et cum subscriptionibus omnium iudicum, si plures fuerunt; vel unius iudicis, si unicus fuit, et cum subscriptione notarii.

CAN. 386.

Sententia hac ratione redacta, quamprimum publicanda est.

CAN. 387.

Cavendum a iudice vel a tribunali collegiali pro viribus est, ut praemissa omnia tam expedite perficiantur ut ab expleta causae disceptatione ad diem publicationis sententiae numquam ultra 30 dies labantur.

CAN. 388.

Publicatio sententiae fieri potest duobus modis, vel citando partes ad audiendam sententiae lectionem solemniter factam a iudice pro tribunali sedente; vel partibus denun-

tiando sententiam esse penes cancellarium tribunalis publicatam, et facultatem ipsis impertiri eamdem legendi et eiusdem exemplar petendi.

CAN. 389.

Regulae superius positae locum habent potissimum in sententiae definitivae prolatione; sed applicabuntur etiam, quantum diversa res patitur, in prolatione interlocutoriae.

TITULUS XIX.

De querela nullitatis adversus sententiam.

CAN. 390.

Sententia vitio nullitatis laborat quando:

1.° Lata est a iudice incompetente, vel in tribunali collegiali a non legitimo iudicum numero;

2.° Pars dispositiva innitur evidenti iuris vel facti errore e. g., documento quod deinde falsum detectum est;

3.° Motivis seu rationibus decidendi est destituta;

4.° Subscriptionibus necessariis caret;

5.° Ipse processus vitio nullitatis est infectus, e. g., ob citationis defectum, vel ob absentiam a iudicio Promotoris iustitiae vel Defensoris vinculi, si ei ex praescripto iuris intervenire debuerunt, vel ob defectum personae legitimae standi in iudicio.

CAN. 391.

§ 1. Querela nullitatis ob incompetentiam iudicis absolutam, semper et ubique proponi et potest et debet, etiam ex officio.

§ 2. Ob alias causas, si proponatur una cum appellatione in merito (si sententia appellationem admittat) coram iu-

dice appellationis proponi debet; si proponatur seorsim et unice qua querela:

1.º Ius eam interponendi perdurat eodem modo ac tempore quo ceterae actiones et exceptiones ad normam can. 161-166.

2.º Coram ipso tribunali quod eam tulit proponenda est et ibidem est pertractanda iuxta aliorum iudiciorum disciplinam, salvo praescripto can. 78, n. 3; quod si pars iudicem qui sententiam tulit praeoccupatum animum habere vereatur et idcirco suspectum esse, exceptionem suspicionis opponere potest ut alius iudex, sed in eadem iudicii sede, in locum suspecti subrogetur, ad normam can. 33-35.

CAN. 392.

Querelam nullitatis sive seorsim sive iunctim cum appellatione interponere possunt nedum partes, quae se gravatae putant, sed et Promotor iustitiae et Defensor vinculi, quoties iudicio interfuerunt, aut intervenire potuerunt et debuerunt.

TITULUS XX.

De appellatione.

CAN. 393.

Pars quae se gravatam putat ab aliqua sententia, itemque Promotor iustitiae et Defensor vinculi in causis in quibus interfuerunt aut interesse debuerunt, imo et persona extranea iudicio, ad normam tamen can. 413-416, ius habent provocandi ab inferiore ad superiorem iudicem, hoc est a sententia appellandi, nisi iure prohibitum sit et salvo praescripto can. 147 § 2, *De delictis et poenis*.

CAN. 394.

Non est locus appellationi :

1.° A sententia interlocutoria, nisi cumuletur cum appellatione a sententia definitiva;

2.° A definitiva quae iureiurando litis decisorio innixa est;

3.° A sententia quae in rem iudicatam transiit;

4.° A sententia in causa pro qua ius cavet expeditissime rem esse definiendam, appellatione remota;

5.° A sententia contra contumacem, qui a contumacia se non purgaverit;

6.° A sententia lata contra eum qui in scriptis expresse professus est se appellationi renunciare;

7.° A sententia iudicis qui a Sancta Sede delegatus est ad videndam causam cum clausula « *appellatione remota* »;

8.° A sententia ipsius Summi Pontificis vel Signaturae Apostolicae.

CAN. 395.

Appellatio, interponi debet coram iudice *a quo* sententia prolata est intra decem dies a denuntiatione publicationis sententiae.

CAN. 396.

§ 1. Appellatio fieri potest oretenus coram iudice pro tribunali sedente, si publice sententia legatur: statimque a notario scripto redigenda est.

§ 2. Aliter facienda est in scriptis.

§ 3. In utroque casu inter decendum proponendae sunt rationes quibus potissimum appellatio innitatur.

CAN. 397.

Prosequenda est coram iudice *ad quem* appellatio dirigitur intra mensem, nisi iudex *a quo* longius vel brevius tempus sive in sententiae contextu, sive in subsequenti decreto ad eam prosequendam parti praestituerit.

CAN. 398.

§ 1. Ad prosequendam appellationem requiritur et sufficit, ut pars in scriptis (salva exceptione de qua in can. 179), ministerium invocet iudicis superioris ad impugnatae sententiae reformationem, adiuncto exemplari huius sententiae et libelli appellatorii iudici inferiori exhibiti.

§ 2. Quod si pars ex iusta causa exemplar impugnatae sententiae intra utile tempus a tribunali *a quo* obtinere nequeat, hoc impedimentum iudici appellationis significare debet; et huic defectui dein supplere intra tempus a iudice appellationis statuendum.

CAN. 399.

§ 1. Si post sententiae publicationem et intra terminum ad appellandum utilem pars, antequam appellationem interponat, moriatur, sententia debet successori denunciari cui concessi intelliguntur termini a iure statuti.

§ 2. Si pars quae appellavit, moriatur, successori de novo currere incipit tempus utile ad appellationem prosequendam.

CAN. 400.

§ 1. Inutiliter elapsis terminis appellatoriis sive coram iudice *a quo*, sive coram iudice *ad quem*, deserta censetur appellatio.

§ 2. Non datur adversus horum fatalium lapsum restitutio in integrum; sed tantummodo admittitur pars ad probandum sine sua culpa tempus utile lapsum esse, hoc est ipsam iusto impedimento impeditam fuisse ab appellando.

CAN. 401.

§ 1. Appellatio facta ab actore prodest etiam reo, et vicissim.

§ 2. Si interponatur ab una parte super aliquo sententiae capite, pars adversa potest super aliis capitibus incidenter appellare: idque facere potest etiam sub conditione recedendi, si prior pars ab instantia recedat.

§ 3. In utroque casu fatalia appellationis non currunt.

§ 4. Si sententia plura capita contineat, et appellans quaedam tantummodo capita impugnet, ceteris capitibus acquievisse praesumitur; si nullum determinavit caput, appellatio praesumitur facta contra omnia capita.

CAN. 402.

Si unus ex pluribus correis aut actoribus sententiam impugnet, impugnatio censetur ab omnibus facta, modo res petita sit individua aut obligatio solidalis; expensas vero iudiciales ille tantum sufferet, qui appellavit, si iudex appellationis primam sententiam confirmavit.

CAN. 403.

§ 1. Omnis appellatio executionem appellatae sententiae suspendit, seu est, ut dicitur, in suspensivo, nisi:

1.º Agatur de alimentis;

2.º Sententia infligat censuram, ad normam can. 49, *De delictis et poenis*.

§ 2. Poterit insuper iudex executoria clausula, non obstante appellatione sententiam munire:

1.° Si causa sit iuris et facti notorietate perspicua;

2.° Publica utilitas exigat ut sententia statim executioni mandetur.

CAN. 404.

Appellatione in suspensivo interposita, lis adhuc pendere censetur; ac propterea in suo vigore permanet principium « lite pendente nihil innovetur »: appellatione autem in devolutivo interposita, lis pendet tantummodo circa meritum causae.

CAN. 405.

Accepto appellatorio libello, iudex pro suo prudenti arbitrio potest a tribunali inferiori acta ipsa originalia requirere vel eorum exemplar: idque vel ab initio, vel in causae pertractandae decursu: eaque ipsi a tribunali inferiore mittenda sunt, ad normam can. 99.

CAN. 406.

Iudex appellationis tenetur quamprimum aut causam admittere, aut appellationem ipsam ut futilem et vexatoriam decreto suo reiicere.

CAN. 407.

§ 1. Futilis et vexatoria aestimanda est appellatio:

1.° Quoties in praesentiarum nullo probabili argumento aut documento innitatur, nec aliquid validius et efficacius ad fulciendam appellationem pars afferre valeat.

2.° In causis iuris mere privati quae prudenti iudicis arbitrio minimi momenti aestimatae fuerint, quoties sententia appellata non appareat evidenter iniusta.

§ 2. Contra iudicis decretum appellationem reiiciens nullum datur iuris remedium, nisi querela nullitatis.

CAN. 408.

In constitutione iudicii et in discussione causae appellationis servantur, accommodatae ad rem, regulae pro iudicio primae instantiae statutae.

CAN. 409.

Non potest tamen admitti nova petendi causa, ne per modum quidem utilis *cumulationis*; ideoque litis contestatio versare nequit, nisi circa confirmationem prioris sententiae, vel eius reformationem aut annulationem sive in toto sive ex parte.

CAN. 410.

§ 1. Sed nova documenta poterunt exhiberi et novis probationibus causa instrui, servatis regulis traditis in tit. *De testibus et attestationibus* et in tit. *De processus publicatione*.

§ 2. Curabit autem tribunal ita omnia, salva iustitia, disponere et expedire ut adpellationis iudicium annum de quo can. 87, § 2 non praetergrediatur.

CAN. 411.

A sententia iudicis a Sancta Sede delegati cum clausula « *appellatione remota* » interponi unice potest recursus ad Summum Pontificem infra tempus tamen pro appellatione sive interponenda sive proseguenda praestitutum et in *devoluto* tantum.

CAN. 412.

Contra sententiam ipsius Summi Pontificis vel Signaturae Apostolicae potest dumtaxat, infra decem dies a denuntiatione, beneficium novae audientiae postulari, allegando congruas causas ad novum examen obtinendum.

TITULUS XXI.

De oppositione tertii.

CAN. 413.

§ 1. Si sententiae definitivae dispositio iura aliorum offendat, hi habent remedium extraordinarium quod oppositio tertii dicitur, vi cuius qui ex sententia suorum iurium laesionem verentur, possunt sententiam ipsam impugnare eiusque executioni se opponere, salva dispositione can. 102 § 2.

§ 2. Remedium hoc extraordinarium non excludit remedium ordinarium utendi actione quam quis forte contra alium habet.

CAN. 414.

§ 1. Oppositio fieri potest pro recurrentis arbitrio sive postulando revisionem sententiae ab ipso iudice qui eam tulit, sive appellando ad iudicem superiorem.

§ 2. In utroque casu oppositor probare debet coram iudice competente ius suum revera esse laesum.

§ 3. Laesio autem oriri debet ex ipsa sententia quatenus aut ipsa sit causa laesionis, aut, si executioni mandetur, oppositorem gravi praeiudicio sit affectura.

§ 4. Si neutrum probetur, iudex non obstante tertii oppositione, potest decernere sententiae executionem.

CAN. 415.

Admissa instantia, si oppositor agere velit in gradu appellationis, tenetur legibus pro appellatione statutis; si coram ipso iudice qui sententiam tulit, regulae servandae sunt pro causis incidentibus datae.

CAN. 416.

§ 1. Causa ab oppositore victa, sententia antea lata mutanda est a iudice, secundum oppositoris instantiam.

§ 2. Si oppositor reiiciatur, ad expensas litis et ad damna partibus illata reficienda damnari debet.

TITULUS XXII.

De re iudicata.

CAN. 417.

Res iudicata habetur:

1.° Duplici sententia conformi;

2.° Decreto, quo appellatio, a parte interposita, a iudice seu a tribunali appellationis ut futilis vel vexatoria repulsa sit.

3.° Sententia intra utile tempus non appellata; aut quae, licet appellata coram iudice *a quo*, deserta fuit coram iudice *ad quem*.

4.° Sententia unica, si pars in scriptis expresse appellationi renuntiaverit, vel sententia iureiurando litis decisorio innitatur, vel lata sit in causis pro quibus ius cavet expeditissime et adpellatione remota rem esse definiendam aut contra contumacem qui, serius interveniens, se a sua contumacia purgare non valuit.

CAN. 418.

Ut autem sententia, sive duplex, sive unica, in rem iudicatam transire possit, requiritur ut vitio nullitatis non sit infecta, aut nullitatis querela nequeat iam impugnari.

CAN. 419.

§ 1. Numquam transeunt in rem iudicatam causae de statu personarum, in quibus nempe agitur de sacro vinculo matrimonii et ordinis sacri.

§ 2. Sed ex duplici sententia conformi in his causis consequitur, ut ulterior propositio non debeat admitti, nisi novis prolatis iisdemque gravibus argumentis vel documentis.

CAN. 420.

§ 1. Res iudicata praesumptione iuris et de iure habetur vera et iusta nec impugnari directe potest.

§ 2. Dat actionem ad expetendam sententiae executionem; et vicissim exceptionem ad impediendam eiusdem causae introductionem.

.

CAN. 421.

§ 1. Adversus rem iudicatam peti non potest restitutio in integrum, nisi ex gratia a Summo Pontifice.

§ 2. Petitio restitutionis in integrum sententiae executionem non impedit, nisi ex eius executione grave damnum supplicanti sit obventurum aut Sedes Apostolica in ipso rescripto executionem interdicat idque iudici certo constet.

TITULUS XXIII.

De expensis iudicialibus et gratuito patrocinio.

CAPUT I.

De expensis iudicialibus.

CAN. 422.

In causis contentiosis in quibus agitur de privato aliquo negotio, tum etiam in illis in quibus agitur de recognitione alicuius iuris honorifici, lucrosi, vel alias utilis, possunt partes adigi ut aliquid solvant, titulo expensarum iudicialium, nisi ab hoc onere eximantur, ad normam can. 428-432.

CAN. 423.

§ 1. Ordinarii loci est statuere de consensu Capituli cathedralis, Concilio Provinciali, vel Conferentia episcopali probante, taxarum notulam ac regulam, in qua praefiniatur quid partes debeant pro expensis iudicialibus, quae sit retributio pro advocatorum et procuratorum opera a partibus solvenda; quae mercedis mensura pro versionibus et transcriptionibus; pro his examinandis et fide facienda de eorum fidelitate; nec non pro exscribendis ex archivo documentis.

§ 2. Potest autem iudex pro suo prudenti arbitrio exigere ut certa pecuniae quantitas antea deponatur a parte pro iudicialibus expensis penes tribunalis cancellariam, aut congrua cautio praestetur pecuniam hoc titulo debitam solutum iri.

CAN. 424.

Victus victori iudiciales expensas regulariter reficere tenetur tum in causa principali tum in interlocutoria.

CAN. 425.

Licet tamen iudici, si causa non temere instituta ab actore videatur, pro suo prudenti arbitrio in totum aut ex parte inter litigantes expensas compensare; idque debet exprimere in ipso sententiae tenore; secus providebit, parte postulante, prout rei aequitas postulare videatur.

CAN. 426.

Si plures sint partes in causa quae condemnationem ad expensas mereantur, iudex eas damnabit in solidum, si agatur de obligatione solidali; aliter pro rata.

CAN. 427.

A pronuntiatione circa expensas non datur appellatio; sed pars quae se gravatam putat oppositionem intra decem dies facere potest coram eodem iudice: qui de hac re cognoscere denuo poterit, et sententiam latam, seu decretum reformare ac moderari.

CAPUT II.

*De gratuito patrocinio.
aut expensarum iudicialium reductione.*

CAN. 428.

Pauperes, si in totum impares sint expensis iudicialibus sustinendis, ius habent ad gratuitum patrocinium; si ex parte tantum, ad expensarum reductionem.

CAN. 429.

§ 1. Ad gratuitum pauperum patrocinium iudex eliget aliquem ex advocatis in suo foro approbatum; qui ab hoc

munere explendo, nisi ex causa iudici probata, sese subducere nequit, secus a iudice poena suspensionis ab officio plecti potest.

§ 2. Deficientibus advocatis, iudex Ordinarium loci roget ut aliam idoneam personam, si opus sit, designet ad pauperis patrocinium suscipiendum.

CAN. 430.

Qui exemptionem ab expensis vel earum reductionem assequi vult, eam a iudice postulare debet, dato supplici libello, allatisque documentis ex quibus quae conditio sit postulantis quaeve eius rei familiaris copia demonstret; praeterea docere debebit se non futilem neque temerariam causam agere.

CAN. 431.

Iudex postulationem ne admittat, nisi requisitis, si opus sit, notitiis etiam secretis quibus statum rei familiaris ipsius postulantis compertum habere possit.

CAN. 432.

Contra decretum iudicis negantis exemptionem ab expensis vel earum reductionem, nullum datur iuris remedium.

TITULUS XXIV.

De executione sententiae.

CAN. 433.

Quamvis quaevis sententia, statim ac appellationi obnoxia esse desiit, effectum suum sortiatur, nihilominus aliquando pars, si executioni refragetur, vi cogenda est.

CAN. 434.

Si sententiae executio praeviam rationum redditionem exigat, causa incidens habetur, ab illo ipso iudice servatis de iure servandis, decidenda, qui tulit sententiam executioni mandandam.

CAN. 435.

Non antea executioni locus esse poterit, quam executorium iudicis decretum habeatur quo scilicet declaretur sententiam ipsam executioni mandari debere; quod decretum pro diversa causarum natura vel ipso sententiae tenore includetur vel separatim edetur.

CAN. 436.

§ 1. Sententias executioni mandare debet per se vel per alium Ordinarius loci in quo sententia primi gradus lata est, neque licebit ipsi huiusmodi onus sine iusta causa declinare.

§ 2. Quod si hic renuat, parte cuius interest instante, vel etiam ex officio, executio spectat ad Ordinarium loci in quo appellationis iudicium actum est.

§ 3. Inter religiosos executio sententiae spectat ad Superiorem, qui definitivam sententiam tulit aut iudicem delegavit.

CAN. 437.

§ 1. Exequutori non licet in executione plus exigere vel minus concedere quam in ipsa sententia decretum est, nisi aliquid arbitrari in ipso sententiae tenore ipsi fuerit concessum.

§ 2. Rursus non licet ei de merito causae videre, sed si habeat aliunde compertum sententiam esse manifeste iniustam, abstinere ab executione, et partem ad eum qui executionem commisit, remittet.

§ 3. Videre tamen potest de exceptionibus circa modum et vim executionis.

CAN. 438.

§ 1. Quod attinet reales actiones, adiudicata actori re aliqua, haec actori tradenda est statim ac res iudicata habetur.

§ 2. Quod vero attinet actiones personales, quum reus damnatus est ad rem mobilem praestandam, vel ad solvendam pecuniam, vel ad aliud dandum aut faciendum, quadrimestre conceditur pro implenda obligatione, nisi iudex in sententia brevius vel longius tempus determinaverit; quo inutiliter elapso, reus sententiae parere cogi poterit.

§ 3. In ea tamen peragenda executor caveat ut quam minimum reo noceatur, eaque de causa incipiat executio a distrahendis rebus quae minus ei necessariae sunt, salvis semper quae eius victui vel industriae deserviunt; et si agatur de clerico, salva honesta eiusdem sustentatione, ad normam can. 34, *De personis*.

§ 4. Ad executionem privationis beneficii vel officii iudex non procedat contra clericum qui iusta de causa Sanctam Sedem adierit, nisi agatur de officio vel beneficio, cui adnexa sit animarum cura.

CAN. 439.

Executor utatur prius monitis et praeceptis erga reluctantem; ad poenas autem spirituales et ad censuras non deveniat, nisi ex necessitate, gradatim, et cauto ut hac ratione contumax animus frangi queat et resipiscere.

PARS ALTERA
DE IIS QUAE IN NONNULLIS
IUDICIIS ECCLESIASTICIS SERVANDA SUNT

SECTIO I.
DE IUDICIO CRIMINALI.

CAN. 440.

§ 1. Delicta quae cadunt sub criminali iudicio, cuius normae in hoc titulo traduntur, sunt delicta publica secundum can. 3, *De delictis et poenis*.

§ 2. Quae vero occulta sunt, si Ordinario sint certo nota, congrua animadversione plecti ab ipso possunt pro sua prudentia secundum casuum diversitatem, salvis praescriptis canonum de suspensione ex informata conscientia.

CAN. 441.

Quamvis Ecclesia ius habeat cognoscendi in suo foro, iudiciali forma servata, de publicis delictis omnium fidelium, secundum can. 2, nihilominus Ordinarii regulariter ne procedant, quum delictum contra fidem et religionem directe non vergit, reus laicus est, et civilis magistratus in eum animadvertens publico bono satis consulit.

TITULUS I.

De ordinario criminali processu.

CAPUT I.

De accusatoria actione, denuntiatione et querela damni.

CAN. 442.

§ 1. Quodlibet delictum, de quo intra limites can. 441 Ecclesia et ius et officium habet cognoscendi, subiacet in foro ecclesiastico actioni criminali, hoc est accusationi contra reum ad canonicae poenae luitiorem.

§ 2. Haec actio, seu accusatio, uni Promotori iustitiae, ceteris omnibus exclusis, reservatur.

CAN. 443.

§ 1. Quilibet tamen fidelium semper potest delictum alterius denunciare ad reparationem iniuriae vel alterius noxae sibi illatae, vel etiam studio iustitiae ad alicuius publici scandali vel mali reparationem.

§ 2. Imo obligatio denunciationis urget:

1.º Quotiescumque lege vel peculiari legitimo praecepto ad id quis adigitur;

2.º Quotiescumque ob fidei vel religionis periculum vel aliud imminens publicum malum ipsa naturali lege ad id tenetur.

CAN. 444.

§ 1. Denunciatio scriptis vel verbis fieri potest loci Ordinario, vel Cancellario Curiae vel Vicariis foraneis, a quibus tamen, si viva voce facta fuerit, scriptis est consignanda et statim Ordinario deferenda.

§ 2. Si denunciatio coniungatur cum querela damni, *formalis* esse debet, hoc est iisdem modis facta ac libellus quo lis introducitur secundum praescriptum can. 177-179.

CAN. 445.

Qui delictum denuntiat, potest adhaerere promotori iustitiae ut eidem ad probandum delictum adiumenta suppeditet.

CAN. 446.

§ 1. In causa iniuriarum aut diffamationis, ut actio criminalis instituatur, requiritur de regula praevia denunciatio aut querela partis laesae.

§ 2. Sed si agatur de iniuria aut diffamatione gravi clerico vel religioso, praesertim in dignitate constituto, illata, aut quam clericus vel religiosus alteri intulerit, actio criminalis institui potest etiam ex officio.

CAN. 447.

Mutua iniuria compensatur, nisi iustitia exigat ut una pars propter maiorem iniuriae ab eadem illatae gravitatem damnetur, diminuta, si casus ferat, poena.

CAN. 448.

§1. Querela damni ex delicto non differt a ceteris iudiciis contentiosis de damno illato, et institui potest coram iudice ordinario a parte laesa et ab eius haeredibus et successoribus adversus auctorem damni eiusque haeredes et successores toto et tempore utili ad actionem ordinariam promovendam.

§ 2. Hinc qui querelam movet potest pro ipsamet criminali actione procuratorem et advocatum constituere et,

coniunctim cum Promotore iustitiae, testes ad delicti probationem inducere et a sententia appellare.

CAN. 449.

Si querela damni ex delicto moveatur intra tempus utile ad actionem criminalem instituendam, iudex utrumque iudicium simul exercere debet, tam ad poenam irrogandam, quam ad indemnitatem decernendam.

CAN. 450.

Mota querela damni ex delicto, iudex debet statim loci Ordinarium de re docere, ut videat num locus sit inquisitioni et correctioni vel criminali iudicio.

CAPUT II.

De inquisitione.

CAN. 451.

§ 1. Si delictum nec notorium sit nec omnino certum, et innotuerit sive ex rumore et publica fama, sive ex denuntiatione, sive ex querela damni, sive ex inquisitione generali ab Ordinario facta, sive alia quavis ratione, antequam quis citetur ad respondendum de delicto, inquisitio specialis est praemittenda.

§ 2. Huic regulae locus est sive agatur de irroganda poena vindicativa vel censura, sive de ferenda sententia declaratoria poenae vel censurae in quam quis inciderit.

CAN. 452.

Haec inquisitio quamvis ab ipso loci Ordinario peragi possit, ex generali tamen regula committenda est alicui ex

iudicibus synodalibus vel prosynodalibus, nisi eidem Ordinario ex peculiari ratione alii committenda videatur.

CAN. 453.

§ 1. Plerumque iudex synodalis vel prosynodalis ad inquirendum delegetur, non ad universitatem causarum, sed toties quoties et ad unam causam.

§ 2. Delegatus, delegata munia quod attinet, teneretur iisdem obligationibus quibus iudices ordinarii, ac praesertim ad iusiurandum de secreto servando deque officio fideliter implendo et ad abstinendum a muneribus ad normam can. 82, 88, 89.

CAN. 454.

§ 1. Prudenti Ordinarii iudicio committitur statuere quandonam quae praesto sunt argumenta sufficiant ad inquisitionem instituendam.

§ 2. In hoc autem maxime cavendum ne cuiusquam honor in discrimen per inquisitionem vocetur nisi imputatio praecesserit solido fundamento innixa; quamobrem nihili faciendae sunt denunciationes quae ab homine notorie inimico, aut vili et indigno proveniunt, vel anonymae adminiculis, adiunctis aliisque elementis carentes, quae accusationem saltem probabilem reddant.

CAN. 455.

Inquisitor ad hoc operam suam dirigere debet, ut constet, an et quali fundamento innitatur accusatio.

CAN. 456.

Inquisitio secreta semper esse debet, et cautissime du-cenda, ne rumor delicti diffundatur, neve bonum cuiusquam nomen in discrimen vocetur.

CAN. 457.

§ 1. Ad finem suum assequendum potest inquisitor aliquos, quos de re edoctos censeat, ad se accire et interrogare sub iureiurando veritatis dicendae et secreti servandi, iisdem cum proportionem servatis regulis, quae in tit. *De testibus* traduntur, et cum cautelis de quibus in can. 279.

§ 2. Si depositionem formalem ab eisdem requirat, uti plerumque debet opera alicuius notarii, nisi urgens causa aliud exigit; quo in casu inquisitor saltem depositionem scribat, ab utroque tamen subsignandam.

CAN. 458.

In inquisitione peragenda inquisitor potest Promotoris iustitiae consilium exquirere quoties in aliquam difficultatem inciderit, et antequam inquisitionem claudat, cum eo acta communicare.

CAN. 459.

§ 1. Expleta inquisitione, Inquisitor, addito suffragio suo, omnia referat ad Ordinarium.

§ 2. Si ex actis appareat denunciationem solido fundamento esse destitutam, id declaretur in actis et acta ipsa in secreto Curiae archivo reponantur.

§ 3. Si probabilia argumenta criminis habeantur, sed nondum sufficientia ad accusatoriam actionem instituentem, acta in eodem archivo servantur ad invigilandum moribus imputati, qui pro prudenti Ordinarii iudicio erit opportune super re audiendus, et, si casus ferat, monendus ad normam can. 112, *De delictis et poenis*.

§ 4. Si denique certa vel saltem probabilia et sufficientia delicti argumenta praesto sint, procedendum erit ad ulteriora ad normam canonum qui sequuntur.

§ 5. Decreta de quibus in praecedentibus § 2 et 3, ferri debent ab Episcopo, vel, de eius speciali mandato, a Vicario generali.

CAPUT III.

De correctione delinquentis.

CAN. 460.

Si reus interrogatus delictum confiteatur, Ordinarius loco criminalis iudicii, utatur correctione iudiciali, de qua in can. 112, *De delictis et poenis*, dummodo eam reus humiliter excipiat et Ordinarius aestimet sufficientem esse reparationi scandali et restitutioni iustitiae.

CAN. 461.

Correctio iudicialis locum habere nequit:

1.° In delictis quae poenam secumferunt excommunicationis speciali modo Sedi Apostolicae reservatae, aut privationis beneficii, vel infamiae iuris, vel depositionis aut degradationis.

2.° Quando agitur de ferenda sententia declaratoria poenae vindicativae vel censurae in quam quis inciderit.

CAN. 462.

Intra limites can. 460, 461 potest correctio ab Ordinario adhiberi non solum antequam gradus fiat ad formale iudicium, sed etiam eo incoepto ante conclusionem in causa; ac tunc quidem iudicium suspenditur, quod tamen proseguendum erit si correctio in irritum cesserit.

CAN. 463.

§ 1. Correctioni locus esse potest semel et iterum, non autem tertio contra eumdem reum ob idem delictum.

§ 2. Si post alteram correctionem reus idem delictum commiserit, criminale iudicium instrui debet ad normam can. 470 sequ. et in poenis applicandis habenda est ratio recidivae.

CAN. 464.

§ 1. Correctio adhiberi etiam potest, interposita querela damni ex delicto.

§ 2. Quo in casu Ordinarius fungens simul correctoris officio, potest de bono et aequo, partibus consentientibus, videre et dirimere quaestionem de damno.

§ 3. Sed si censuerit quaestionem de damno difficulter a se de bono et aequo posse definiri, licebit ipsi, remissa ordini iudiciario solutione huius quaestionis, per correctionem consulere reparationi publici scandali et emendationi delinquentis.

CAN. 465.

Correctio iudicialis praeter monita salutaria debet plerumque coniuncta habere quaedam opportuna remedia, aut poenitentiarum vel piorum operum praescriptionem, quae valeant ad publicam reparationem laesae iustitiae aut scandali.

CAN. 466.

Salutaria remedia, poenitentiae, pia opera reo praescribenda, mitiora et leviora esse debent iis, quae in criminali iudicio per sententiam condemnatoriam ipsi infligi possent et deberent.

CAN. 467.

§ 1. Correctio fiat vel coram notario et duobus testibus vel per epistolam, ita tamen ut de receptione epistolae ex

aliquo documento constet, et eiusdem exemplar in actis adnotetur.

§ 2. Si in ipso iudicio adhibeatur, fieri etiam potest a iudice pro tribunali sedente.

CAN. 468.

Correctio censetur inutiliter adhibita, si reus remedia, poenitentias et pia opera sibi praescripta et acceptata non exequatur.

CAPUT IV.

*De instructione processus criminalis
et de rei constitutione.*

CAN. 469.

Si hinc certa aut probabilia et sufficientia delicti argumenta habeantur, illinc vero correctio criminalis adhiberi nequeat, reo delictum denegante coram iudice, aut inutiliter adhibita fuerit, locus fit criminali iudicio instruendo, servatis praescriptis canonum qui sequuntur.

CAN. 470.

Episcopus aut Vicarius Generalis de eius speciali mandato, praecipiat ut acta inquisitionis, si haec praecesserit, tradantur Promotori iustitiae qui procedat ad tramitem iuris.

CAN. 471.

Promotor statim conficiat accusationis libellum eumque exhibeat iudici secundum normas in Parte Prima statutas.

CAN. 472.

In delictis gravioribus si Ordinarius censeat offensionem esse fidelibus cernere imputatum ministrare sacris aut offi-

cio aliquo spirituali ecclesiastico vel pio fungi aut ad sacram synaxim publice accedere, debet, audito Promotore iustitiae, eum a sacro ministerio, ab illorum officiorum exercitio, vel etiam a publica sacrae synaxis participatione prohibere, ad normam can. 28, *De delictis et poenis*.

CAN. 473.

Pariter si iudex censeat accusatum posse testibus timorem incutere aut eos subornare, aut alio modo iustitiae cursum impedire, potest, audito Promotore iustitiae, decreto suo mandare, ut ille ad tempus deserat oppidum vel parociam quamdam, vel etiam ut secedat in praefinitum locum ibique sub peculiari vigilantia maneat.

CAN. 474.

§ 1. Decreta de quibus in can. 472, 473 ferri nequeunt nisi reo citato et comparente vel contumace, sive post primam eius auditionem seu constitutum, sive postea in decursu processus.

§ 2. Contra decretum can. 473 non datur appellatio, sed recursus ad tribunal, cui iudicium de causae merito est reservatum, vel si Ordinarius ipse decretum dederit, ad tribunal trium iudicum de quo in can. 33.

CAN. 475.

Promotore iustitiae non citato, acta irrita sunt, nisi, licet non citatus, praesens sit.

CAN. 476.

In reliquis servantur regulae in Parte Prima traditae et in inflictione poenarum sanctiones in libro *De delictis et poenis* statutae, salvo praescripto can. 462, si intra iudicium correctioni iudiciali locus fiat.

TITULUS II.

De processu criminali ex notorio.

CAN. 477.

§ 1. Quando delictum notorium est aut omnino certum et de hac ipsa notorietate vel certitudine constet, iudex potest eas iudicii solemnitates omittere quae ad cognoscendam et investigandam veritatem in aliis casibus usurpandae praescribuntur.

§ 2. Hinc non est opus ad sententiam ferendam accusatione aut denuntiatione, inquisitione, libello, probationibus.

CAN. 478.

§ 1. At nunquam omittat iudex rei citationem et delicti contestationem una cum potioribus argumentis notorietatis aut omnimodae certitudinis; quibus peractis, potest ad sententiam dicendam devenire.

§ 2. Si reus infra congruum praefinitum tempus citationi non paruerit, iudex sententiam statim proferat.

CAN. 479.

Si reus delictum committat coram iudice pro tribunali sedente aut alias coram Ordinario, etiam remotis testibus, poena ferri aut declarari potest oretenus, illico et incontinenti.

CAN. 480.

Adversus sententiam prolatam non datur appellatio; nec admittitur recusatio iudicis, nisi quando agatur de absoluta eius incompetencia vel infligenda sit poena in iure indeterminata.

SECTIO II.

DE CAUSIS MATRIMONIALIBUS ET CONTRA SACRAM ORDINATIONEM

TITULUS I.

De causis matrimonialibus.

CAPUT I.

De foro competenti.

CAN. 481.

§ 1. Nomine causarum matrimonialium intelliguntur causae quae attingant vel vinculum matrimoniale principaliter aut incidenter, vel iura et obligationes quae necessario ex eo demanant vel matrimonii promissionem.

§ 2. Causae matrimoniales inter fideles iure proprio et exclusivo ad iudicem ecclesiasticum spectant.

§ 3. Causae de effectibus matrimonii mere civilibus, si principaliter agantur, pertinent ad civilem magistratum ad normam can. 303, *De rebus*; sed si incidenter et accessorie in causis matrimonialibus, possunt etiam a iudice ecclesiastico ex propria potestate cognosci ac definiri.

CAN. 482.

Sedis Apostolicae iudicio reservantur:

1.° Causae matrimoniales quae spectent ad eos qui supremum tenent populorum principatum horumque filios ac

filios ac filias eosve quibus ius est proxime succedendi in thronum;

2.º Causae dispensationis super matrimonio rato et non consummato;

3.º Causae quae referantur ad privilegium, ut aiunt, Paulinum.

CAN. 483.

In cognoscendis ac definiendis causis de quibus in can. 482 n. 1, illa Congregatio vel illud Tribunal aut specialis Commissio erit competens, cui eas toties quoties Summus Pontifex delegaverit; causae de quibus sub n. 2º, sacrae Congregationi de disciplina Sacramentorum competunt; causae denique sub n. 3º, sacrae Congregationi S. Officii.

CAN. 484.

§ 1. Ad processum conficiendum in causis dispensationis super rato, facultas a sacra Congregatione de disciplina Sacramentorum impetranda est toties quoties.

§ 2. Si tamen iudex competens auctoritate propria iudicium peregerit de matrimonio nullo ex capite impotentiae et inde non impotentiae sed nondum consummati matrimonii emergat probatio, omnia acta ad sacram Congregationem transmittantur, quae iis uti poterit ad sententiam super rato et non consummato ferendam.

CAN. 485.

§ 1. In causis matrimonialibus inter fideles iudex competens est iudex loci in quo matrimonium celebratum est aut in quo vir domicilium vel quasi domicilium habet, nisi agatur de muliere a viro legitime separata, quo in casu ipsa viri domicilium non sortitur.

§ 2. In causis vero mixtarum nuptiarum vel catholicorum cum infidelibus, forum competens est dioecesis, in qua pars catholica domicilium vel quasi-domicilium habet; et si pars acatholica vel infidelis ad ecclesiam sit conversa applicetur praescriptum § 1.

CAN. 486.

§ 1. Cum matrimonium accusatur de impedimento ad quod removendum alterutrius coniugis consensus sufficit, curet ante omnia iudex ut monitionibus opportunis partem cuius consensus deest, ad consensum renovandum inducat vel etiam pro re nata obtineat ut consensus legitima forma exprimatur.

§ 2. Quae monitiones, si in irritum cesserint, ad iudicalem causae tractationem deveniendum erit.

CAPUT II.

De tribunali constituendo.

CAN. 487.

Causae matrimoniales, ad normam can. 42 § 1, tribunali collegiali trium saltem iudicium reservantur, reprobata qualibet contraria consuetudine.

CAN. 488.

§ 1. Sive agatur de nullitate matrimonii, sive de probandis inconsummatione et causis ad dispensandum super rato, citari ac interesse debet Defensor vinculi matrimonialis.

§ 2. Quaecumque, Defensore vinculi non legitime citato, in iudicio acta fuerint, nulla erunt, nisi ipse, etsi non citatus, revera interfuerit.

§ 3. Si Defensor vinculi, legitime citatus, aliquibus actibus ob peculiares circumstantias non interfuerit, acta qui-

dem valent, verum postea eius examini subiicienda omnino erunt, ut ea omnia sive voce sive scriptis possit animadvertere et proponere, quae tuendo matrimonio necessaria aut opportuna iudicaverit.

CAN. 489.

Defensoris est :

1.° Examini partium, testium et peritorum adesse; exhibere iudici interrogatoria clausa et obsignata, in actu examinis a iudice aperienda, et partibus aut testibus proponenda; novas interrogationes, ex examine emergentes, iudici suggerere.

2.° Articulos a partibus propositos perpendere, eisque, quatenus opus sit, contradicere; documenta a partibus exhibita recognoscere.

3.° Animadversiones contra matrimonii nullitatem ac probationes pro validitate scribere et allegare, eaque omnia deducere, quae ad matrimonium tuendum utilia censuerit.

CAN. 490.

Defensori vinculi ius esto :

1.° Semper et quolibet causae momento acta processus, etsi nondum publicati, invisendi; novos terminos ad scripta perficienda flagitandi, prudenti iudicis arbitrio prorogandos;

2.° De omnibus probationibus vel allegationibus ita certiolem fieri, ut contradicendi facultate uti possit.

3.° Petendi ut idem vel alii testes iterum examini subiiciantur, processu etiam absoluto vel publicato, novasque animadversiones edendi.

4.° Exigendi ut alia acta, quae ipse suggesserit, omnino conficiantur.

CAPUT III.

*De iure accusandi matrimonium
et postulandi dispensationem super rato.*

CAN. 491.

Tribunal collegiale nullam causam matrimonialem cognoscere vel definire potest, nisi regularis accusatio vel iure facta petitio praecesserit.

CAN. 492.

§ 1. Habiles ad accusandum sunt:

1.º Coniuges, in omnibus causis nullitatis;

2.º Promotor iustitiae in impedimentis publicis, necnon ceteris in casibus, in quibus sanctitas sacramenti aut publicum Ecclesiae bonum id postulet.

§ 2. Reliqui omnes, etsi consanguinei, non habent ius matrimonia accusandi, sed tantummodo nullitatem matrimonii Ordinario vel Promotori iustitiae denunciandi.

CAN. 493.

Matrimonium, quod, utroque coniuge vivente, non fuerit accusatum, post mortem alterutrius vel utriusque coniugis ita praesumitur validum fuisse, ut contra hanc praesumptionem non admittatur probatio, nisi incidenter oria-
tur quaestio.

CAN. 494.

Soli coniuges ius habent petendi dispensationem super matrimonio rato et non consummato.

CAPUT IV.

De probationibus.

CAN. 495.

In causis matrimonialibus probatio per testes vel instrumenta admittitur secundum normas in Parte Prima statutas, congrua congruis referendo.

CAN. 496.

Consanguinei et affines, dummodo alio capite non excludantur habentur testes habiles in causis suorum propinquorum.

CAN. 497.

§ 1. In causis impotentiae vel inconsummationis, nisi de impotentia vel inconsummatione aliunde certo constet, debet uterque coniux testes, qui septimae manus audiunt, inducere, sanguine aut affinitate sibi coniunctos, sin minus vicinos bonae famae, aut alias de re edoctos, qui iurare possint de ipsorum coniugum probitate, et praesertim de veracitate circa rem in controversiam deductam.

§ 2. Hi omni exceptione maiores esse debent, et quantum fieri potest, numero septem ex utraque parte.

CAN. 498.

§ 1. Testimonium septimae manus est argumentum credulitatis, quod robur addit depositionibus coniugum; sed vim plenae probationis non obtinet, nisi aliis adminiculis aut argumentis fulciatur.

§ 2. Nil vetat quominus ipsi testes septimae manus haec adminicula aut argumenta suppeditent.

CAPUT V.

De inspectione corporali.

CAN. 499.

§ 1. In causis impotentiae requiritur inspectio corporis utriusque vel alterutrius coniugis per peritos facienda.

§ 2. Etiam in causis inconsummationis huiusmodi inspectio fiet, nisi evidenter constet de eius inutilitate.

CAN. 500.

In causis defectus consensus ob amentiam, requiritur suffragium peritorum, qui, si fieri potuit, infirmum examinauerint secundum artis praecepta.

CAN. 501.

In peritis eligendis, normae servantur in can. 293-308 et in canonibus qui sequuntur statutae.

CAN. 502.

Ad periti munus non admittantur qui coniuges privatim inspexerint circa fundamentum, cui innititur petitio declarationis nullitatis vel inconsummationis; licebit tamen hos tamquam testes inducere.

CAN. 503.

In causis impotentiae vel inconsummationis, ad inspiciendum virum, duo periti medici deputari debent.

CAN. 504.

§ 1. Ad mulierem inspiciendam duae obstetrices, a medicis instruendae, atque honesta matrona, quae inspectioni

assistat, designentur; nisi maluerit mulier a duobus medicis, adstante matrona, inspici vel id Ordinarius necessarium habuerit.

§ 2. Corporalis mulieris inspectio fieri debet tempore diurno et loco luminoso, servatis plene christianae modestiae regulis.

CAN. 505.

§ 1. Obstetrices vel periti, seorsum singuli, inspectionem exequi debent, adstante semper matrona.

§ 2. Obstetrices proprias sententias medico vel medicis patefaciant secundum articulos vel quaestiones ab iis ipsis propositas.

§ 3. Singuli medici singulas relationes conficiant, intra terminum a iudice praefinitum tradendas.

CAN. 506.

Peracta relatione, periti, obstetrices ac matrona, seorsum singuli, a iudice pro tribunali interrogabuntur, secundum articulos a vinculi Defensore antea concinnatos.

CAPUT VI.

*De publicatione processus, conclusione in causa
et sententia.*

CAN. 507.

Ea generatim sunt hac in parte servanda, quae in titulo XVII Partis Primae praescripta sunt.

CAN. 508.

§ 1. Publicato processu, fas semper erit partibus, pro prudenti iudicis arbitrio, novos testes super iisdem vel diversis articulis denuo inducere.

§ 2. Si vero testes iam excussi ac denuo super iisdem articulis antea propositis audiendi sint, servetur praescriptum can. 277, integro manente iure Defensoris vinculi opportunas proponendi exceptiones.

CAN. 509.

§ 1. Defensor vinculi ius habet ut audiatur postremus in allegando, petendo et respondendo tam in scriptis quam in defensione orali.

§ 2. Quare tribunal ad definitivam sententiam ne deveniat, nisi prius vinculi Defensor interrogatus declaraverit sibi nihil amplius deducendum vel inquirendum superesse.

§ 3. Si vero ante praefinitam a iudice vel a iure iudicii diem Defensor nihil deduxerit, praesumitur, eum nihil iam deducendum habere.

CAN. 510.

In causis quae spectant dispensationem matrimonii rati et non consummati, iudex instructor, publicato processu, ad sententiam super ipsa inconsummatione et causis ad dispensandum ne deveniat, sed omnia acta transmittat ad Sacram Congregationem.

CAPUT VII.

De appellationibus.

CAN. 511.

A prima sententia, quae matrimonii nullitatem declaraverit, vinculi Defensor, intra legitima tempora, ad superius tribunal provocabit; et si negligat officium suum implere compelletur auctoritate Iudicis.

CAN. 512.

Post secundam sententiam, quae matrimonii nullitatem confirmaverit, si Defensor matrimonii pro sua conscientia non crediderit esse appellandum, in potestate et arbitrio coniugum erit decem diebus a sententiae denunciatione elapsis, novas nuptias contrahere.

CAN. 513.

Decreta matrimonii nullitate, tribunal quod ultimam sententiam tulit, curare debet, ut de ea mentio fiat in baptismorum et matrimoniorum registis, ubi matrimonii celebratio consignata invenitur.

CAN. 514.

Post duplicem sententiam conformem, quae pro matrimonii validitate steterit, tertia propositio ne admittatur, nisi novis gravibusque argumentis vel documentis prolatis.

CAN. 515.

Quum sententiae in causis matrimonialibus nunquam transeant in rem iudicatam, causae ipsae ex noviter deductis, retractari semper poterunt.

CAPUT IX.

De casibus exceptis a regulis hucusque traditis.

CAN. 516.

Quum ex certo et authentico documento, quod nulli contradictioni vel exceptioni obnoxium sit, constiterit de existentia impedimenti disparitatis cultus, ordinis, voti solemnis castitatis, ligaminis, consanguineitatis, affinitatis ex copula licita aut cognationis spiritualis, simulque pari certitudine apparuerit dispensationem super his impedimentis datam non esse, hisce in casibus, praetermissis solemnitatibus hucusque recensitis, poterit tribunal matrimonii nullitatem declarare, cum interventu tamen Defensoris vinculi.

CAN. 517.

Adversus hanc declarationem vinculi Defensor, si prudenter existimaverit impedimenta de quibus in can. 518 non esse certa aut dispensationem super eisdem probabilem esse, provocare tenetur; et acta processus ad superius tribunal sunt transmittenda, cum adnotatione, quod agitur de casu excepto.

CAN. 518.

§ 1. Superius tribunal, cum solo interventu Defensoris vinculi decernet eodem modo de quo in can. 516, utrum sententia sit confirmanda, an potius infirmanda.

§ 2. Interim partes a novis contrahendis nuptiis prohibitae manent.

TITULUS II.

De causis contra sacram ordinationem.

CAN. 519.

§ 1. In causis quibus impugnantur obligationes ex sacra ordinatione contractae vel ipsa sacrae ordinationis validitas, competens erit tribunal dioecesis, quae propria fuit clerico tempore sacrae ordinationis, vel, si ordinatio impugnetur ob defectum substantialem sacri ritus, tribunal dioecesis, in qua ordinatio peracta fuit.

§ 2. Sed libellus mitti debet ad S. C. *De disciplina Sacramentorum* vel, si ordinatio impugnetur ob defectum substantialem sacri ritus, ad S. C. S. Officii; et Sacra Congregatio definiet utrum causa iudiciario ordine an disciplinae tramite sit pertractanda; in primo casu pro gradibus appellationis standum praescripto can. 67-74; in altero ipsa met Sacra Congregatio quaestionem dirimet, praevio processu informativo peracto a tribunali Curiae competentis.

CAN. 520.

§ 1. Sacram ordinationem accusare valet clericus peraeque ac Ordinarius cui clericus subsit vel in cuius dioecesi ordinatus sit. Fideles possunt nullitatem denunciare auctoritati ecclesiasticae.

§ 2. Solus clericus, qui existimet se ex sacra ordinatione obligationes ordini adnexas non contraxisse, potest declarationem nullitatis onerum petere.

CAN. 521.

Ea omnia, quae in parte generali et in specie de processu in causis matrimonialibus sunt dicta, servari etiam de-

bent accommodate ad rem et congrua congruis referendo, in causis contra sacram ordinationem.

CAN. 522.

Defensor vinculi sacrae ordinationis iisdem gaudet iuribus et officiis tenetur quibus Defensor vinculi matrimonialis.

CAN. 523.

Quamvis actio recepta appareat non super ipsamet sacrae ordinationis nullitate, sed super obligationibus tantum ex ipsa sacra ordinatione exurgentibus, nihilominus clericus erit ad cautelam ab exercitio impugnati Ordinis prohibendus.

CAN. 524.

§ 1. Ut clericus liber habeatur ab obligationibus a vinculo ordinationis orientibus requiruntur duae sententiae conformes.

§ 2. Quod ad appellationem in his causis servantur praescripta can. 511-515 de causis matrimonialibus.

SECTIO III.

DE CAUSIS BEATIFICATIONIS SERVORUM DEI ET CANONIZATIONIS BEATORUM.

CAN. 525.

§ 1. Causae beatificationis Servorum Dei et canonizationis Beatorum privativo Sanctae Sedis iudicio reservantur.

§ 2. Ordinarii locorum, iure proprio, possunt tantum quae in canonibus qui sequuntur, eisdem expresse demandantur.

CAN. 526.

Ad normam can. 247, § 3, *De personis* una Sacra Rituum Congregatio in his causis competens est.

CAN. 527.

§ 1. Causae huiusmodi duplici possunt procedere via, scilicet vel ordinaria non cultus vel extraordinaria casus excepti seu cultus.

§ 2. Per ordinariam viam proceditur, quando, antequam ad discussionem super virtutibus deveniatur, probari intenditur nullum publicum cultum Servo Dei fuisse praestitum vel, si aliquando per abusum praestitus fuerit, sublatum fuisse; per extraordinariam vero cum probari intenditur Servo Dei cultum publicum ab immemorabili legitime praestitum fuisse.

CAN. 528.

In canonibus qui sequuntur, nomine Ordinariorum non intelligitur Vicarius Generalis, nisi habuerit mandatum speciale.

TITULUS I.

De nonnullis personis quae in his processibus partem habent.

CAPUT I.

De actore et postulatore.

CAN. 529.

§ 1. Loci Ordinarius potest sive ex officio sive ad instantiam causam beatificationis instruere.

§ 2. Quisque fidelium vel legitimus christifidelium coetus ius habet petendi ut causa apud tribunal competens instruatur.

§ 3. Si petitio a legitima et competenti Ecclesiae auctoritate admissa fuerit, eo ipso petenti ius erit causam legitime promovendi et ad exitum perducendi.

CAN. 530.

§ 1. Actor potest agere vel per se vel per procuratorem ad hoc legitime constitutum; mulieres nonnisi per procuratorem.

§ 2. Qui re vera apud tribunal competens causam agit, dicitur *postulator*.

§ 3. Postulator, sive proprio sive alieno nomine agat, debet esse catholicus, aetate maior, bonae famae.

CAN. 531.

Non plures quam singuli pro singulis causis postulatores admittuntur: nec alii quam causae postulatore competiti ius substituendi sibi per legitimum mandatum alios ad unum vel plures actus qui Vice-postulatores dicuntur.

CAN. 532.

Cum postulator tum vice- postulatorem, si ex alterius mandato causam agant, antequam ad munus suum exercendum admittantur, debent mandatum tribunali exhibere.

CAN. 533.

Ad postulitoris officium pertinet :

- 1.° Agere causam apud iudices competentes;
- 2.° Necessarios sumptus facere; sed pecunia a fidelibus ad causae expensas collecta administrari debet ad normam instructionum Sedis Apostolicae.
- 3.° Nomina testium et documenta tribunali exhibere.
- 4.° Conficere et exhibere promotori fidei articulos super quibus testes in processibus possint interrogari.

CAN. 534.

Mandatum postulitoris, si postulator nomine alterius agat, finem habet iisdem de causis quibus ad normam iuris mandatum aliorum procuratorum extinguitur.

CAPUT II.

De relatore, promotore fidei, assessore et sub-promotoribus.

CAN. 535.

In processibus qui agitantur apud Sacram Congregationem relatorem agat Secretarius eiusdem Sacrae Congregationis, qui, si necessitas postulaverit, poterit vices suas alteri committere.

CAN. 536.

§ 1. Ad ius tuendum in quolibet processu partem habere debet *fidei Promotor*.

§ 2. Fidei Promotor apud Sacram Congregationem dicitur *Promotor generalis*; et qui in eadem Sacra Congregatione eidem adsistit, *Assessor*.

CAN. 537.

§ 1. Promotor fidei, extra Sacram Congregationem, constitui potest vel ad omnes causas vel ad aliquam causam particularem.

§ 2. Promotor fidei generalis et Assessor a Romano Pontifice eliguntur; Promotor fidei apud Ordinariorum tribunal, si quidem agatur de processu apostolico, nominabitur a Promotore generali et tunc nomen sub-promotoris habebit; secus nominetur ab Ordinario ante edictum de quo in can. 566.

CAN. 538.

Promotor fidei debet semper citari et omnibus actis interesse; acta, absente Fidei promotore, posita, irrita erunt.

CAN. 539.

§ 1. Promotoris fidei est interrogatoria sobria, mere historica, nec certam responsionem provocantia quaeque apta sint ad veritatem eruendam etiam super articulis a postulatore propositis concinnare eaque iudicibus exhibere sub secreti obligatione.

§ 2. Erit praeterea eiusdem Promotoris instare ut testes ex officio citentur et opportunas promovere exceptiones; sed iudex potest testes, etiam Promotore fidei non instante aut renuente, ipso tamen monito, ex officio vocare.

CAPUT III.

De notario, cancellario et patronis.

CAN. 540.

§ 1. Omnibus processibus sive apostolicis sive ab Ordinario loci iure proprio instruendis assistere debet notarius seu actuator et cancellarius.

§ 2. Notarius apud Sacram Congregationem debet esse e numero Protonotariorum participantium.

CAN. 541.

Religiosi fungi valide nequeunt munere notarii, nisi ex privilegio apostolico.

CAN. 542.

In processibus ab Ordinario loci instruendis extra Urbem, notarii et cancellarii munere fungi potest ipsemet curiae notarius et cancellarius; in Urbe notarii munere fungetur protonotarius Sacrae Congregationis, eoque absente, notarius Vicariatus Urbis.

CAN. 543.

Notario dari potest adiutor seu, ut aiunt, *adiunctus* qui ei auxilium praestet in conferendis transumptis cum actis originalibus et exemplaribus cum documentis quae ex autographis in bibliothecis, tabulariis, etc., servatis transcribantur.

CAN. 544.

Notarius, adiunctus et cancellarius debent esse sacerdotes, integrae famae et omni exceptione maiores; cancellarius vero Sacrae Congregationis sit praeterea laurea in iure canonico insignitus.

CAN. 545.

Patroni seu advocati et procuratores in processibus beatificationis et canonizationis apud Sacram Congregationem debent esse insigniti legitimo titulo advocati rotalis et licentia saltem in sacra theologia.

TITULUS II.

De probationibus in his processibus adhibendis.

CAPUT I.

De probationibus generatim.

CAN. 546.

§ 1. In his causis probationes debent esse omnino plenae ac directae.

§ 2. Hinc non erunt admittendae, nisi probationes, quae ex testibus et ex documentis eruantur.

CAN. 547.

§ 1. Ad probandum nunquam Servo Dei cultum fuisse praestitum, quatuor saltem testes erunt necessarii.

§ 2. Ad probandam famam virtutum, martyrii ac miraculorum octo saltem testes requiruntur, qui singulares esse possunt singularitate, ut aiunt, adminiculativa; insuper duo saltem testes ex officio vocandi sunt.

§ 3. Ad probandas virtutes vel martyrium requiruntur testes de visu et testes: historica monumenta adminiculum tantum praestare possunt.

§ 4. Si habeantur in processu apostolico testes ex auditu a videntibus et in informativo testes de visu, possunt ii omnes coniungi in linea probationis.

§ 5. Si vero adsint in informativo testes de visu et in apostolico testes tantummodo ex auditu auditus, ii habent vim adminiculi, magis vel minus gravis pro prudenti iudicium aestimatione; et tunc tantum ad ulteriora, idest ad miraculorum disceptationem, procedi potest, cum ex horum omnium testium coniunctione talis habeatur probatio quae viro prudenti de re gravi iudicaturum fidem factura esset et auctoritatem.

§ 6. In causis tamen antiquis per viam non cultus procedentibus, in quibus deficiunt oculati testes vel ex auditu a videntibus, et in causis procedentibus per viam casus excepti, virtutes et martyrium probari poterunt per documenta coeua vel monumenta uti authentica recognita, additis tamen testibus ex auditu atque ex publica fama, quae anulatam, uti aiunt, traditionem ex auditu constituat.

§ 7. Denique miracula semper probanda sunt per testes de visu et contestes.

CAN. 548.

Cultus immemorabilis probatur per authentica monumenta, quae constitutione Urbaniana, an. 1634 promulgata centum annorum spatio sint anteriora una cum populi traditione iugiter continuata.

CAN. 549.

Longissimi temporis cultus a Sede Apostolica permissus, permissione approbante, per documenta coeua probatur.

CAPUT II.

De testibus et peritis.

CAN. 550.

In processibus beatificationis omnes christifideles, salvo praescripto can. 553, § 2, n. 1, obligatione tenentur, licet non vocati, ea in Ecclesiae notitiam perferendi, quae contra virtutem aut miracula aut martyrium Servi Dei militare ipsis videantur.

CAN. 551.

Tamquam testes vocandi in primis sunt qui cum Servo Dei familiaritatem vel consuetudinem habuerunt.

CAN. 552.

§ 1. Omnes de quibus in can. 550-551, nisi iam tamquam testes se inductos sciverint, dare litteras debent proprio Ordinario, quibus indicent utrum consuetudinem cum Servo Dei habuerint, an aliquod factum peculiare aperiendum cognoscant et quodnam illud sit, breviter exponant; Ordinarius vero has litteras Promotori fidei transmittendas curet.

§ 2. Religiosi vel religiosae litteras eiusmodi superioribus ne ostendant, sed vel ad Ordinarium illico aut fidei Promotorem transmittant, vel confessario tradant qui illas quamprimum ad Ordinarium vel Promotorem fidei deferendas curet.

§ 3. Illitterati rem parochi exponant qui ad Ordinarium vel Promotorem fidei eam referat.

CAN. 553.

§ 1. Admittuntur ut testes consanguinei, affines, familiares, haeretici quoque et infideles.

§ 2. Admitti nequeunt :

1.° Confessarius ad normam can. 246, n. 3.

2.° Postulator, advocatus aut procurator in causa, durante munere; si vero munus penitus dimiserint, admittuntur, sed in iudicio de virtutibus adminiculum tantum suppeditare possunt.

CAN. 554.

§ 1. Medici a curatione, quicumque ii sint, quando de miraculis agitur, tamquam testes sunt inducendi.

§ 2. Quod si renuerint se tribunali sistere, curet iudex ut saltem scriptam et iuratam relationem de morbo eiusque processu conficiant actis inserendam.

CAN. 555.

Testes in sua testificatione propriae scientiae causam reddere debent circa singula quae testificantur; secus eorum testificatio nihili facienda est.

CAN. 556.

Ad probandam famam sanctitatis vel martyrii dum agitur de Servo Dei pertinente ad aliquam religionem, dimidia saltem pars testium debent esse extranei.

CAN. 557.

Quum peritorum opera est necessaria :

1.° Periti sint saltem duo, quorum alter alteri sit ignotus, salvo praescripto num. 4;

2.° Deputentur a tribunali ad pluralitatem votorum, audito fidei Promotore, vel, si penes Sacram Congregationem operam suam praestare debeant, a Cardinali Praefe-

cto, Secretario et fidei Promotore; semper autem excludi debent qui in causa testis munere functi sunt;

3.° Postulator certior ne fiat quinam periti fuerint designati; et ipsimet periti de sua designatione secretum servant.

4.° Periti seorsim singuli ad peritiam deveniant, nisi ex iusta causa iudex, assentiente Promotore fidei, permittat ut periti simul peritiam instituant;

5.° Singuli relationem peritiae a se confectae scripto tradant; sed deinde seorsim interrogentur, etsi peritiam simul confecerint.

CAPUT III.

De documentis processui inserendis.

CAN. 558.

§ 1. Documenta quibus postulator innititur, integra exhibenda sunt tribunali.

§ 2. Sed alia quoque documenta poterit a Postulatore tribunal exigere, quae ad veritatem detegendam conferre eidem tribunali videantur.

CAN. 559.

§ 1. Inter documenta quae afferri possunt ad probandam Servi Dei sanctitatem vel martyrium recenseri nequeunt attestations extraiudiciales scripto consignatae sive ab iis quos postulator in processu interrogari curaverit circa virtutes et martyrium Servi Dei, sive ab aliis a postulatore rogatis.

§ 2. Nec elogia funebria et necrologia illico post mortem Servi Dei exarata vel typis edita legitimam probationem constituunt.

§ 3. Multoque minus attestaciones virorum quamvis illustrium circa virtutes et opera Servi Dei non sponte, sed amicorum precibus, eo adhuc vivente, scripto traditae.

CAN. 560.

Qui documenta exhibent, debent declarare eorum originem et authenticitatem.

CAN. 561.

§ 1. Historiae non habent vim documentorum, nisi documentis innixae in processu exhibitis.

§ 2. Si qui magnae auctoritatis viri his documentis usi sint eaque probaverint, eorum testimonium afferri debet tantum ad confirmandam documentorum authenticitatem et auctoritatem.

CAN. 562.

§ 1. Documenta historica sive manu scripta, sive typis impressa, quibus postulator Servi Dei virtutes aut cultus eidem praestiti antiquitatem eiusque iugem continuationem probare intendit, transmittantur ad Sacram Congregationem ut a viris peritis examinentur.

§ 2. Quod si aliquod ex his in bibliotheca vel tabulario asservetur, unde desumi nequeat, eius exemplar scriptum vel photographice redditum, exhibeatur cum attestazione authenticitatis exarata a notario tribunalis.

3. Si ne id quidem fieri possit res deferatur ad Sacram Congregationem, quae peritos designabit ut ea recognoscant ubi asservantur.

TITULUS III.

De processu beatificationis servorum Dei per viam non-cultus.

CAN. 563.

§ 1. Personae quae in processu sive a locorum Ordinariis iure proprio sive a delegatis Sedis Apostolicae instruendo, partem habent, scilicet iudices, postulatorem ac vice-postulatorem, Promotor fidei ac sub-promotores, notarius, adiunctus et cancellarius debent, initio uniuscuiusque processus, iuxta praescriptam formulam, iusiurandum praestare de munere fideliter adimplendo, de secreto servando usque ad processus publicationem et de donis cuiusvis generis non acceptandis.

§ 2. Ordinarius, etsi partes iudicis non agat, tenetur tamen praestare iusiurandum de secreto servando.

§ 3. Praeter iusiurandum de secreto servando, iurare insuper debent testes, nemine excepto aut dispensato, de veritate dicenda, antequam interrogentur, de veritate dictorum, post factam interrogationem; periti, traductores et scribae, de munere bene adimplendo, antequam peritiam, traductionem, transcriptionem, revisionem peragant; de munere bene adimpleto, post peractam peritiam, traductionem, transcriptionem, revisionem.

§ 4. Penes Sacram Congregationem, quod iusiurandum attinet, servetur lex eiusdem propria.

CAPUT I.

De processibus a loci Ordinario iure proprio instruendis.

CAN. 564.

§ 1. Ad introductionem causae beatificationis Servi Dei, a Sede Apostolica obtinendam, debet prius iure constare de cultu publico eidem non praestito, de puritate doctrinae in eius scriptis contentae, de eiusdem fama sanctitatis, virtutum et miraculorum vel martyrii deque absentia cuiuscumque obstaculi quod peremptorium videatur.

§ 2. Quare ad preces postulantis Ordinarius, si petitionem admittendam esse existimaverit, debet:

1.º Processum instruere super non cultu;

2.º Scripta Servi Dei perquirere;

3.º Processum informativum instruere super fama sanctitatis, virtutum in genere vel martyrii, causae martyrii et miraculorum.

CAN. 565.

§ 1. Ad haec competens est Ordinarius loci in quo Servus Dei supremum diem obiit, aut miracula contigerunt.

§ 2. Quando antiquus extat processus super fama sanctitatis vel martyrii ante annos triginta confectus, sed causa, antequam a Sede Apostolica obtineret legitimam introductionem, quacumque de causa fuerit intermissa, ad eosdem Ordinarios pertinet processum informativum conficere super continuatione famae sanctitatis vel martyrii.

CAN. 566.

§ 1. Ordinarius per publicum edictum in singulis paroeiis, si fieri potest, vulgandum vel alio opportuniori modo

scripta Servi Dei, ab omnibus penes quos extent ad tribunal deferri iubeat et praescripta can. 550-552 in memoriam revocet atque inculcet.

§ 2. Si vero agatur de causa Servi Dei ad religionem aliquam pertinentis, vulgari praeterea debet edictum in singulis domibus religiosis; et superiores gravi obligatione tenentur curandi ut haec publicatio fiat, facta expressa mentione praescripti can. 552, § 2, necnon ut omnes subditi qui debent, accedant ad testificandum aut scripta remittant; qui tamen nec directe nec indirecte cogendi erunt in unum potius quam in alium sensum attestationem facere.

§3. Munus est Promotoris fidei instare ut edictum publicetur etiam in aliis locis ubi spes sit aliquem inveniri qui utiliter audiri possit vel scriptum aliquod penes se habeat.

CAN. 567.

§ 1. Tribunal, etiam Romae, constare debet praeside, qui est ipsemet Ordinarius per se vel per sacerdotem ad hoc delegatum, et duobus aliis iudicibus ab eodem Ordinario eligendis inter iudices synodales.

§ 2. Ordinarius per decretum designet tribunalis praesidem, sive hoc munus sibi reservet, sive delegatum nominet, duosque alios iudices, fidei Promotorem, notarium, cancellarium et scribam.

CAN. 568.

§ 1. Sessiones tribunalis pro excipiendo iureiurando et examine testium habeantur diurno, quoad fieri potest, tempore et in loco sacro.

§ 2. Post unamquamque sessionem acta causae claudi et iudicis sigillo obsignari debent, non aperienda, nisi in se-

quenti sessione, postquam iudex sigillum integrum et intactum recognoverit; si sigillum integrum et intactum non inveniatur, iudex rem deferat ad Sacram Congregationem.

Art. I. - *De processu super non cultu.*

CAN. 569.

Tribunal inducat et interroget testes num Servo Dei cultus publicus fuerit umquam praestitus.

CAN. 570.

Adeat insuper tribunal et diligenter inspiciat sepulchrum Servi Dei, cubiculum in quo habitavit vel obiit et si qua sint alia loca ubi cultus signa adesse merito quis suspicari possit.

CAN. 571.

Si in causae decursu non levia habeantur indicia, cultus interea Servo Dei praestiti, munus erit Promotoris fidei novam inquisitionem iuridicam hac de re peragere.

CAN. 572.

Tribunal debet sententia definire utrum cultus Servo Dei fuerit praestitus, necne.

Art. II. - *De perquisitione scriptorum Servi Dei.*

CAN. 573.

Nomine scriptorum veniunt non modo opera inedita Servi Dei, sed etiam quae iam typis fuerint impressa; item conciones, epistolae, diaria, autobiographiae, quidquid denique vel ipse per se, vel aliena manu Servus Dei exaraverit.

CAN. 574.

§ 1. Ordinarius non solum ad instantiam Postulatoris, sed etiam ex officio scripta Servi Dei diligenter perquirat.

§ 2. Quando scripta in aliena dioecesi reperiuntur, iudex rogabit Ordinarium illius dioecesis, ut ea ipse perquirat ad normam iuris et ad se una cum actis transmittat.

CAN. 575.

§ 1. Si qui ex possessoribus authographa retinere cupiant, horum apographum authenticum ipse notarius faciendum curet ad Sacram Congregationem transmittendum.

2. Quod attinet scripta in bibliotheca aut tabulario asservata stetur praescripto can. 562.

CAN. 576.

Notarius diligenter describat tum scriptorum numerum et qualitatem, tum acta omnia perquisitionis ipsorum; quae acta insuper debent ab Ordinario vel ab eius delegato et Promotore fidei subscribi ac Ordinarii sigillo muniri.

CAN. 577.

§ 1. Postulator iusiurandum coram Ordinario emittat de scriptorum perquisitione a se diligenter facienda, et postea de eadem diligenter peracta.

§ 2. Si agatur de Serva Dei quae ad aliquam religionem pertinuerit, suprema religionis moderatrix vel Abbatissa monasterii iusiurandum pariter praestet se diligentem scriptorum perquisitionem peregissee, omnia quae possidebat Servae Dei scripta tradidisse neque ipsi constare aliquam ex sibi subditis aliisve personis eiusdem Servae Dei scripta adhuc retinere.

CAN. 578.

Si agatur de causa alicuius martyris, perquisitio scriptorum fieri etiam potest post signatam commissionem introductionis causae apud Sacram Congregationem.

Art. III. - *De processu informativo.*

CAN. 579.

§ 1. Processus informativus per Ordinarios inchoari nequit, nisi decem anni a morte Servi Dei defluxerint; quod tamen non impedit quominus recipi possint *ne pereant* attestations eorum qui morbo vel senectute laborant.

§ 2. Si inchoatus non fuerit infra quinquaginta annos a morte Servi Dei, ut ad ulteriora procedi possit, probari praeterea debet nullam in casu fraudem vel dolum aut culpabilem negligentiam adfuisse.

CAN. 580.

§ 1. In testium excussione super fama sanctitatis, martyrii et miraculorum servantur praescripta can. 546-547.

§ 2. Non est necesse ut constet in specie de virtutibus, martyrio, miraculis, sed sufficit ut probetur fama in genere, spontanea, non arte aut diligentia humana procurata, orta ab honestis et gravibus personis, continua, in dies aucta et vicens in praesenti apud maiorem partem populi.

§ 3. Testes non debent interrogari super articulis antea confectis, sed unica quaestio generalis eisdem proponenda est, quid nempe de vita, virtutibus, miraculis aut martyrio Servi Dei ad eorum notiam pervenerit et quomodo haec noverint et an sciant de eisdem esse publicam famam.

CAN. 581.

Absolvi nequit processus informativus, nisi prius Promotor fidei omnes ad se remissas litteras, de quibus in can. 552, examinaverit eique constiterit examinatos fuisse omnes de quibus in can. 550-551.

CAN. 582.

Tribunal cum iudicaverit probationes omnes sive per testium examen sive per documentorum exhibitionem fuisse collectas et scripta omnia Servi Dei, quae haberi poterant, in actis esse, audito Promotore fidei, moneat postulatorem ut, si alia habeat, offerat praestito certo temporis spatio, quo elapso, processui finis imponitur.

CAN. 583.

Iubente iudice et non contradicente Promotore fidei, notarius publicet processum; qui scribae a tribunali deputato transcribendus tradatur.

CAN. 584.

Exemplar processus, seu, ut aiunt, *transumptum*, sicut acta archetypa, manu transcribantur.

CAN. 585.

Absolute transumpto, fiat eius collatio cum archetypo a notario et ab eius adiuncto, praesentibus uno ex iudicibus et Promotore fidei; qua collatione expleta, ad authenticitatem transumpti probandam tum notarius tum iudex et Promotor fidei subscriptione sua et sigillo transumptum comuniant.

CAN. 586.

§ 1. Absoluta collatione, archetypum clauditur et sigillis munitur in archivo curiae diligenter asservandum et numquam aperiendum sine venia Sedis Apostolicae.

§ 2. Transumptum vero clauditur et obsignatur sigillo Ordinarii atque de hoc notarius instrumentum in duplici exemplari conficiat, alterum Romam transmittendum, alterum in archivo Curiae asservandum.

Art. IV. - *De transmissione processus de non cultu, scriptorum Servi Dei et processus informativi ad Sacram Congregationem.*

CAN. 587.

§ 1. Ordinarius expletum processum de non cultu statim transmittat ad Sacram Congregationem.

§ 2. Idem faciat statim ac expleverit perquisitionem scriptorum, quae Romam mitti debent una cum *processiculo diligentiarum*, idest cum iuridica relatione diligentiarum quibus in perquirendis scriptis usus est.

CAN. 588.

Si post perquisitionem scriptorum Servi Dei alia in decursu causae reperiantur, ea statim per postulatorem ad Sacram Congregationem transmittenda sunt, nec ad ulteriora procedi potest, nisi prius revisa et probata fuerint.

CAN. 589.

§ 1. Transumptum processus Ordinarius postulatori tradat ad Sacram Congregationem transmittendum.

§ 2. Una cum transumpto mittat quoque litteras tum iudicum ad Sacram Congregationem tum Promotoris fidei ad

Promotorem fidei generalem, ut Sacra Congregatio certior fiat cum de fide testibus praestanda tum de omnibus actis legitime absolutis.

§ 3. Transmittat quoque Ordinarius descriptionem formae sigilli, quo transumptum obsignavit seu eiusdem sigilli exemplar.

CAPUT II.

De processibus apostolicis.

Art. I. - *De causae introductione apud Sacram Congregationem.*

CAN. 590.

Litterae postulatariae quibus personae insigniores in dignitate sive ecclesiastica sive civili constitutae vel personae morales expostulant a Summo Pontifice ut causae beatificationis alicuius Servi Dei manus apponatur, utiliter exhibentur, dummodo sponte et ex propria scientia datae sint.

CAN. 591.

Processus informativus ab Ordinario confectus et Romam transmissus, postquam sigillorum integritas recognita fuerit a Protonotario Sacrae Congregationis, si nil obstat, accedente Romani Pontificis speciali decreto, aperiatur coram Cardinali Praefecto Sacrae Congregationis qui eum cancellario transcribendum committet.

CAN. 592.

Cardinalis Praefectus curet ut per traductorem probatum versio in Urbe fiat, quae postea revisoris recognitioni subiicietur.

CAN. 593.

Transumptum processus ab Ordinario missum in tabulario Sacrae Congregationis asservetur; eiusque exemplar a cancellario ad iuris praescriptum recognitum postulatori tradatur.

CAN. 594.

§ 1. Patronus et procurator transumpti vel, si plura sint, omnium transumptorum summarium conficiant.

§ 2. Summario adq̃i debet fides Assessoris Sacrae Congregationis testantis summarium ipsum concordare cum actis Sacrae Congregationis exhibitis.

CAN. 595.

§ 1. Officialis Sacrae Congregationis a Secretario deputatus conscribat informationem, summario pro causae introductione inserendam, quae breviter et perspicue Servi Dei vitam exhibeat.

§ 2. Ad hanc informationem conscribendam adhibeat non modo documenta in summario relata, sed etiam alia, si qua sint, opportune consulenda.

CAN. 596.

§ 1. Antequam ulterius progrediatur, a Patribus Cardinalibus in comitiis ordinariis discutiendum est dubium num confirmanda sit sententia de non cultu ab Ordinario prolata.

§ 2. Si sententia Patrum Cardinalium cultum praestitum fuisse edixerit, eorundem Patrum arbitrio, omnibus circumstantiis attentis, causa vel omnino reponatur, vel saltem suspendatur quousque omnia signa vetiti cultus remota fuerint, et haec obedientia ad certum tempus, ab ipsis Patribus statuendum, fuerit praestita.

CAN. 597.

Si interim scripta Servi Dei Romam transmissa fuerint, sunt illa quidem examini subiicienda; sed Sacra Congregatio debet opportune investigare utrum, praeter exhibita, alia quoque Servi Dei scripta sive a privatis custodita sive in publicis archivis consignata extent.

CAN. 598.

§ 1. Revisores scriptorum in singulis causis secreto deputentur, maiori suffragiorum numero, a Cardinali Praefecto, Secretario et Promotore generali fidei.

§ 2. Ad hoc munus eligantur sacerdotes qui laurea saltem in theologia vel, si religiosi fuerint, aequivalenti titulo sint insigniti.

CAN. 599.

§ 1. Scripta Servi Dei tradantur a Secretario revisoribus deputatis ita ut singulorum scriptorum examen fiat a duobus revisoribus, quorum alter alteri sit ignotus.

§ 2. Nil obstat, si scriptorum Servi Dei numerus ingens sit, quominus ea in plures partes dividantur, quarum unaquaeque distinctis revisoribus tradatur.

CAN. 600.

§ 1. Iudicium revisorum debet referre num in scriptis aliquid habeatur quod fidei ac bonis moribus adversetur et docere generali quadam ratione quaenam indoles, quinam virtutum habitus vel defectus ex scriptis coniciantur propria fuisse Servi Dei.

§ 2. Hoc iudicium revisores scripto proferant, argumentis et rationibus suffultum.

CAN. 601.

Quando iudicia revisorum discrepant, deputetur ad normam can. 598 tertius revisor, qui munus suum eodem modo expleat.

CAN. 602.

Promotor generalis obiectiones ex scriptis Servi Dei ac revisorum iudicio desumptas, si quas habeat, Patribus Cardinalibus discutiendas proponat.

CAN. 603.

Si quid in scriptis Servi Dei fidei non omnino consonum contineri certo fuerit demonstratum aut aliquid habeatur quod in praesenti fidelium offensionem esse possit, Romanus Pontifex, audito Patrum Cardinalium voto et perpensis omnibus casus circumstantiis, iudicabit num ad ulteriora procedi possit.

CAN. 604.

Favorabile iudicium non secumfert scriptorum approbationem, neque impedit quominus Promotor fidei et consultores possint aut debeant in discussione virtutum obiectiones ex scriptis Servi Dei desumptas proponere.

CAN. 605.

Revisorum iudicium adiiciatur summario super fama sanctitatis aut martyrii ut consultoribus suffragium circa virtutes Servi Dei ferentibus adiumento sit.

CAN. 606.

Post scriptorum examen, si decretum fuerit ad ulteriora procedi posse, Promotor fidei obiectiones suas exaret contra causae introductionem, quibus respondeat patronus causae.

CAN. 607.

Obiectiones et responsiones non ad modum academicae disquisitionis, sed breviter et perspicue, scholastica fere methodo, exarentur.

CAN. 608.

Quae olim dicebantur *informationes orales* ad eos qui suffragium ferre debent, tam in isto processu quam in ceteris secuturis prohibentur.

CAN. 609.

§ 1. Iudicium circa valorem processus informativi ab Ordinario instructi, circa famam sanctitatis vel martyrii et circa absentiam cuiuscumque obstaculi peremptorii proferitur a Patribus Cardinalibus in comitiis ordinariis, Secretario referente ac proponente dubium : *an signanda sit commissio introductionis causae in casu et ad effectum de quo agitur.*

§ 2. Hoc iudicium irritum est non solum si Promotor fidei citatus non fuerit, sed etiam si tres ad minus consultores suffragium scripto non tulerint.

CAN. 610.

§ 1. Si Patrum Cardinalium iudicium fuerit favorabile, proponatur Sanctissimo ut signet, si placeat, *commissionem introductionis causae.*

§ 2. Si SS^{mus} commissionem signaverit, Secretarius de super decretum conficiat et publici iuris faciat.

CAN. 611.

§ 1. Edito decreto introductionis causae, Ordinarii nihil ultra circa eam agere possunt sine expressa facultate Sacrae Congregationis.

§ 2. Servum Dei, cuius causa introducta tantum est, *venerabilis* titulo decorare prohibitum est; et caveant postulatōres ne occasione introductionis causae quidquam fiat in honorem Servi Dei, quod publicum cultum redoleat.

Art. II. - *De litteris remissorialibus.
et de processu apostolico instruendo.*

CAN. 612.

§ 1. Signata commissione introductionis causae, expediantur a Cardinali Praefecto litterae remissoriales, uti vocant, ad instruendum processum apostolicum non super fama tantum sanctitatis, miraculorum aut martyrii, sed super virtutibus et miraculis in specie vel super martyrio eiusdemque causa.

§ 2. Si tamen a die signatae commissionis plures quam triginta anni effluxerint et Promotori generali fidei videatur necessarium de continuatione famae iterum inquirere, iudices delegati hanc quoque inquisitionem perficere iubeantur.

CAN 613.

§ 1. Litterae remissoriales dirigantur ad quinque saltem iudices, in ecclesiastica dignitate, si fieri potest, constitutos, quorum unus praesidis munus obibit.

§ 2. Iudices et, inter ipsos, praesidem ipsemet Cardinalis Praefectus, probante SSmo, designet; sed expedit ut saltem praeses non sit idem ille qui praefuit in informativo processu.

§ 3. Si agatur de processu super miraculis, nominetur praeterea peritus, qui sessionibus tribunalis adsit.

CAN. 614.

Litteris remissorialibus addantur peculiares litterae Promotoris generalis fidei, quibus duos sub-promotores designet qui eius nomine processui adsint.

CAN. 615.

Iudices delegati, antequam muneri obeundo initium dent, Ordinario ostendant litteras delegationis; qui debet eisdem praestare auxilium auctoritatis suae.

CAN. 616.

Quamvis omnes, quibus remissoriales litterae directae sunt, adesse possint singulis processus apostolici sessionibus, ad validitatem tamen sufficit ut adsint praeses cum duobus iudicibus vel, ipso annuente et absente, tres alii iudices, necnon semper unus ex sub-promotoribus fidei, notarius vel adiunctus.

CAN. 617.

§ 1. Litterae remissoriales tradantur causae postulanti qui eas ad delegatum praesidem tribunalis transmittendas curet.

§ 2. Una simul mittantur ad aliquem ex sub-promotoribus clausa et nonnisi in actu examinis aperienda interrogatoria, super quibus qui inducentur testes, erunt interrogandi.

CAN. 618.

§ 1. Interrogatoria conficiantur a Promotore generali fidei super informatione ab officiali conscripta ad normam can. 595, super attestationibus receptis in processu informativo ad normam can. 580, necnon super extraiudicia-

libus informationibus, quas ipse desumendas existimaverit, adhibita quoque opera periti, si de miraculis agatur.

§ 2. Haec interrogatoria a speciali Congressu probari debent, qui, si opportunum iudicaverit, potest quoque praecipere ut posteriores informationes comparentur.

§ 3. Congressus constabit Secretario, Promotore fidei et tribus consultoribus de quibus in can. 609, § 2.

CAN. 619.

§ 1. Receptis litteris remissorialibus, praeses tribunalis curet quantocius tribunal convocare et numquam hanc convocationem differat ultra trimestre, nisi iustum intercedat impedimentum, de quo tamen intra idem tempus Sacram Congregationem monere ne omittat.

§ 2. Tribunal in ipsa prima sessione eligat notarium, eius adiunctum, peritum, si casus ferat, et cursorem, ac de eiusmodi electione fidem faciat notarius Curiae.

CAN. 620.

Processus infra biennium computandum a die aperitionis litterarum, absolvendus est; quo tempore elapso, cum processus continuari nequeat sine venia Apostolicae Sedis, Sacra Congregatio moneatur de impedimentis ob quae apostolicum mandatum non fuerit ad exitum perductum.

CAN. 621.

§ 1. Antequam absolvatur processus apostolicus super virtutibus in specie, fit a tribunali recognitio iuridica exuviarum Servi Dei.

§ 2. Pro hac recognitione citentur saltem duo testes necnon duo periti.

CAN. 622.

Testium erit testimonium sive ex propria scientia sive ex fama ferre quod corpus Servi Dei ibi fuerit terrae mandatum tali die et anno quodque ex eo tempore vel a postrema recognitione, quae forte facta fuerit (de qua in processu constare debet) eius sepulcrum manserit intactum; peritorum vero erit reliquias recognoscere et per singulas partes describere.

CAN. 623.

Ante sepulcri aperitionem iudices, sub poena excommunicationis latae sententiae, prohibeant ne quid ex reliquiis Servi Dei adstantes auferant neque eis quidquam inferant.

CAN. 624.

§ 3. Si res, iudicio tribunalis, ita exigant, rogatu postulatoris, recognitione exuviarum facta, poterit arca aut vestis Servi Dei coram iudicibus immutari, dummodo tamen in novis vestibus servetur antiqua forma et color.

§ 2. His peractis, reliquiae in arca iterum condantur una cum brevi relatione peractae recognitionis et arca, sigillis iudicum munita, humo mandetur.

CAN. 625.

§ 1. In transcriptione, collatione et Romam transmissione exemplaris actorum originalium servantur quae supra can. 584-589 pro informativo processu praescripta sunt.

§ 2. Exhibitio, aperitio et transcriptio processus apud Sacram Congregationem fiat ad normam can. 591, 592.

Art. III. - *De iudicio super validitate processus apostolici.*

CAN. 626.

Processu apostolico ad Sacram Congregationem remisso, in primis de eiusdem processus validitate constare debet.

CAN. 627.

Hinc ante disceptationem parabitur a causae patrono positio, quae constet:

1.° Informatione qua, productis documentis ad rem necessariis in processu contentis, omnia in eo ad normam iuris peracta fuisse demonstretur;

2.° Animadversionibus Promotoris generalis fidei contra validitatem, cum responsionibus patroni, utrisque ad normam can. 607 exaratis.

CAN. 628.

§ 1. Pro diiudicanda validitate processus habebitur congregatio, praesentibus Cardinali Sacrae Congregationis Praefecto, et aliis duobus eiusdem Sacrae Congregationis Cardinalibus ab ipso Romano Pontifice electis, necnon Secretario, Promotore fidei generali, assessore, et tribus consultoribus a Secretario designatis.

§ 2. In congregatione, referente Secretario, consultores suum votum proferunt; et Promotor fidei obiectiones, si quas habet, proponit.

§ 3. His omnibus discussis, Patres Cardinales iudicium ferant; quod si fuerit favorabile et a Summo Pontifice confirmatum, decretum de processus validitate fiat.

Art. IV. - *De iudicio super heroicitate virtutum;
in specie vel super martyrio eiusque causa.*

CAN. 629.

Tribus congregationibus disceptatur de Servi Dei virtutum heroicitate vel de eius martyrio eiusque causa; scilicet in antepreparatoria, preparatoria et generali.

CAN. 630.

§ 1. Praelati officiales et consultores in qualibet congregatione suffragia scripto proferunt;

§ 2. Postquam omnes praelati et consultores suffragium suum protulerint tum in congregatione antepreparatoria tum in preparatoria singuli poterunt iterum interrogari utrum in suffragio iam lato persistent, necne;

§ 3. Conclusiones singulorum suffragiorum describantur in folio a Secretario et secrete servantur; ipsa vero scripta suffragia Promotori fidei tradantur.

CAN. 631.

In causis confessorum discuti debet dubium: *an constet de virtutibus theologalibus Fide, Spe, Charitate tum in Deum tum in proximum, necnon de cardinalibus Prudentia, Iustitia, Temperantia, Fortitudine, earumque adnexis in gradu heroico in casu et ad effectum de quo agitur*; in causis vero martyrum: *an constet de martyrio eiusque causa in casu et ad effectum de quo agitur.*

CAN. 632.

Congregatio antepreparatoria habebitur coram Cardinali Praefecto una cum praelatis officialibus et consultoribus.

CAN. 633.

Pro congregatione antepreparatoria parabitur positio quae constet :

1.° Informationibus de quibus in can. 595, 627.

2.° Ipso processu originali, iis tantum exceptis attestationibus et documentis, quae iudicio Congressus de quo in can. 618, § 3, inutiliter producerentur.

3.° Patroni scriptura, qua ex dictis in summario vita et heroicitas virtutum Servi Dei, vel martyrium eiusque causa paucis illustrentur, omnino et diligentissime distinctis iis, quae tamquam argumenta ad probationem afferuntur et iis quae adducuntur potius tamquam adminiculum et auxilium probationis.

4.° Animadversionibus Promotoris fidei, trium consultorum qui eas ex ipso originali processu desumpserint, et responsionibus patroni;

5.° Votis quae a consultoribus pro introductione causae et a revisoribus super scriptis Servi Dei conscripta sunt.

CAN. 634.

Ne fiat gradus a congregatione antepreparatoria ad praeparatoriam quando duae ex tribus partibus suffragantium negativum protulerint suffragium, nisi, re a Secretario ad Romanum Pontificem delata, is aliter faciendum duxerit.

CAN. 635.

Congregatio praeparatoria habebitur ab omnibus Patribus Cardinalibus Sacrae Congregationis, assistentibus Prae-
latis officialibus et Consultoribus.

CAN. 636.

§ 1. Positio pro congregatione praeparatoria confletur:

1.º Difficultatibus Promotoris fidei;

2.º Difficultatibus quae a consultoribus in suis suffragiis propositae fuerint, si Promotori non spernendae videantur;

3.º Responsionibus patroni;

4.º Documentis noviter repertis sive pro causa sive contra causam, cum summariis additionalibus sive ad impugnationem sive ad defensionem.

§ 2. Congregatio praeparatoria cogi debet intra biennium ab antepaeparatoria.

CAN. 637.

§ 1. In congregatione praeparatoria Patres Cardinales, auditis consultoribus, suam circa vim probationum allatarum proferunt sententiam Romano Pontificii subiiciendam.

§ 2. Secretario et Protomori etiam irrequisitis licebit semper interloqui quo magis et quaestio fiat perspicua et facta illustrentur.

CAN. 638.

Post discussionem et votum Patrum Cardinalium res Summo Pontifici deferatur a Secretario qui SS^mum certiorrem faciat non solum de finali exitu discussionis, sed etiam de praecipuis rationibus quae hinc inde allatae sunt.

CAN. 639.

Congregatio generalis habebitur coram SS^mo, assistentibus Patribus Cardinalibus Sacrae Congregationis, Praeclatis Officialibus et Consultoribus.

CAN. 640.

Pro congregatione generali paratur novissima positio ad normam can. 636, qui adiicienda est brevis relatio ex officio confecta eorum omnium quae in causa eousque acta sunt.

CAN. 641.

In congregatione generali iudicium an constet de heroicitate virtutum Servi Dei vel de martyrio eiusque causa, ipsi Summo Pontifici reservatur; Patres autem Cardinales votum tantum consultivum proferunt.

CAN. 642.

§ 1. Mandante SSmo, exaretur a Secretario Sacrae Congregationis decretum, quo, nomine Summi Pontificis, authentice declaretur Servi Dei virtutes omnes in gradu heroico vel martyrium bene esse probata: quod decretum publicabitur tempore et modo a SSmo praescribendis.

§ 2. Publicato hoc decreto, Servus Dei nuncupari potest *venerabilis*; qui tamen titulus nullam publici cultus permissionem importat.

Art. V. - *De iudicio super Servi Dei miraculis in specie.*

CAN. 643.

§ 1. Praeter virtutum heroicitem aut martyrium pro beatificatione Servi Dei requiruntur miracula ad eius intercessionem patrata.

§ 2. Solum, si de martyre agatur et evidenter constet de martyrio et causa martyrii tum materialiter tum formaliter spectati, sed deficient miracula, Sacrae Congregationis erit decidere an signa in casu sufficiant et, iis deficientibus, an supplicandum sit SSmo pro dispensatione a signis in casu.

CAN. 644.

Ad beatificationem Servorum Dei requiruntur duo tantum miracula, si testes oculati in utroque processu tum informativo tum apostolico probationem virtutum confecerint; tria si in processu tantum informativo; quatuor, si in utroque processu de virtutibus constiterit per solos testes traditionis et per documenta.

CAN. 645.

§ 1. Ad probationem miraculorum duo periti inducendi sunt.

§ 2. Quum saepissime in discussione miraculorum agatur de sanatione ab aliquo morbo diiudicanda, periti esse debent in re medica vel chirurgica celebriores, imo, quum fieri potest, ii sint, qui in morbis de quibus in proposito miraculo agitur, dignoscendis et curandis singulari peritia sint praediti.

CAN. 646.

Vota peritorum, breviter sed dilucide rationibusque expositis, haec duo contineant, scilicet: 1.º Utrum factum de quo agitur, revera evenierit, et si de sanatione agatur, utrum is qui eam consecutus dicitur, in praesens vere sanus haberi debeat; 2.º Utrum factum, tamquam miraculum propositum, per naturae leges explicari possit, necne.

CAN. 647.

Peritorum vota discutienda sunt ab eisdem peritis qui ea conscripserunt, una cum aliis quos Congressus de quo in can. 618 § 3 inducendos existimaverit, praesidente Secretario Sacrae Congregationis.

CAN. 648.

Miracula discutienda sunt in tribus congregationibus eodem plane modo quo supra pro virtutum heroicitate statutum est; discussioni vero in una eademque congregatione, excepta generali coram SSmo, numquam plura quam duo miracula subiiciantur.

CAN. 649.

Positio pro congregatione antepreparatoria constare debet:

- 1.° Duobus votis quae circa unumquodque miraculum pro veritate a peritis conscripta fuerint.
- 2.° Relatione discussionis de qua in can. 647.
- 3.° Obiectionibus Promotoris fidei;
- 4.° Responsionibus patroni.

CAN. 650.

§ 1. Pro congregatione preparatoria positio confletur quemadmodum in can. 636 statutum est, addito voto duorum peritorum aut unius periti in casu de quo in § 2.

§ 2. Si tamen periti qui ad exprimendum suum iudicium in congregatione antepreparatoria designati sunt, concordēs fuerint in admittendo miraculo, pro congregatione preparatoria unus tantum peritus ad iudicium suum proferendum erit designandus, qui tamen a duobus prioribus distinctus esse debet.

§ 3. Patribus Cardinalibus eiusdem Sacrae Congregationis semper ius esto plures quam praescripti sunt, peritos designare, si hoc necessarium in casu iudicaverint.

§ 4. Tum postulator causae tum patroni etiam per modum responsionis suffragia peritorum *ad opportunitatem*, ut aiunt, conscripta afferre prohibentur et si afferantur semper erunt reiicienda.

CAN. 651.

Pro congregatione generali servantur praescripta can. 640, 641.

CAN. 652.

§ 1. Post decretum approbationis miraculorum nova fieri debet coram Summo Pontifice disceptatio super dubio: *An tuto procedi possit ad beatificationem Servi Dei.*

§ 2. De hac, auditâ consultorum et Patrum Cardinalium sententiâ Pontifex decernit, qui, cum voluerit, decretum super hoc conficiendum et promulgandum iubebit.

TITULUS IV.

**De processu beatificationis Servorum Dei
per viam cultus seu casus excepti.**

CAN. 653.

§ 1. Pro Servis Dei, qui post Alexandrum III et ante Urbanum VIII cultum ex tolerantia habuerunt, peti potest positiva approbatio Romani Pontificis.

§ 2. Ad hoc autem requiritur processus ad normam canonum qui sequuntur.

CAN. 654.

Odirnarius competens ad hunc processum instruendum est Ordinarius loci ubi cultus praestatur vel documenta cultus reperiuntur.

CAN. 655.

Ad preces postulantis Ordinarius debet:

1.° Scripta Servi Dei perquirere;

2.° Processum instruere super fama sanctitatis vitae, virtutum vel martyrii et miraculorum, quo respondeatur

quaestionibus: *an in loco sit constans et communis fama et persuasio de sancta Servi Dei in terris conversatione vel de eius martyrio et martyrii causa necnon de miraculis ad eius intercessionem patratis; an ibidem de praesenti vigeat ipsius Servi Dei cultus et quibus obsequiis Servus Dei honoretur.*

CAN. 656.

His omnibus ad Sacram Congregationem transmissis ad normam can. 587-589, dubium: *An signanda sit commissio introductionis* in congregatione ordinaria discuti non debet, nisi auditum antea fuerit votum trium consultorum in scriptis dandum, quorum sententiam Secretarius in ipsa congregatione ordinaria referat.

CAN. 657.

Signata commissione, expédiantur litterae remissoriales ad viros ab ipsa Sacra Congregatione designatos, ut ad tramitem iuris processus apostolicus instruatur super casu excepto et sententia a iudice delegato feratur.

CAN. 658.

Ex processu probari debet tum cultus initium tum iugis eius continuatio usque ad sententiam delegati iudicis.

CAN. 659.

Processu ad Sacram Congregationem transmisso et aperto comparataque a causae patrono positione cum animadversionibus Promotoris fidei et responsionibus ipsius patroni, in ordinaria congregatione proponatur dubium: *An confirmanda sit sententia iudicis delegati vel an ita constet de casu excepto ut ad ulteriora procedi possit.*

CAN. 660.

§ 1. Confirmatio sententiae iudicis delegati ex parte Romani Pontificis eam solam vim habet, ut probet factum immemorabilis cultus Servo Dei praestiti et usque ad sententiam perseverantis.

§ 2. Hinc cultus Servi Dei ratione illius sententiae dici nequit confirmatus sed manere dicendus est in statu quo erat ante sententiae confirmationem.

CAN. 661.

Si sententia super casu excepto favorabilis fuerit et a Summo Pontifice approbata, expédiantur litterae remissoriales ad conficiendum processum super virtutibus vel super martyrio eiusque causa secundum diversitatem causarum; et serventur praescripta can. 612-652.

CAN. 662.

Edito decreto de facto cultus immemorabilis et de herocitate virtutum vel de martyrio, Servus Dei habendus est aequipollenter beatificatus, si eiusdem cultus confirmatio per decretum Romani Pontificis accesserit.

CAN. 663.

Servis Dei aequipollenter beatificatis iidem concedi possunt actus publici cultus, quibus honorari consueverunt formaliter beatificati.

TITULUS V.

De Beatorum canonizatione.

CAN. 664.

Nemo potest alicuius canonizationem petere aut in eius honorem certos actus cultus a Sacra Congregatione impetrare nisi prius constiterit Servum Dei de quo agitur, inter beatos vel formaliter vel aequipollenter relatum esse.

CAN. 665.

§ 1. Ut Sacrae Congregationi de formali aut aequipollenti beatificatione in casu constet, authenticum documentum exhibendum est.

§ 2. Si documentum huiusmodi non habeatur, legitimus processus est instituendus ad probandum factum positivae permissionis cultus ex parte Romani Pontificis.

§ 3. Processus terminari debet sententia in Congregatione ordinaria lata et a Romano Pontifice approbata.

CAN. 666.

§ 1. Ad canonizationem Beatorum qui formaliter beatificati sunt, requiritur approbatio duorum miraculorum, quae supervenerint post formalem beatificationem.

§ 2. Ad canonizationem vero Beatorum, qui aequipollenter fuerunt beatificati, requiritur approbatio trium miraculorum, quae post aequipollentem beatificationem patrata sunt.

CAN. 667.

§ 1. Quum aliquod miraculum ad intercessionem alicuius Beati patratum dicitur, Sacra Congregatio ad instantiam postulantis decretum edit, si id SS^mo placuerit, de

reassumenda causa et de novis processibus instruendis iuxta normas in superioribus canonibus traditas.

§ 2. Probata validitate processuum, discussio de novis miraculis regitur iisdem legibus quae superius statutae sunt can. 643-650.

CAN. 668.

Post haec omnia, Romanus Pontifex, auditis votis Patrum Cardinalium et consultorum, si et quando opportunum iudicaverit, decretum fert, quo decernit tuto procedi posse ad solemnem Beati canonizationem.

CAN. 669.

Solemnis Beatorum canonizatio, postquam in Consistorio decreta fuerit, fit servatis ritibus et solemnitatibus in Romana Curia receptis.

PARS TERTIA
DE PROCESSIBUS ADMINISTRATIVIS

TITULUS I.

De processibus administrativis in genere.

CAPUT I.

*Quae negotia sint ordinis iudicarii
quae administrativi.*

CAN. 670.

§ 1. Sunt ordinis iudicarii negotia in quibus in controversiam revocatur ius certae personae physicae vel moralis, tum etiam causae in quibus agitur de poena infligenda; cetera negotia pertinent ad ordinem administrativum.

2. Haec regula sequentes patitur exceptiones:

1.º Decernitur via administrativa amotio parochi ob causas de quibus in can. 691 eiusque translatio de una in aliam paroeciam, privatio beneficii officii amovibilis, unio, divisio, dismembratio paroeciarum vel quasi-paroeciarum, translatio sedis paroecialis.

2.º Poenitentia, remedium poenale et excommunicatio, suspensio, interdictum ferendae sententiae infligi possunt etiam per modum praecepti extra iudicium.

3.º Poena latae sententiae et suspensio ex informata, uti vocant, conscientia in iudicio irrogari nequeunt.

4.° De privatione paroeciae vel alius beneficii ob non servatam residentiae legem et de privatione paroeciae ob turpes mores agi potest, prudenti Superioris arbitrio, tum via administrativa, tum via iudiciaria.

CAN. 671.

Controversiae ordinis iudicarii possunt utraque parte consentiente et annuente Superiore, dirimi via administrativa, dummodo tamen negotium tale sit in quo partes valeant transigere aut in arbitros compromittere ad normam can. 8.

CAN. 672.

§ 1. Quaestione semel instituta administrativo tramite et a partibus admissa aut saltem non recusato hoc agendi modo, eoque magis deliberata re atque ad decisionem deducta, cessat ius de eadem re actionem stricte iudicalem instituendi.

§ 2. Licebit tamen Superiori qui controversiam vel causam administrativo modo videndam suscepit, eam ex quovis stadio, ad viam iudicariam sive ex officio sive ad instantiam utriusque partis remittere.

CAN. 673.

§ 1. Si quaestio sit inter partes utrum causa administrativa via an iudiciaria tractari debeat, eam, interlocutoria sententia rationes decidendi afferente Ordinarius resolvet.

§ 2. Si Ordinarius decreverit causam per iudicium esse dirimendam, contra hanc decisionem non datur remedium; si administrativa via, pars quae se gravatam existimaverit, recursum in suspensivo habet ad iudicem secundae instantiae, cuius sententiae standum erit.

CAPUT II.

*Normae generales servandae in processibus
administrativis.*

CAN. 674.

In canonibus huius Tertiae Partis nomine *Ordinarii* non venit Vicarius Generalis, nisi mandato speciali ad negotium de quo agitur, munitus sit; et nomine *parochi* intelliguntur omnes qui quovis titulo paroeciam, ut proprii eiusdem rectores, obtinent, sive nuncupentur *vicarii perpetui* sive *deservants* sive quolibet alio nomine designentur, non autem qui paroeciam regunt qua oeconomi temporales vel vicarii ad tempus ob infirmitatem parochi, vel vacationem beneficii vel ob aliam similem causam.

CAN. 675.

In controversiis administrativis de quibus infra, excluditur advocatorum ministerium; quod si pars sit legitime impedita, quominus ipsa per se agat, potest clericum sibi benevisum et Ordinario probatum procuratorem suum constituere.

CAN. 676.

§ 1. Quoties in eisdem administrativis controversiis monitiones praescribuntur, hae fieri debent vel oretenus coram cancellario aliove officiali Curiae aut duobus testibus, vel per epistolam ad normam can. 194.

§ 2. Peractae monitionis eiusque tenoris documentum authenticum in actis servetur.

§ 3. Clericus impediens quominus monitio ad se perveniat, habebitur pro monito.

CAN. 677.

§ 1. Non quilibet examinatores vel parochi ad consultoris munus ab Ordinario in administrativo processu assumendi erunt, sed duo qui ratione electionis sint seniores et in pari electionis causa ratione sacerdotii, vel, hac deficiente, aetate sint provectiores.

§ 2. Si quis eorum ob causam in iure recognitam suspectus sit, potest ab Ordinario, antequam rem tractandam suscipiat, excludi; ob eandemque causam potest clericus contra ipsum excipere, cum primum in ius vocetur facta Ordinario potestate huiusmodi exceptionem admitendi si iusta videbitur.

§ 3. Alterutro vel utroque ex duobus prioribus examinatribus vel consultoribus impedito vel excluso, tertius vel quartus eodem ordine asciscatur.

CAN. 678.

§ 1. Suffragia examinatorum, consultorum aliorumve qui cum Ordinario in administrativo decreto partem habent, debent esse secreta; secus irritum erit quidquid actum sit.

§ 2. Acta cuiuscumque sessionis scripto consignentur ab eo qui notarii munere fungitur, et subscribantur ab omnibus.

CAN. 679.

§ 1. Examinatores et consultores debent sub gravi, interposito iureiurando, servare secretum circa omnia quae ratione sui muneris noverint ac praesertim circa documenta occulta, disceptationes in consilio habitas, suffragiorum numerum ac rationes.

§ 2. Si huic praescripto minime paruerint, non solum a munere examinatoris et consultoris amovendi erunt, sed alia etiam condigna poena ab Ordinario, servatis servandis, plecti poterunt; ac praeterea damna, si qua inde sequuta fuerint, sarcire tenebuntur.

CAN. 680.

Sicuti in iudiciario ita in administrativo processu periti et testes, nisi iurati, non adhibeantur.

CAN. 681.

§ 1. Quum testes sive ex officio arcessiti sive a parte inducti examini subiiciuntur, ea dumtaxat solemnia serventur quae necessaria sint ad veritatem detegendam, quolibet iudiciali apparatu ac reprobationibus testium exclusis.

§ 2. Eadem regula servetur in interrogationibus partibus faciendis, si locum habeant.

CAN. 682.

§1. Ab administrativo decreto intra decem dies a denunciatione partibus facta datur recursus in devolutivo tantum ad Sedem Apostolicam, salvo praescripto can. 690 et can. 708; sed si quis ex eodem decreto peculiare ius suum violatum putet, poterit ad eum Superiorem rem deferre iudiciario ordine definiendam; qui de eadem re ut iudex appellationis cognosceret si iudiciaria ratione tractari coepta esset.

§ 2. Ad Sedem Apostolicam, posito recursu, omnia acta processus transmittenda sunt ad normam can. 405.

§ 3. Pendente recursu, Ordinarius paroeciam vel beneficium aut officium quo clericus administrativo decreto privatus sit, alteri ne conferat.

TITULUS II.

De processibus administrativis in specie.

CAN. 683.

In negotiis ordinis administrativi expediendis quae regimen suae dioecesis vel sui territorii respiciunt, Ordinarius servare debet sacrorum statuta canonum absque ulla personarum acceptione, sed, salvo praescripto canonum, 691-746 non tenetur sequi certum procedendi modum.

CAPUT I.

De processu administrativo in controversiis ordinis iudiciarii.

CAN. 684.

§ 1. Si causa ordinis iudiciarii administrativo tramite ex partium consensu sit dirimenda ad normam can. 679, pars recurrens intentionem vel querelam suam scriptis cum omnibus facti adiunctis et iuris rationibus quibus ipsa fulcitur, exponat Ordinario.

§ 2. Ordinarius sacerdotem idoneum ad controversiam dirimendam deleet.

CAN. 685.

Si pars delegatum sacerdotem suspectum habeat, Ordinarii est rem definire; et ab eius decreto quo suspicionis exceptionem reiiciat, non datur recursus.

CAN. 686.

Ordinarius intentionem vel querelam recurrentis cum omnibus facti adiunctis et iuris rationibus quam primum communicet cum altera parte quae infra terminum ab eodem Ordinario praefiniendum suas deductiones scriptis exhibere debet.

CAN. 687.

Ordinarius potest vel per se vel per alium partes interrogare et testes audire aliasque investigationes instituere quas ad factum illustrandum opportunas iudicaverit.

CAN. 688.

Si quaestionem, factum quod spectat, sufficienter innovuisse existimaverit, Ordinarius partibus praestituat congruum terminum; quo elapso, novae ne recipiantur deductiones, nisi de documentis postea repertis agatur.

CAN. 689.

Permittitur Ordinario facultas exquirendi votum alicuius consultoris, vel periti viri antequam decretum feratur.

CAN. 690.

§ 1. Controversia dirimatur administrativo decreto quod rationes decidendi contineat.

§ 2. Ab hoc decreto intra decem dies a denunciatione datur recursus in suspensivo ad eundem Ordinarium.

§ 3. Hic examen recursus committat alii sacerdoti idoneo, firmo praescripto can. 685, qui in controversia decidenda traditas superius normas servare debet.

§ 4. Si alterum decretum priori conforme sit, eidem standum est; si non fuerit conforme, ipsemet loci Praelatus per se vel per suum Vicarium Generalem controversiam, eisdem servatis regulis, videat eique finem suo decreto imponat.

CAPUT II.

De processu in administrativa parochorum amotione.

CAN. 691.

Causae ob quas parochus administrativo modo amoveri potest, hae sunt:

1.º Mentis vitium eiusmodi ex quo aut perfecte et sine relabendi periculo sanus, secundum peritorum sententiam, fieri non posse videatur; aut parochi existimatio et auctoritas, eam penes populum fecerit iacturam ut etiamsi is convaluerit non possit in officio retineri quin animarum cura detrimentum patiatur.

2.º Imperitia et ignorantia quae paroeciae rectorem imparem reddant sacris muneribus obeundis.

3.º Surditas, coecitas et alia quaelibet animae et corporis infirmitas quae gerendae curae animarum imparem in perpetuum vel etiam per diuturnum tempus parochum reddant, nisi huic incommodo, iudicio Ordinarii, per coadiutorem vel vicarium occurri congrue possit.

4.º Odium plebis, quamvis iniustum et non universale, dummodo tamen tale sit, quod utile parochi ministerium impediat, nec brevi cessaturum praevideatur.

5.º Bonae existimationis amissio penes probos et graves viros, sive ex praesenti vivendi ratione parochi haec proficiscatur, sive ex antiquo eius crimine quod nuper detectum eximatur iam poena ob praescriptionem, sive pro-

cedat ex facto familiarum et consanguineorum quibuscum parochus vivit, nisi per eorum discessum bonae parochi famae sit satis provisum.

6.° Crimen quod, quamvis in praesentiarum occultum sit, prudenter tamen Ordinarius praevideat fore ut mox publicum fiat cum magna populi offensione.

7.° Mala rerum temporalium administratio cum gravi ecclesiae aut beneficii damno, quoties huic malo remedium afferri nequeat auferendo administrationem parochi aut alio, qui suppetat modo et aliunde parochus spirituale ministerium utiliter exerceat.

8.° Neglectio officiorum parochialium post unam et alteram monitionem perseverans et in re gravis momenti, ut in sacramentorum administratione, in infirmorum adsistentia, in catechismo et evangelio explicando et in residentia servanda etc.

9.° Inobedientia praeceptis Ordinarii quae perseveret post unam et alteram monitionem, modo tamen sit in re gravis momenti, uti e. g., cavendi a familiaritate cum aliqua persona aut familia unde scandalum, licet actu non habeatur, facile tamen oriturum praevidetur, curandi debitam custodiam, decorem et munditiam domus Dei, modum adhibendi in taxarum parochialium exactione et similia.

CAN. 692.

§ 1. Si parochus in ius rapiatur ut reus criminis, pendente criminali iudicio sive coram ecclesiastica sive coram civili potestate, locus non datur administrativae illius amotioni; sed expectandus est iudicii exitus.

§ 2. Interim tamen si agatur de crimine quod infamiam facti pariat, Ordinarius parochum prohibere potest, quo-

minus curam animarum exerceat ac temporalem administrationem beneficii gerat; quae munia cum congrua fructuum assignatione vicario aliive quem ipse Ordinarius elegerit, obeunda committat.

§ 3. Iudicio autem criminali finito, locus erit restitutioni parochi vel eius administrativae amotioni aut canonicae destitutioni, prout iustitia et adiuncta causae postulare videbuntur.

CAN. 693.

§ 1. Modus deveniendi ad amotionem administrativam hic est: ante omnia parochus invitetur ad renuntiandum; si renuat, gradus fiat ad amotionis decretum; si recursum contra amotionis decretum interponat, procedatur ad revisionem actorum et ad praecedentis decreti confirmationem vel infirmationem.

§ 2. Quo in processu regulae infra statutae ita servandas sunt, ut si violentur in iis quae decernuntur in can. 694, 695, 696, § 2, 705, § 1, 711, § 1 amotio ipsa nulla et irrita sit.

CAN. 694.

§ 1. Ordinarius, ut legitime agat, in invitatione ad renuntiandum parochi facienda et in amotionis decreto ferendo non potest ipse solus procedere, sed debet duos examinatores synodales sibi socios asciscere et eorum consensum requirere in omnibus actibus pro quibus hic expresse requiritur, in ceteris vero consilium.

§ 2. In revisione autem decreti amotionis, quoties haec necessaria sit duos parochos consultores sibi adiungat quorum consensum vel consilium requiret eodem modo ac in § 1 de examinatorebus dictum est.

Art. I. - *De invitatione ad renuntiandum.*

CAN. 695.

Quoties prudenti Ordinarii iudicio in unam ex causis de quibus in can. 691 parochus incidisse videatur, ipse Ordinarius duobus examinadoribus a iure statutis rite convocatis rem patefaciet, et veritate gravitateque causae cum eis discussa statuatur utrum locus fieri debeat invitationi ad renuntiandum parochi faciendae.

CAN. 696.

§ 1. Formalis haec invitatio semper praemittenda est antequam transitus fiat ad amotionis decretum, nisi agatur de mentis vitio vel quoties invitandi modus non suppetat, ut si parochus latitet.

§ 2. Decernenda autem est ex maiori suffragiorum numero.

CAN. 697.

§ 1. Regulariter invitatio scripto est facienda. Potest tamen aliquando, si tutius et expeditius videatur, verbis fieri ab ipso Ordinario vel ab eius delegato, adstante aliquo sacerdote qui actuarii munere fungatur ac de ipsa invitatione documentum conficiat in actis Curiae servandum.

§ 2. Una cum invitatione ad renuntiandum, debet vel scripto vel verbis, ut supra, parochi patefieri causa seu ratio ob quam invitatio fit, argumenta quibus ratio ipsa innititur, servatis tamen debitis cautelis de quibus in can. 706, et requisitum ad rem examinerum suffragium.

§ 3. Si agatur de delicto occulto et invitatio ad renuntiandum scripto fiat, causa aliqua generalis indicetur; ra-

tio autem in specie cum argumentis quibus delicti veritas comprobatur, ab Ordinario verbis explicetur, adstante uno ex examinadoribus qui actuarii munere fungatur et cum cautelis ut supra.

§ 4. Denique sive scripto sive verbo invitatio fiat, monendus parochus est, nisi intra decem dies ab accepta invitatione aut renuntiationem exhibuerit, aut causas ad amotionem invocatas infirmaverit, ad amotionis decretum esse deveniendum.

CAN. 698.

§ 1. In communicandis argumentis quibus comprobatur veritas causae ad renuntiationem obtinendam adductae, caveatur ne nomina patefiant recurrentium vel testium, si irrationabiliter secretum petierint, aut etiamsi secretum non petierint, si ex adiunctis praevideatur eos incommoda inde facile passuros.

§ 2. Item relationes ac documenta quae sine periculo magnae populi offensionis, rixarum vel querelarum proferri non possunt, scripto haud patefiant; imo ne verbo quidem, nisi caute omnino ne memoratis incommodis detur occasio.

CAN. 699.

Poterit autem parochus qui invitationem cum assignato temporis limite acceperit, dilationem ad deliberandum vel ad defensionem parandam postulare. Quam sane dilationem potest Ordinarius iusta de causa cum examinadorum consensu ad alios decem vel viginti dies concedere dummodo haec non sit cessura in detrimentum animarum.

CAN. 700.

§ 1. Si parochus invitationi sibi factae obsequi et paroe-
ciae renuntiare statuat, renuntiationem dare potest etiam
sub conditione, dummodo haec ab Ordinario legitime acce-
ptari possit et reapse acceptetur.

§ 2. Potest vero parochus, loco causae ab Ordinario in-
vocatae, aliam ad renuntiandum afferre sibi minus mole-
stam vel minus gravem, dummodo verà et honesta sit, e. g.,
ut obsequatur Ordinarii desideriis.

§ 3. Renuntiatione sequuta et ab Ordinario acceptata,
Ordinarius beneficium vel officium vacare ex renuntiatione
declaret.

Art. II. - *De amotionis decreto.*

CAN. 701.

§ 1. Si parochus intra praestitos dies nec renuntia-
tionem emittat nec dilationem postulet neque causas ad
amotionem invocatas oppugnet, Ordinarius, postquam con-
stiterit et invitationem ad renuntiandum, rite factam, paro-
cho innotuisse et ipsum quominus responderit legitime im-
peditum non fuisse, gradum faciat ad amotionis decretum,
servatis praescriptis canonum qui sequuntur.

§ 2. Quod si non constet de superius indicatis duobus
adiunctis, Ordinarius opportune provideat aut iterando in-
vitationem ad renuntiandum aut prorogando tempus utile
ad respondendum.

CAN. 702.

§ 1. Si parochus oppugnare velit causam adductam ad
amotionem decernendam, debet intra utile tempus scripto

deducere iura sua, allegationibus ad hoc unum directis ut causam ob quam renuntiatio petitur, infirmet.

§ 2. Potest etiam ad aliquod factum vel assertum quod sua intersit comprobandum, duos vel tres testes proponere et postulare ut examinentur.

§ 3. Ordinarii tamen est cum examinerum consensu hos testes, si idonei sint et eorum examen necessarium videatur, admittere et excutere vel etiam rejicere, si causa amotionis liqueat et testium examen inutile et ad moras nectendas postulatum appareat.

§ 4. Quod si, allegationibus exhibitis, dubium oriatur quod diluere oporteat ut tuto procedi liceat, Ordinarii erit cum examinerum consilio etiam alios testes qui necessarii videantur, inducere et parochum ipsum, si opus sit, interrogare.

CAN. 703.

§ 1. Si parochus intersit et documenta ac nomina testium ipsi patefiant, ipsiusmet erit, si possit ac velit, contra ea quae afferuntur, excipere.

§ 2. Quando vero parochus iuxta can. 696 § 1 invitari nequeat ad iura sua deducenda aut quando iuxta can. 698 testium nomina et aliqua documenta ei manifestari nequeant, Ordinarius curas et industrias omnes adhibeat (seu *diligentias*, ut vulgo dicitur, peragat) ut de documentorum pondere et de testium fide iustum iudicium fieri possit.

CAN. 704.

Ad renuntiationem et amotionem impediendam nefas parochi est turbas ciere, publicas subscriptiones in sui favorem promovere, populum sermonibus aut scriptis excitare aliaque id genus agere quae legitimam iurisdictionis

ecclesiasticae exercitium impedire possunt; si secus egerit, iuxta prudens Ordinarii iudicium pro gravitate culpae puniatur.

CAN. 705.

§ 1. His absolutis, quae ad iustam parochi tuitionem pertinent, de amotionis decreto ab Ordinario cum examinadoribus agendum est et ex maiori suffragiorum numero res est definienda.

§ 2. Suffragium autem de amotione nemo ferat, nisi sibi certo constet causam parochi denuntiata et veram extare et esse legitimam.

CAN. 706.

§ 1. Si conclusio sit pro amotione, Ordinarius decretum edat quo generatim edicat, ratione boni animarum, parochum amoveri. Propria autem et peculiaris amotionis causa exprimi potest, si prudenti Ordinarii iudicio, id expediat et sine incommodo liceat. Mentio tamen de invitatione facta ad renuntiandum, de facultate eidem concessa sese defendendi ac de requisito et obtento examinerum suffragio, numquam erit omittenda.

§ 2. Decretum indicendum est parochi; sed publicari non debet, nisi elapso tempore utili ad interponendum recursum.

CAN. 707.

Si conclusio non sit pro amotione, certior ea de re faciendus est parochus. Ordinarius autem, si casus ferat, ne omittat ea salutaria monita, consilia et praecepta addere quae pro casuum diversitate necessaria aut opportuna videantur; de quibus maxime ratio habenda erit, si denuo de illius sacerdotis amotione agi contigerit.

Art. III. - *De actorum revisione.*

CAN. 708.

§ 1. Contra decretum amotionis datur dumtaxat recursus ad eundem Ordinarium ad petendam revisionem actorum coram novo consilio quod Ordinario et duobus parochis consultoribus constare debet ad normam can. 694, § 2.

§ 2. Recursus interponendus est infra decem dies ab indicto decreto; neque contra lapsum fatalium datur remedium, nisi parochus probet se maiori vi impeditum fuisse ab interponendo recursu; qua tamen de re iudicium ferre debet Ordinarius cum examinadoribus quorum consensus requiritur.

CAN. 709.

Interposito recursu, dantur parochi decem dies ad novas allegationes producendas, iisdem servatis regulis quae superius pro discussione coram examinadoribus statutae sunt, salvo praescripto can. 710, § 4.

CAN. 710.

§ 1. Consultores, convenientes cum Ordinario, de duobus tantum videre debent, utrum in actibus praecedentibus vitia formae irrepserint in ea quae rei substantiam attingant et utrum allata amotionis ratio sit fundamento destituta.

§ 2. Ad hoc omnia superius acta et adducta sedulo perpendere debent.

§ 3. Imo ad illa duo memorata discussionis capita in tuto ponenda possunt etiam ex officio exquirere et percontari de rebus quas necessario cognoscendas putent, auditis etiam, si opus sit, novis testibus.

§ 4. Parochus tamen ius non habet exigendi ut novi te-

stes inducantur et examinentur; nec ut sibi aliae dilationes ad deducenda sua iura concedantur.

CAN. 711.

§ 1. Admissio vel reiectio recursus maiore suffragiorum numero est decernenda.

§ 2. Adversus huius consilii resolutionem non datur novae petitioni locus.

Art. IV. - *De amoti provisione.*

CAN. 712.

§ 1. Parocho qui ex facta sibi invitatione renunciavit aut administrativo modo a paroecia amotus sit, Ordinarius pro viribus consulat aut translatione ad aliam paroeciam aut assignatione alicuius ecclesiastici officii vel beneficii aut pensione aliqua, prout casus ferat et adiuncta permittant.

§ 2. In provisionis assignatione Ordinarius examinatores vel parochos consultores, si in causa partem habuerint, audire ne omittat.

CAN. 713.

§ 1. Amoto, ut supra, parocho Ordinarius ne assignet novam paroeciam, nisi idem dignus sit idoneusque ad eam regendam; proponere autem eidem potest paroeciam paris, inferioris, aut etiam superioris ordinis, prout aequitas et prudentia postulare videantur.

§ 2. Si de pensione agatur, eam Ordinarius ne assignet, nisi servatis de iure servandis.

§ 3. Ceteris paribus, in provisione favendum magis renuntianti, quam amoto.

CAN. 714.

§ 1. Negotium de provisione sacerdotis potest Ordinarius reservare post expletam causam remotionis et generatim quam citius est expediendum.

§ 2. Sed potest etiam in ipsa invitatione ad renutiandum vel separatis litteris, pendente amotionis negotio, vel in ipso amotionis decreto provisionem hanc proponere et indicare, si id expedire iudicaverit.

§ 3. In quolibet casu quaestio de provisione futura commiscenda non est cum quaestione praesenti de amotione a paroecia neque una debet alteram impedire aut remorari, si bonum animarum exigit ut negotium expediatur.

CAN. 715.

§ 1. Sacerdos qui renunciavit aut a beneficio vel officio amotus fuit, debet quamprimum liberam relinquere paroecialem domum et omnia quae ad paroeciam pertinent eius oeconomus regulariter tradere. Et si moras illegitime nectat, potest ecclesiasticis sanctionibus ad id cogi.

§ 2. Quod si agatur de infirmo, Ordinarius eidem permittat usum etiam exclusivum, ubi sit opus, paroecialium aedium, usque dum commode possit, pro prudenti eiusdem Ordinarii iudicio, alio transferri. Interim vero novus paroeciae rector temporariam habitationem in paroecia sibi comparari curet.

CAPUT III.

De processu administrativo in translatione parochorum.

CAN. 716.

Si bonum animarum postulet ut parochus a sua quam bene regit, ad aliam paroeciam vel ad aliud officium transferatur, Ordinarius eidem vel oretenus vel in scriptis translationem proponat ac suadeat ut eidem pro Dei atque animarum amore consentiat.

CAN. 717.

§ 1. Parochum inamovibilem Ordinarius invitum transferre nequit; sed nec parochum amovibilem, si paroecia *ad quam* sit ordinis notabiliter inferioris.

§ 2. Si vero paroecia *ad quam* sit ordinis superioris vel aequalis aut fere aequalis, Ordinarius parochum amovibilem etiam invitum transferre potest, servatis praescriptis canonum qui sequuntur.

CAN. 718.

Si parochus consilio ac suasionibus Ordinarii haud obsequatur, rationes exponat.

CAN. 719.

Ordinarius si causas a parocho allatas adeo graves iudicet, ut a proposito recedere suadeant, id parocho significet; secus debet, ut valide agat, super eisdem causis audire duos parochos consultores, et cum eisdem perpendere adiuncta in quibus versatur tum paroecia *a qua* tum paroecia *ad quam*, et rationes quae translationis utilitatem aut necessitatem suadent.

CAN. 720.

Si, audito consultivo parochorum suffragio, Ordinarius translationem peragendam censeat, paternas exhortationes iteret ut parochus voluntati sui superioris morem gerat.

CAN. 721.

Si parochus, novis allegatis deductionibus, adhuc renuat, Ordinarius de eisdem cum examinadoribus, ut valide agat, conferre debet consilia, nisi ad moras nectendas allegatas fuisse appareat.

CAN. 722.

§ 1. Quibus peractis, Ordinarius, si adhuc putet translationem esse faciendam, parochi praecipiat ut infra certum tempus ad novam se conferat paroeciam, eidem in scriptis significans, elapso praefinito tempore, paroeciam, quam in praesens obtinet, ipso facto vacaturam.

§ 2. Hoc tempore inutiliter transacto, paroeciam vacantem declaret.

CAPUT IV.

De processu administrativo contra clericos non residentes.

CAN. 723.

§ 1. Parochum, canonicum aliumve residentiae legem qua ratione beneficii tenetur, negligentem, Ordinarius moneat, et interim, si agatur de parochi, eiusdem impensis provideat ne salus animarum detrimentum patiatur.

§ 2. In monitione Ordinarius recolat poenas quas incurrunr clerici non residentes ad normam can. 190, *De delictis*

et poenis, necnon praescriptum can. 89 n. 8, *De personis*, et clerico significet ut infra congruum tempus ab eodem Ordinario definiendum residentiam instauret.

CAN. 724.

Si intra praestitutum terminum clericus nec residentiam instauret nec absentiae causas afferat, Ordinarius, ad normam can. 701, postquam constiterit monitionem eidem innotuisse et ipsum quominus responderit legitime impeditum non fuisse, elapso mense a praefixo ad residentiam resumendam termino, declaret paroeciam aliudve beneficium vacare, ad normam cit. can. 89, n. 8, *De personis*.

CAN. 725.

Si clericus residentiam reassumat, Ordinarius, praeter privationem fructuum pro tempore absentiae de qua in cit. can. 190, *De delictis et poenis*, potest nihilominus pro gravitate culpa eum punire aliqua poenitentia, mulcta pecuniaria, suspensione, aut etiam si de parrocho agatur et casus ferat, eum a paroecia amovere ad normam can. 691 n. 8.

CAN. 726.

§ 1. Si clericus residentiam non instauret, sed absentiae causas afferat, Ordinarius, adscitis duobus examinatribus synodalibus et institutis, si opus fuerit, opportunis investigationibus, videre debet num causae sint legitimae.

§ 2. Res ad validitatem decidenda est ex maiori suffragiorum numero.

CAN. 727.

Si, audito consultivo examinerum consilio, Ordinarius censeat adductas causas non esse legitimas, id clerico significet et rursus ei praefigat terminum intra quem redire debet, salva semper privatione fructuum pro tempore absentiae.

CAN. 728.

§ 1. Si clericus residentiam non instauret, sed novas alleget deductiones, Ordinarius eas cum eisdem examinadoribus ad examen revocet ad normam can. 726, nisi ad moras nectendas allegatas appareat.

§ 2. Si nec ipsae legitimae habitae fuerint, posthabitis quibusvis aliis deductionibus, Ordinarius clerico praecipiat ut intra tempus praescriptum vel iterum praescribendum redeat sub poena suspensionis latae sententiae.

§ 3. Si clericus intra tres menses, vel si de parrocho agatur, intra mensem ab incurta suspensione non paruerit, Ordinarius administrativo decreto eum paroecia aliove beneficio privet.

CAN. 729.

§ 1. Si clericus monitus ad normam can. 723, redierit quidem, sed postea iterum discedat et ita repetita absentia residentiae legem pergat violare, Ordinarius alteri monitioni addat praeceptum ne deinceps discedat sine scripta eiusdem Ordinarii venia sub poena privationis paroeciae vel beneficii ipso facto incurrenda.

§ 2. Si nihilominus clericus, non obtenta venia, discesserit, Ordinarius administrativo decreto eum paroecia aliove beneficio privatum declaret, postquam, perpensis una cum examinadoribus, discessus rationibus quas clericus forte allegaverit, Ordinarii consensum in scriptis ab eodem peti potuisse constiterit.

CAPUT V.

*De administrativo processu
contra clericos ob turpes mores.*

CAN. 730.

Ad normam can. 41, *De personis*, Ordinarius clericum qui mulierem suspectam secum habeat aut utcumque frequentet, moneat ut eam dimittat vel ab eadem frequentanda sese abstineat.

CAN. 731.

§ 1. Si clericus neque obediat, neque causas excusationis adducat, Ordinarius det ei formale praeceptum, congruo assignato termino et comminatis poenis in clericos concubinarios iure statutis.

§ 2. Si clericus nec praecepto pareat, neque respondeat, Ordinarius, postquam constiterit monitionem rite factam eidem innotuisse eundemque, quominus responderit, legitime impeditum non fuisse, eum suspendat a divinis et si infra 15 dies non pareat, eum beneficio ac officio, si quod habeat, privet.

CAN. 732.

Si clericus non obediat, sed causas excusationis adducat, Ordinarius, nisi eas sufficientes ipse habeat, debet super eisdem audire duos examinatores synodales, facta clerico sese defendendi facultate.

CAN. 733.

Ordinarius, si, audito consultivo examinerum suffragio, existimaverit allatas causas non esse legitimas, id cle-

rico quam primum significet eique det formale praeceptum ut, intra breve tempus ab eodem Ordinario definiendum pareat.

CAN. 734.

Si clericus non obediat, sed novas alleget deductiones, Ordinarius eas ad examen revocat ad normam can. 732, nisi ad moras nectendas allegatas appareat.

CAN. 735.

§ 1. Si ne eas quidem Ordinarius habeat legitimas, clerico rursus praecipiat ut infra congruum tempus mandato obtemperet; quo tempore inutiliter transacto:

1.° Si agatur de clerico qui nullum certum officium vel beneficium habet, eum Ordinarius suspendat;

2.° Si de clerico qui habet officium vel beneficium amovibile, eum officio aut beneficio privet et nisi infra mensem a privatione computandum paruerit, eum suspendat;

3.° Si de clerico qui beneficio amovibili potitur, eum suspendat; et in decreto suspensionis expresse edicat, nisi clericus infra mensem ab eodem decreto computandum obedierit, beneficium ipso facto vacaturum. Mense inutiliter elapso, Ordinarius beneficium vacans declaret.

CAN. 736.

Licet parochus primae aut alteri monitioni seu praecepto paruerit, Ordinarius videat num casus sit eum oeconomice a paroecia amovendi ad normam can. 691 n. 9, aut eidem aliquam poenitentiam vel remedium poenale imponendi.

CAN. 737.

Praescripta canonum qui praecedunt, minime impediunt quominus, si clericus aliquod ex delictis commiserit de quibus in can. 162, *De delictis et poenis*, Ordinarius criminali iudicio in eundem agat.

CAPUT VI.

*De processu administrativo
in suspensione ex informata conscientia infligenda.*

CAN. 738.

Ordinariis locorum et Superioribus maioribus in religione clericali exempta licet ex informata conscientia clericos suos subditos suspendere ab officio sive ex parte sive etiam in totum.

CAN. 739.

Ad ferendam hanc suspensionem nec formae iudiciales neque canonicae monitiones requiruntur; sed satis est si Ordinarius vel Superior, servato praescripto canonum qui sequuntur, simplici decreto declaret se suspensionem indicare.

CAN. 740.

Huiusmodi decretum detur in scriptis, nisi adiuncta aliud exigant, designato die, mense et anno; in eoque:

1.º Expresse dicatur suspensionem ferri ex informata conscientia seu ex causis ipsi Ordinario vel Superiori notis;

2.º Indicetur tempus durationis poenae; abstineant autem Ordinarius vel Superior ab ipsa infligenda in perpetuum. Potest autem infligi etiam tamquam censura, dummodo clerico patefiat causa propter quam suspensio irrogatur.

3.º Clare indicentur actus qui prohibentur, si suspensio non in totum sed ex parte infligatur.

CAN. 741.

§ 1. Si clericus suspensus sit ab officio in quo alter in eius locum substituendus est, ut puta oeconomus in cura

animarum, qui substituitur mercedem ex fructibus beneficii percipiet iuxta prudens Ordinarii iudicium determinandam.

§ 2. Clericus suspensus, si se gravatum senserit, potest imminutionem pensionis petere ab immediato superiore qui in via iudiciaria esset iudex appellationis.

CAN. 742.

Ordinarius vel Superior, qui fert suspensionem ex informata conscientia, debet ex peractis investigationibus tales collegisse probationes, quae eum certum reddant clericum delictum revera perpetrasse et quidem adeo grave ut tali coercendus sit poena.

CAN. 743.

§ 1. Suspensioni ex informata conscientia iustam ac legitimam causam praebet delictum occultum ad normam can. 3, *De delictis et poenis*.

§ 2. Ob notorium delictum suspensio ex informata conscientia numquam ferri postet.

§ 3. Ut delictum publicum suspensione ex informata conscientia plecti possit, occurrat necesse est aliquod ex adiunctis quae sequuntur:

1.° Testes probi et graves delictum quidem Ordinario vel Superiori patefaciant, sed nulla ratione induci possint ut de eo testimonium in iudicio, ne reticito quidem nomine, ferant neque aliis probationibus delictum iudiciali processu evinci possit.

2.° Si ipsemet clericus minis aut aliis adhibitis mediis impediatur ne processus iudiciarius instituatur aut institutus perficiatur.

3.° Si processui iudiciali conficiendo ferendaeque sen-

tentiae impedimenta exoriantur ex adversis civilibus legibus aut gravis scandali periculo.

CAN. 744.

Suspensio ex informata conscientia valet si ex pluribus delictis unum tantum fuerit occultum; aut si delictum quod ante suspensionem occultum erat, fuerit deinceps divulgatum.

CAN. 745.

Prudenti Ordinarii vel Superioris arbitrio relinquitur suspensionis causam seu delictum clerico patefacere aut reticere; partes tamen pastoralis sollicitudinis et charitatis eorundem erunt, ut, si delictum clerico manifestare censuerint, poena ex paternis quae interponent monitis, nedum ad expiationem culpae, verum etiam ad emendationem delinquentis et ad occasionem peccati eliminandam inserviat.

CAN. 746.

§ 1. A suspensione ex informata conscientia sibi inflicta clericus recursum habet ad Sedem Apostolicam.

§ 2. Interposito recurso, Ordinarius vel Superior ad Sedem Apostolicam mittere debet probationes quibus constet clericum delictum revera perpetrasse, quod extraordinaria hac poena puniri queat.

PARS QUARTA

DE PROCESSU IN DIMISSIONE RELIGIOSORUM

CAN. 747.

In dimissione religiosorum de quibus in can. 571-574 *De personis*, servantur eorundem canonum praescripta; in ceterorum religiosorum dimissione, praescripta canonum qui sequuntur.

CAN. 748.

§ 1. Ipso facto habendi sunt tamquam legitime dimissi religiosi:

- 1.° Publici apostatae a fide catholica;
- 2.° Apostatae a religione qui intra tres menses non redierint;
- 3.° Religiosi, si fugam arripuerint cum muliere; aut religiosae cum viro;
- 4.° Attentantes aut contrahentes matrimonium aut etiam vinculum, ut aiunt, civile.

§ 2. In his casibus sufficit ut superior maior cum suo consilio vel capitulo emittat declarationem facti; curet autem probationes facti collectas in domus regestis asservari.

CAN. 749.

§ 1. Religiosi, votis solemnibus vel simplicibus perpetuis adstricti, si legitime dimissi fuerint:

- 1.° Prohibentur ad ordines adscendere sine venia Sanctae Sedis;

2.° Si in sacris constituti sint, suspensi manent donec a Sede Apostolica dispensationem obtinuerint.

§ 2. Sequuta dimissio illico communicanda est Ordinario loci ubi dimissus moratur aut sedem suam statuere velle dignoscatur.

CAN. 750.

In religiosorum dimissione decernenda servari debent praescripta can. 676, 678-680.

TITULUS I.

De dimissione religiosorum qui vota solemnia aut simplicia perpetua nuncuparunt in religione clericali exempta.

CAN. 751.

Vir professus a votis solemnibus aut a votis simplicibus perpetuis in religione clericali exempta ne dimittatur, nisi processu instituto, salvo praescripto can. 766 et salvo specialibus privilegiis, quibus aliqua religio gaudeat.

CAN. 752.

Ad hunc processum conficiendum competens est in monasteriis sui iuris Abbas cum quatuor senioribus professis; in aliis religionibus Superior maior cum suo consilio quod quatuor saltem religiosi constet; si qui deficient, eorum loco totidem religiosos eligat Superior, auditis aliis consiliariis.

CAN. 753.

Abbas aut Superior maior cum consensu aliorum qui una cum ipso tribunal constituunt, Promotorem iustitiae nominet ad normam can. 52.

CAN. 754.

Ad processum instruendum deveniri nequit nisi praecesserint:

1.° Graves culpaе externaе sive contra ius commune sive contra speciale religiosorum ius;

2.° Monitiones;

3.° Defectus emendationis.

CAN. 755.

Culpaе debent esse minimum tres eiusdem speciei, vel si diversae, tales ut simul sumptae manifestent perversam voluntatem in malo pervicacem, vel una tantum permans, quae ex repetitis monitionibus virtualiter triplex fiat.

CAN. 756.

§ 1. Monitio fieri non debet nisi aut culpa fuerit notoria aut de eadem constet ex rei confessione vel ex aliis sufficientibus probationibus quas praevia inquisitio supeditaverit.

§ 2. In inquisitione peragenda servantur, congrua congruis referendo, praescripta can. 451 sequ.

CAN. 757.

Monitio fieri potest etiam a Superiore locali de mandato tamen vel licentia Superioris maioris, qui eam non concedat nisi praevia informatione facti ad normam can. 756 § 1; datum vero mandatum vel licentia pro prima monitione valet etiam pro reliquis.

CAN. 758.

Tres debent esse monitiones, scilicet singulae pro singulis culpis; in culpis autem continuatis seu permanentibus intercedat necesse est inter unam et alteram monitionem saltem trium dierum integrorum spatium.

CAN. 759.

§ 1. Monitionibus Superior addat opportunas exhortationes et correctiones, praescriptis insuper poenitentiis aliisque remediis poenalibus, quae apta censeantur ad emendationem rei et scandali reparationem.

§ 2. Praeterea tenetur Superior eum ab occasionibus relabendi remove etiam per translationem, si opus fuerit, ad aliam domum, ubi facilius sit vigilantia et remotior peccandi occasio.

§ 3. Singulis monitionibus adiiciatur dimissionis comminatio.

CAN. 760.

Religiosus censetur se non emendasse, si post tertiam monitionem novam culpam commiserit vel in commissa permaneat et perstet.

CAN. 761.

Superior maior vel Abbas monasterii, postquam monitiones incassum cesserint, omnia acta tradere debet Promotori iustitiae, qui ea examinet et suas conclusiones proponat.

CAN. 762.

§ 1. Si Promotor iustitiae, cui fas est etiam ultiores inquisitiones, si opportunas iudicaverit, peragere, accusationem proponat, instruatur processus, servatis praescriptis

canonum in Parte Prima huius libri, congrua congruis referendo.

§ 2. Ex processu constare debet de culpis patratís, de praemissa triplici monitione et de defectu emendationis.

CAN. 763.

Tribunal, diligenter perpensis allegationibus sive Promotoris sive rei, si quidem iudicaverit satis probata esse ea de quibus in can. 762 § 2, sententiam dimissionis pronunciet.

CAN. 764.

§ 1. Ut sententia lata executioni mandari possit, debet confirmari a supremo religionis Moderatore cum suo consilio vel ab Abbate Generali cum suo capitulo, si agatur de abbatia alicui Congregationi adnexa, vel a Sede Apostolica, si de monasterio sui iuris.

§ 2. Sententia lata cum omnibus processus actis statim transmittatur ad quem de iure iuxta § 1.

CAN. 765.

§ 1. Licet sententia confirmata fuerit a supremo Moderatore vel Abbate Generali, si condemnatus infra decem dies ad Sanctam Sedem appellaverit, sententia dimissionis suspensa manet, donec per eandem Sedem Apostolicam iudicium latum fuerit.

§ 2. Si agatur de religioso qui ad monasterium sui iuris pertineat, ipse quoque potest infra decem dies appellare ad Sanctam Sedem; sed, licet ipse non appellaverit, valet nihilominus praescriptum can. 764 § 1.

CAN. 766.

Qui reus fuerit etiam unius tantum delicti, ex quo periculum gravis scandali publici vel gravissimum detrimentum communitati immineat, poterit etiam ante institutum processum et pendente quoque appellatione ad Sedem Apostolicam, a Superiore maiori cum consensu sui consilii vel ab Abbate monasterii cum consensu quatuor seniorum professorum, ad saeculum remitti, habitu religioso illico deposito; dummodo certo constiterit de ipso delicto deque religiosi, cui illud imputatur, culpa; et interim processus, si nondum fuerit institutus, instituatur ad sententiam dimissionis ferendam.

CAN. 767.

Pro dissitis regionibus etiam in casibus ordinariis Superiores maiores cum consensu sui consilii aut capituli possunt dimittendi facultatem demandare probis ac prudentibus religiosis, qui saltem tres esse debent firmo praescripto can. 764, 765.

TITULUS II.

De dimissione religiosorum qui vota nuncuparunt in religione clericali non exempta vel in religione laicali.

CAN. 768.

§ 1. Professum a votis temporariis in religione clericali non exempta aut in religione laicali dimittere potest ex gravibus causis ad normam can. 446 § 4 *De personis*, Supremus religionis Moderator cum suo consilio.

§ 2. Legitime dimissus eo ipso solvitur a votis religiosis, salvo oneribus ordini maiori adnexis, si sit in sacris.

§ 3. Si agatur de clerico in sacris constituto, servetur praescriptum can. 635, *De personis*.

CAN. 769.

Professus a votis perpetuis sive solemnibus sive simplicibus in religione clericali non exempta aut in religione laicali dimitti nequit, nisi praecesserint tres culpaе cum triplici monitione ac defectu emendationis ad normam can. 754-760, et serventur praescripta canonum qui sequuntur.

CAN. 770.

In religione iuris dioecesani dimissionem decernit supremus religionis Moderator cum suo consilio, confirmante Ordinarius loci in quo est princeps religionis domus.

CAN. 771.

In religione monialium causas dimissionis probare debet Ordinarius loci et si monasterium regularibus sit subiectum, Superior regularis; sed dimissio executioni mandari nequit, antequam a Sede Apostolica confirmata fuerit.

CAN. 772.

In aliis religionibus iuris pontificii dimissionem decernit supremus Moderator cum suo consilio, sed dimissio, ut suum sortiatur effectum, debet a Sede Apostolica confirmari.

CAN. 773.

In casu gravis scandali exterioris vel gravissimi nocu-
menti communitati imminenti religiosus, Ordinario loci
approbante, statim ad saeculum remitti potest etiam a Su-
periore locali ita tamen ut res per ipsum Ordinarium aut
per Superiorem maiorem, si adsit, Sanctae Sedis iudicio
absque mora subiiciatur.

A. M. D. G.

FINIS.

INDEX

LIBER QUINTUS

DE IUDICIIS ECCLESIASTICIS.

	PAG.
PARS PRIMA. — De Iudiciis Ecclesiasticis in genere . . .	5
Sectio I. — De Tribunalium ecclesiasticorum ordina- tione.	5
TIT. I. — De foro competenti	5
CAP. I. — De competentiae titulis	7
CAP. II. — De dubio, exceptione et conflictu competentiae et de exceptione suspicionis	10
TIT. II. — De tribunali ordinario primae instantiae. . . .	13
CAP. I. — De iudice	13
CAP. II. — De auditoribus et relatoribus.	16
CAP. III. — De Promotore iustitiae, ac vinculi Defensore. .	17
CAP. IV. — De notariis et cancellariis.	19
CAP. V. — De cursoribus et apparitoribus.	21
TIT. III. — De tribunali ordinario secundae instantiae .	21
TIT. IV. — De Apostolicae Sedis tribunalibus	22
CAP. I. — De Sacra Romana Rota	23
CAP. II. — De Signatura Apostolica	24
TIT. V. — De iudice et tribunali delegato	26
TIT. VI. — De constitutione, iuramento et officio iudicum et tribunalis adiutorum	26
TIT. VII. — De disciplina in tribunalibus servanda.	29
CAP. I. — De loco et tempore iudicii	29
CAP. II. — De personis in iudicio admittendis et de modo confectionis et conservationis actorum . .	31

	PAG.
Sectio II. — <i>De processu iudiciario generatim</i> . . .	34
Tit. I. — De partibus in causa.	34
CAP. I. — De actore et convento	34
CAP. II. — De procuratoribus ad lites, curatoribus et advocatis	37
Tit. II. — De actionibus et exceptionibus	41
CAP. I. — De actione adipiscendae possessionis . .	41
CAP. II. — De actionibus retinendae possessionis. . .	42
CAP. III. — De actionibus recuperandae possessionis seu de spolio.	43
CAP. IV. — De sequestratione et inhibitione exercitii iuris	44
CAP. V. — De actionibus ex novi operis nunciatione et damno infecto.	46
CAP. VI. — De actionibus ob nullitatem actorum. . .	47
CAP. VII. — De actionibus rescissoriis	48
CAP. VIII. — De actionibus reconventionalibus	49
CAP. IX. — De cumulo actionum	50
CAP. X. — De extinctione actionum.	51
CAP. XI. — De interruptione et peremptione instantiarum.	53
CAP. XII. — De renunciatione instantiae vel actorum pro- cessus.	55
Tit. III. — De causae introductione.	55
Tit. IV. — De citatione et intimatione actorum iudicialium.	57
CAP. I. — De citatione eiusque effectibus	57
CAP. II. — De modo intimandi citationes aliaque acta iudicialia.	59
Tit. V. — De dilationum terminis et fatalibus	62
Tit. VI. — De ordine cognitionum	63
Tit. VII. — De litis contestatione.	65
Tit. VIII. — De probationibus generatim	67
Tit. IX. — De confessione, examine et iuramento partium .	69
Tit. X. — De testibus et attestationibus.	74
CAP. I. — Qui testes esse possunt	74
CAP. II. — A quibus, quomodo, et quot testes induci possint quique excludi	76

	PAG.
CAP. III. — De citatione testium	78
CAP. IV. — De iuramento testium	79
CAP. V. — De loco et modo examinis	81
CAP. VI. — Quae testes reticere et quae secreta servari possint vel debeant	85
CAP. VII. — De testimoniorum evulgatione deque repro- batione testium tum quoad dicta attinet tum quoad examen	87
CAP. VIII. — De indemnitate testium	89
CAP. IX. — De testimoniorum fide.	89
TIT. XI. — De peritis	91
TIT. XII. — De accessu et recognitione iudiciali.	95
TIT. XIII. — De probatione per instrumenta	96
CAP. I. — De natura et fide instrumentorum	96
CAP. II. — De productione documentorum et actione ad exhibendum	99
TIT. XIV. — De praesumptionibus	102
TIT. XV. — De causis incidentibus in generali	103
TIT. XVI. — De quibusdam specialibus causis incidentibus .	105
CAP. I. — De contumacia.	105
CAP. II. — De interventu tertii in causa	108
CAP. III. — De attentatis lite pendente	108
TIT. XVII. — De processus publicatione, de conclusione in causa et de causae discussione.	110
TIT. XVIII. — De sententia	114
TIT. XIX. — De querela nullitatis adversus sententiam . .	118
TIT. XX. — De appellatione	119
TIT. XXI. — De oppositione tertii	125
TIT. XXII. — De re iudicata.	126
TIT. XXIII. — De expensis iudicialibus et gratuito patrocini- o	128
CAP. I. — De expensis iudicialibus	128
CAP. II. — De gratuito patrocini- o aut expensarum iudi- cialium reductione.	129
TIT. XXIV. — De executione sententiae.	131

	PAG.
PARS ALTERA. — De iis quae in nonnullis iudiciis ecclesiasticis servanda sunt . . .	134
Sectio I. — <i>De iudicio criminali</i> . . .	134
TIT. I. — De ordinario criminali processu	135
CAP. I. — De accusatoria actione, denuntiatione et querela damni.	135
CAP. II. — De inquisitione	137
CAP. III. — De correctione delinquentis	140
CAP. IV. — De instructione processus criminalis et de rei constitutione	142
TIT. II. — De processu criminali ex notorio	144
Sectio II. — <i>De causis matrimonialibus et contra sacram ordinationem.</i>	145
TIT. I. — De causis matrimonialibus	145
CAP. I. — De foro competenti	145
CAP. II. — De tribunali constituendo	147
CAP. III. — De iure accusandi matrimonium et postulandi dispensationem super rato.	149
CAP. IV. — De probationibus	150
CAP. V. — De inspectione corpora	151
CAP. VI. — De publicatione processus, conclusione in causa et sententia.	152
CAP. VII. — De appellationibus	153
CAP. VIII. — De casibus exceptis a regulis hucusque traditis	155
TIT. II. — De causis contra sacram Ordinationem	156
Sectio III. — <i>De causis beatificationis Servorum canonizationis Beatorum</i>	158
TIT. I. — De nonnullis personis quae in his processibus partem habent	159
CAP. I. — De actore et postulatore	159
CAP. II. — De relatore, promotore fidei, assessore et subpromotoribus.	160
CAP. III. — De notario, cancellario et patronis	161

	PAG.
TIT. II. — De probationibus in his causis adhibendis . . .	163
CAP. I. — De probationibus generatim	163
CAP. II. — De testibus et peritis	165
CAP. III. — De documentis processui inserendis	167
TIT. III. — De processu beatificationis Servorum Dei per viam non-cultus	169
CAP. I. — De processibus a loci Ordinario iure proprio instruendis	170
Art. I. — De processu super non-cultu	172
Art. II. — De perquisitione scriptorum Servi Dei . . .	172
Art. III. — De processu informativo	173
Art. IV. — De transmissione processus de non-custu, scriptorum Servi Dei et processus informa- tivi ad Sacram Congregationem.	176
CAP. II. — De processibus apostolicis	177
Art. I. — De causae introductione apud Sacram Con- gregationem	177
Art. II. — De litteris remissorialibus et de processu apo- stolico vi earumdem instruendo.	182
Art. III. — De iudicio super validitate processus apo- stolici	186
Art. IV. — De iudicio super heroicitate virtutum in specie et super martyrio eiusque causa	187
Art. V. — De iudicio super Servi Dei miraculis in specie	190
TIT. IV. — De processu beatificationis Servorum Dei per viam cultus seu casus excepti	193
TIT. V. — De Beatorum canonizatione	196
 PARS TERTIA. — De processibus administrativis	198
TIT. I. — De processibus administrativis in genere	198
CAP. I. — Quae negotia sint ordinis iudiciarii, quaeque ordinis administrativi	198
CAP. II. — Normae generales servandae in processibus administrativis	200

	PAG.
TIT. II. — De processibus administrativis in specie	203
CAP. I. — De processu administrativo in controversiis ordinis iudiciarii	203
CAP. II. — De processu in administrativa parochorum amotione	205
Art. I. — De invitatione ad renuntiandum	208
Art. II. — De amotionis decreto	210
Art. III. — De actorum revisione	213
Art. IV. — De amoti provisione	214
CAP. III. — De processu administrativo in translatione parochorum	216
CAP. IV. — De processu administrativo contra clericos non residentes	217
CAP. V. — De processu administrativo contra clericos ob turpes mores	220
CAP. VI. — De processu administrativo in suspensione ex informata conscientia infligenda	222
 PARS QUARTA. — De processu in dimissione religiosorum.	 225
TIT. I. — De dimissione religiosorum qui vota solemnita aut simplicia perpetua nuncuparunt in religione clericali exempta	226
TIT. II. — De dimissione religiosorum qui vota nuncuparunt in religione clericali non exempta vel in religione laicali	230

